

Börtönügyi Szemle

2005. 2. szám

A magyar büntetés-végrehajtási szervezet
szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * Huszonnegyedik évfolyam 2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. BÖKÖNYI ISTVÁN

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

DR. LÖRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÖKÖ GYÖRGY

Főszerkesztő:

YAZBEKNÉ SZABÓ KATALIN

Felelős szerkesztő:

DEÁK FERENC ISTVÁN

Az előkészítés és a tördelés a BVOP Sajtókapcsolatok Osztályán készül.

A nyomdai munkákat a Duna-Mix Nyomda végzi.

Felelős vezető:

FLAMICH OTTÓ

ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon/fax: 332-4778

SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Boros János egyetemi docens, Pázmány Péter Tudományegyetem; **Borsi János**, a szegedi Nagyfa-Alföld Kft. ügyvezető igazgatója; **Csapó József**, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka; **Dr. Csernyánszky Lajos** ügyvezető elnök, Segítő Kezek BVD Alapítvány; **Csóti András**, a bv. országos parancsnokának általános helyettese; **Deák Ferenc István**, a BVOP Pályázati, Küllapcsolati és Kutatási Főosztálya kiemelt főelőadója; **Dr. Király Klára** ügyvédjelölt, Dr. Nagy Magdolna Ügyvédi Iroda; **Kolesza Krisztina**, a BVOP Pályázati, Küllapcsolati és Kutatási Főosztálya főelőadója; **Köszegi Szilva**, a tököli Fiataikorúak Bv. Intézete közművelődési csoportvezetője; **Krizsán József**, a Baranyai Megyei Bv. Intézet nevelője; **Dr. Mezey Barna** dékán, tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE ÁJK; **Dr. Nádasi Béla** főiskolai adjunktus, RTF Bv. Tanszék; **Dr. Nagy Ferenc** tanszékvezető egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem ÁJK; **Dr. Tibay Ákos**, a balassagyarmati Ipoly Cipőgyár Kft. osztályvezetője; **Dr. Vigh József prof. emeritus**, ELTE ÁJK; **Vogel Attila**, a tököli Fiataikorúak Bv. Intézete vezető nevelője; **Prof. Dr. Vökö György**, tanszékvezető egyetemi tanár, Pázmány Péter Tudományegyetem

A fotókat **Apró Andrea** készítette.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot (különös tekintettel a jogtörténeti vonatkozásokra és az EU jogharmonizációs tematikára), a fogvatartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problémáit, a tudományos közvelemény által elfogadott tudománysszakok (kriminológia, szociológia, pszichológia, pszichológia, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok, stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetéről és tartalmáról a szerző vállalja a

Közlési feltételek

felelősséget. A kéziratokat éppen ezért kérjük írják alá, töltsék fel munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímeiket és – ha van – tudományos fokozatukat is. Ezen kívül a tanulmányokat számítógépes adathordozón is szíveskedjenek megküldeni. **Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stílusát.** Olyan kéziratokat, melyeket nem rendeltünk meg, illetve a szaklektorok nem tartottak közlésre alkalmasnak, nem küldünk vissza és nem ösztönzünk meg!

Tudományos tanácskozás a hosszú tartamú szabadságvesztésről

Bevezető

A magyar börtönügy története a sikeres jogalkotási és harmonizációs folyamatoknak, a modernizáció érdekében folytatott mindennapi erőfeszítéseknek a története. A Szegedi Fegyház és Börtön 2005. január 10-én évfordulóhoz érkezett, 120 éve az intézet első igazgatója Törökfalvi Török Kálmán személyesen fogadta be a Szegedi Királyi Kerületi Börtönbe az első fogvatartottakat. A több mint egy évszázad bármely intézmény életében jelentős, főleg akkor, ha megalapításakor a magyar börtönügy egyik legmodernebb, legnívósabb adottságokkal rendelkező intézetéről van szó.

A 120 évvel ezelőtti emlékezetes nap jelképes értékű: a Csillagbörtön személyzete az eltelt több, mint száz évben folyamatosan erőfeszítéseket tett és tesz a mindenkori jogalkotás és a börtönüggyel foglalkozó tudományok által közvetített követelmények megvalósításáért. Ezt olyan hagyományos feladatrendszer megoldása közben teszi, amely a súlyos bűncselekményt elkövetett, hosszú időtartamra elítéltek fogva tartását jelenti. A 120 év számtalan tapasztalatot hozott az elítéltek őrzésével, életük, munkavégzésük, foglalkoztatásuk megszervezésével, a mindenkori társadalomba történő visszavezetésükkel kapcsolatosan. Az is jellemző az eltelt évtizedekre, hogy a fejlődés nyomán újabb és újabb szakmai, büntetés-végrehajtási feladatokat szükséges európai színvonalon megoldani.

A kerek évforduló kapcsán rendezvénysorozatot szerveztünk, amelyben helyet kapott tudományos tanácskozás is a börtönügyet kiemelkedően ismerő jogi, gyakorlati szakemberek részvételével. A január 10-e délelőttjén elhangzott előadások szerkesztett változatát adjuk kézre a Börtönügyi Szemle e számában.* A közölt előadások értékes gondolatokkal bővítik az intézetünk működésével kapcsolatos összes eddig megjelent tudományos, módszertani anyaggyűjteményt, mindazt a szellemi produktumot, amelyet a szegedi büntetés-végrehajtással kapcsolatban tudósok, szakértők, börtönszakemberek, kutatók, szakdolgozók alkottak. A tanulmányok közös témája a legújabb kihívás, amelyet a jogalkotás közvetített a büntetés-végrehajtásnak. A szegedi intézetnek jogszerűen és szakszerűen kell megoldania a ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztést.

Csapó József

* A tudományos tanácskozás anyaga könyv alakban is megjelent.

Dr. Mezey Barna

A hosszú tartamú szabadság-büntetés a jogtörténetében

Kis szabadkozással kell kezdenem az előadást, tekintettel arra, hogy szakemberek és szakjogászok között jogtörténészként egyedül vagyok jelen. Mivel azonban jogtörténeti minőségemben kértek fel arra, hogy Önöknek rövid áttekintést adjak a hosszú tartamú szabadságvesztés történetéről, terminológiaiailag nem térhetek el a történeti szóhasználatról és a szabályozás ismertetésétől. Ugyanakkor megnyugvással hallottam, hogy a szervezők gondosan kiválogatva azon témákat, melyek joghistorikusként esetleg problémát okozhattak volna nekem, tudós kollégáimra bízva azok ismertetését mintegy fölmentettek az alól, hogy szűk értelemben vett szakkérdésekkel foglalkozzak. Ezért aztán Önök egy érdemi jogtörténeti előadást kénytelenek meghallgatni a hosszú tartamú szabadságvesztés történetéről.

A szabadkozás köréhez tartozik még az a terminológiai kérdés is, hogy a jogtörténész számára a szabadságvesztés némiképp mást jelent, mint Önöknek. A mai törvényi definíció látványosan szűkebb körre korlátozza a szabadságfosztást, mint ahogyan az a történelem táblóján megjelent. Számítalan, korábban domináló és a büntetés-végrehajtás számára meghatározó szabadság-büntetés ma már nem létezik, megemlítése azonban – nem csupán a teljességre törekvés okán – elmulaszthatatlan. Ennek megfelelően az előadásban három kérdést kívánok érinteni: egyfelől az életfogytiglan tartó szabadságvesztések kérdése, a második a határozatlan tartamú szabadságvesztés, a harmadik pedig a valóban határozott tartamú, hosszú időre szóló elítélések kérdése.

A kezdetek

Önök jól tudják, hogy a börtön, a modern értelemben vett büntetés-végrehajtás egészen újkori jelenség, tulajdonképpen a 17-18. század terméke. Viszont bezárás, „börtönszerű” intézmények kezdettől fogva voltak. Ennek megfelelően az általunk vizsgált intézmények is – mint pl. a hosszú tartamú szabadságvesztés – megkérdőjelezhetetlenül jelen vannak a büntetőjog és a büntetés-végrehajtás történetében. Az első nyomokat a történészek és jogtörténészek rendre Rómában lelik fel, a római antik birodalom jogrendszerében. Azok a fogalmak persze, mint „szabadság” vagy „szabadságvesztés”, vagy egyáltalán „büntetés”, végtelemül relatív intézmények. Mit jelenthet a társadalom számára a büntetés? Hogyan definiálható a büntetés? Úgy gondolom, röviden egyfajta érték megvonásában határozhatjuk meg, mely ily módon malum-ot, rosszat jelent. Ennél fogva a szabadságfosztás akkor válhat büntetéssé, ha a szabadság maga is értéként jelenik meg. Másként fogalmazva: aki számára nem érték a szabadság (gondoljunk pl. a rabszolgákra), annak számára nem lehet, vagy csak meglehetősen nehézkes módon lehet a szabadságtól való megfosztást büntetésként tételezni. Ennek ellenére Rómában azt tapasztalhatjuk, hogy nem elsősorban szabadokra, hanem

rabszolgákra vonatkoztatva alakul ki a szabadság elvonása, mint büntetés. A rabszolga, mint afféle „beszélő szerszám”, dolog, nem rendelkezik magával, így szabadsága sincsen. Rabszolgatartói mégis képesek a szabadságfosztást fokozni, amikor a renitens rabszolgákat **bányamunkára** ítélik (metallum, opus metalli, ministerium metallicum). Ez a büntetés szabály szerint életfogytiglan tartott. Világosnak látszik, hogy miután hétköznapi szabadsága már nincs, ezért csak a létezés szabadságát lehet elvonni tőle, amiből logikusan fakad az **életfogytiglani végrehajtás** a bányában.

Megjegyzendő, hogy az idők folyamán a büntető rabszolgaság nem rabszolgákra is kiroható volt, miként a polgárjog és a teljes vagyon elvesztésével járó opus publicum perpetuum vagy az **életfogytiglani száműzés** kényszerlakhelyre (aquae et ignis interdictio). Létezett a carcer, az egyszerű börtön is, amelybe azonban nem életfogytiglan zártak elítélteket.

A börtönszerű elzárások kategóriájába esett a már Rómában is létező, ámde valójában az újkor számára a franciák által a 15. században felfejlesztett „produktív” szabadságfosztás, az evezős hajókon dolgozó rabok munkaerejét intenzíven kihasználó **gályarabság**. Egy gazdag kereskedő, bizonyos Jacques Coeur négy gályát működtetett a part mentén áruk szállítására, evezőpadokhoz láncolt rabok igénybevételével. Nem sokáig maradhatott azonban tulajdonosa a hajóknak, mert VII. Károly felismerte az ötlet nagyszerűségét, és annak praktikus elemeit. Kisajátította a négy gályát és büntetési nemként rendelte alkalmazni a gályarabságot. Így a franciáknál a 15. századtól intézményes szisztematikus szankció-nemként jelent meg a büntetési rendszerben, mint a szabadságbüntetés egyik válfaja. Miután a halandóság elég nagy volt a hajókon, az államnak egyre több és több elítéltre volt szüksége. Egy idő után már nemcsak a kegyelemből, halálbüntetésről gályarabságra átváltoztatott, vagy legalábbis alternatív büntetesként kiszabott ítélettel juthatott valaki evezőpadra, hanem természetessé vált a külföldi bűnözők megvásárlása. Így a gályarabság, mint büntetési nem, a szárazföldi államokban is fölbukkanhatott. Háromszorosan hasznos eszközként jelent meg: az állam bevételhez jutott, miután rabját jó pénzért eladta egy tengeri hatalomnak, megspórolhatta a tartás, őrzés, egyszóval büntetés-végrehajtás költségeit, s végül egyszer s mindenkorra megszabadulhatott bűnözőjétől, akit egy idegen állam gályájára transzportált. Ebből s a meglehetősen csekély túlélési esélyből **életfogytiglani büntetés** következett. (Magyarországon Mária Terézia 1769-ben tiltotta csak meg a gályarabság alkalmazását.)

Magyarországon sajátos, hosszú távra szóló szabadságfosztásként jelent meg a II. József által halálos bűnökre bevezetett **hajóvontatás**, melyet a halálbüntetés eltörlése után intézményesítettek. Ez a hajóvontatás, mint büntetés Magyarországon összesen hat esztendeig volt hatályban, 1783-tól 1789-ig. Ez idő alatt 1100 elítéltből 721 halálesetet regisztráltak. Gyakorlatilag tehát szinte egyenértékű volt a halálbüntetéssel: halálíg, vagyis **életfogytiglan szóló** szabadságfosztó büntetesként funkcionált. Annyi változást már érzékelhetünk a korábbiakhoz képest, hogy az esetleges túlélőket áthelyezték a fenyítőházba, a domus correctoria-ba, tehát az alternativitás alkalmazása során a hivatalos álláspont szerint szabadságbüntetésnek tekinthető.

A határozatlan tartamú szabadságfosztások körébe esik az örökös rabszolgaság, amely az Angliában meginduló szegénytörvényhozás részeként nyert polgárjogot. A rózsák háborúját követő törvényhozásban a csavargókkal szembeni fellépés az egymást

követő uralkodók mindegyikénél egyazon célt fogalmazott meg: a koldus- és csavargóvilág energikus letérése és a nem valódi szükségét szenvedő munkakerülők megbünteteése. A csavargók elleni fellépés fő eszköze a megbélyegzés a delikvens mellén: V betű = Vagabond, és valamely kereskedőnél két év kemény rabszolgaság rossz koszon. Ha 14 napnál tovább innen távol marad: megbélyegzés a homlokán S betűvel (Skla ven), és életfogytiglani rabszolgaság, valamint szökés esetén kivégzés.

Börtönbüntetések

A tipikus börtönbüntetések, tehát már a mai büntetés-végrehajtási intézetre emlékeztető bezárások a középkorban jelentek meg az európai jogtörténetben. (Remedi usnak, Chour püspökének rendeleteiben már mint írott jogi szabadságvesztés-büntetés jelent meg a **kolostorfogság**. Ottó korából származó bajor törvény és a Ransshofer dekrétumok is a szabadságvesztés-büntetést javasolják az előkelőkre olyan esetekben, amikor a közszabadok, a köznép „börre és hajra” szóló (testi és megszégyenítő) ítéleteket kapott. Ennek helye is a kolostor. Mindkét forrás szerint a kolostorfogház **határozott időtartamú**, ugyanis „visszavonásig” szabattott ki. A langobárdoknál Luitprand 726-ban a lopás büntetését két-három esztendő börtönbüntetésben jelölte meg, az angolszászoknál Alfréd a 9. század végén a súlyos büntetések helyett a fiatalokra börtönt rendelt. A német középkorban a börtönbüntetés **határozatlan tartamban** jelent meg (vagy mint életfogytig, vagy mint visszavonásig szóló börtön). A városokban a **hosszú tartamú szabadságbüntetés** alkalmazása a 13. századtól bizonyított. (Hamburgban 1270, Nürnbergben 1300, Dortmundban 1350 az első feljegyzés éve.)

A klasszikus életfogytiglani börtön is megjelenik, első ízben a Bambergensis-ben, a Constitutio Criminalis Carolina alapjául szolgáló büntető törvénykönyvben. A Carolina szerint a szabadságmegvonás számos alakzata között jelen van az „ewige” = **örökös börtön**, mely egyértelműen az életfogytiglanra céloz. (Igaz, 1232-ben már birodalmi törvényben találkozunk azzal a rendelkezéssel, hogy az eretnekeket halálbüntetés helyett életfogytiglani szabadságvesztéssel kell sújtani, ezek azonban elsősorban egyházi, tehát némiképp privilegiált személyekre vonatkozó előírások.) A Carolina büntető fogságként, tehát szabadságvesztés-büntetésként a könnyűsúlyú tolvajlásnál alkalmazza még a szabadság megvonását. Magyarországon az örökös fogság Zsigmond 1435. évi 8. tc.-jében bukkan fel, mikor azokról rendelkezik, „akikről pedig kiderül, hogy esküjük ellenére hamisan jártak el”. Ezek – rendeli Zsigmond – „örökös fogságba kerüljenek”. Ulászló az esküszegő királyi embereket küldi örökös fogságra. 1492. évi dekrétumában pedig a hatalmaskodásokat, a kártételeket, jogsértéseket és bármely más gonosztetteket elkövetőkre rendeli, hogy azokat a sértett saját házában „bármely más méltóságuk kiváltságára való tekintet nélkül fogságba vethetik, és említett káraik megtérítéséig ott tarthatják”. Ez utóbbi értelemszerűen szólhat **életfogytig, vagy határozott időre** (a károk megtérítéséig).

A dél-német városokban jelent meg a büntetési praxisban a **befalazás**. A befalazás a börtön egyik sajátos, „költségkímélő” formája, mikor is a delikvenst kegyelmi büntetésként halálbüntetés helyett saját házában vagy rokonai lakóhelyén falazzák be. A regensburgi gyakorlatban a városi tanács egyenlőségjelet tett a befalazás és az örökös börtön (életfogytig-

lan) közé. 1492-ben egy, a férjét meggyilkoló asszony az ítélet szerint arra szentenciáztatott, „hogy befalazzák egy örökös tömlöcbe, s hogy **élete végéig** ott is maradjon”. Egyesek úgy ítélik, hogy a befalazás kivégzést helyettesítő büntetése egy lassú végrehajtási forma. Ez a befalazás lett előképe a **házi fogságnak**. A saját házban történő befalazás és élelmezés alternatíváját, egyfajta enyhébb végrehajtási formát jelentett a saját házban történő lebilincselés. Nürnbergben a 16. században az elmebeteg bűnözőket saját házukban bilincseltek meg. A német városi jogban a házi fogság már önálló büntetesként jelenik meg. Erfurtban pl. amiért a férfiak börtönt kaptak, azért a nők házi fogságot érdemeltek. A házi fogság **határozatlan időre** szólt, általában úgy fogalmazták meg, hogy „míg meg nem javul”. Néha előfordult **határozott időtartamú** elítélés is, ez többnyire két nap és két év közé esett. A német büntető jogszabályok egyöntetűen a börtön életfogytiglani formáját léptették kegyelmi útként a halálbüntetés helyébe. Ez az intézmény már börtön a legszorosabb értelemben. Az első büntető törvénykönyvek tartam szerint már különbséget tesznek a börtönformáknál: rövid, tartós, hosszú, életfogytiglan.

A modern büntetés-végrehajtás

A modern büntetés-végrehajtás egyik jellegzetessége, hogy a polgári társadalomban kezd értéké válni az a szabadság, amelynek megvonása valódi büntetesként jelenik meg. Nem csupán a polgári forradalmak után, a rendi társadalmak romjain tapasztaljuk ezt, hanem már a középkori városokban is. Azt tapasztaljuk, hogy a középkori városi hatóságok már differenciálnak a börtönök között: a zsványra, a latorra, a gyilkosra tömlöcöt, a kisebb vétkeket elkövető polgárra árestumot szabnak. Mai szóhasználattal élve, mintha fegyház és fogház között különböztetnének. Az „**intézetek**” **közi különbségtétel** mellett már megjelenik a tartam különbözősége, az egy naptól két évig, két évtől három-öt, esetleg tíz évig tartó elítélések. A város polgárát már értékesnek tartja, nem akarja elpusztítani, az életfogytiglan tartás túl drága (ezt láttuk a befalazásnál), ennek következtében a **határozott tartam** kezd terjedni.

A polgári átalakulások után pedig, amikor a szabadság az egyik legnagyobb értéké avattatik, a szabadságvesztésnek megjelennek differenciálásra, igazságosságra, arányosságra vonatkozó szabályozásai, s ebben az ármlyaltabb rendszerben már a határozott tartamú szabadságvesztés- büntetés dominál a határozatlan, a hosszan tartó, illetőleg az életfogytiglan mellett. Jellemző, hogy az életfogytiglan többnyire halálbüntetésről kegyelem által átváltoztatott büntetési nem. A 19-20. század fordulóján a belga, az angol és a német büntető törvénykönyvek egyaránt ismerik a halálbüntetést, illetve az ezt követő nagyon súlyos büntetési nemet. A belgák **életfogytiglani vagy tíz évtől húsz évig** terjedő kényszermunkát határoznak meg, az angolok életfogytiglani vagy **háromtól huszonöt évig** terjedő büntető szolgátságot, a németek életfogytig tartó vagy egytől **tizenöt esztendeig** nyúló fegyházat. Ehhez igazodik a mi Csemegi-kódexünk is (1878:5. tc.), mely a halálbüntetés mellett életfogytiglani vagy kettőtől tizenöt évig terjedő fegyházat határoz meg. A valódi kérdés az ebben az időben az életfogytiglannal kapcsolatban, hogy engedik-e az átváltoztatását, vagy a feltételes szabadságra bocsátást. A magyar gyakorlat humánusnak tűnik, mert úgy az 1843-as (Deák-féle) büntető anyagi, jogi és börtönügyi javaslat, mint a Csemegi-kódex ilyen irányú en-

gedményt tesz, csupán bizonyos visszaeső kategóriákat von ki a kedvezmény alól. Vagyis az életfogytiglan a valóságban nem igazi életfogytiglan, hanem a meghatározott visszaesés eseteit és a külföldi elítélteket kivéve megrövidíthető. Az 1843-as javaslat 9. szakaszában leszögezi a formulázó Deák Ferenc, hogy az életfogytiglanig elítélteket teljesen azonos feltételek mellett kell őrizni a többiekkel. Azonos munkáltatás, azonos ruháztatás, közös elhelyezés jellemzi az elképzelt végrehajtást, ami azonban a Csemegi-kódexben realitássá vált.

Egyébként az életfogytiglani szabadságvesztésre vonatkozó statisztikai adatszolgáltatás szerint 1896 és 1903 között egy stabil adatsor áll rendelkezésünkre. 1896-ban az összes fegyházbüntetésre ítélesek száma 2109 volt, ebből életfogytiglanra 32-t, tehát 1,5%-ot, 10-15 évig terjedő „súlyos időtartamra” 109-et, tehát 5,1%-ot küldtek. A kettő együtt nem éri el az összes fegyházbüntetés 7%-át. (Az összes börtön ugyanebben az esztendőben 7420, az összes fogház fokozat pedig 4100 volt.) Az 1896-os évben összesen 5 halálos ítéletet mondtak ki. 1902-ben már csak egy halálos ítélet született (ami következménye lehet annak, hogy az uralkodói gyakorlat kegyelemmel határozta meg a halálbüntetések végrehajtását). Az életfogytiglani ítéletek száma 13 (1,1%), a 10-15 évig terjedő fegyház 75 (6,4%). Azt tapasztalhatjuk a századforduló után, hogy az életfogytiglani és a hosszú tartamú szabadságvesztés stagnálásához képest látványosan növekszik a fogház és az elzárások száma. (Az említett 4100-ról 1903-ra 14989-re emelkedik.) Ez a tendencia a rövid távú, határozott tartamú szabadságvesztések terjedését jelzi.

A modern büntetés-végrehajtás egy különleges kalandja volt az Európa-szerte a 20. század első felében elterjedt, a szokásszerű bűnözőkkel szemben alkalmazott **határozatlan tartamú szabadságvesztés-büntetés**. Magyarországon az 1913. évi 21. tc. alkalmazta első ízben a dologház fogalmával operálva, majd az 1928. évi 10. tc. a szigorított dologházzal rendelkezett határozatlan tartamú szabadságvesztésről. Az 1913-as szabályozás még szabott garanciális kereteket, az 1928. évi viszont már a minimális három év fölött felső időhatárt nem határozott meg, vagyis egy klasszikusan hosszú tartamú, akár életfogytig is tartó, határozatlan időtartamot rögzített.

A hosszú tartamú szabadságvesztés történetét (a bezárásra, tehát a carcer intézményére leszűkítve) röviden összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a kezdeteknél az életfogytiglani (örökös) bezárás logikusan következik abból, hogy a középkori, korajúrkori büntetési rendszerben a szabadság értékének hiánya miatt nincs megfelelő helye a szabadságvesztés-büntetésnek. Ezért fordul el többek között a gályarabság, vagy az örökös rabszolgaság irányába a büntetési rendszer. Utóbb a hosszú tartamú szabadságvesztés döntően a halálbüntetés alternatívájaként jelenik meg a fejlődés során (vagy kegyelemként, vagy az eltörölt halálbüntetés helyén), ennek következtében jellemzően életfogytiglani. A praxisban – úgy tűnik – az életfogytiglanival szemben az általában hosszú tartamú szabadságvesztések kevésbé kedveltek. Maga a „hosszúság” kérdése meglehetősen relatív, hiszen pl. Magyarországon a 19. század első felében még úgy tartották, hogy három esztendő tömlöc értéke megfelel a halálbüntetés értékének. Ennek megfelelően állíthatjuk, hogy a hosszú tartam megítélése a társadalom, a kor, a politika, a jogtudomány és a büntetés-végrehajtási szakma pillanatnyi vélekedésének együtteséből alakul ki.

Dr. Nagy Ferenc

A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről

rövid hazai áttekintés és nemzetközi kitekintés alapján

Kiindulásként elkerülhetetlenül arra a kérdésre kell választ adni, vajon mi értendő hosszú tartamú szabadságvesztésen, a hosszú tartamnak mi a jelentéstartalma. Ezzel a kérdésfeltevéssel, főként pedig a válasszal mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban igen ritkán lehet találkozni. A hosszú tartamra fogvatartottak kezeléséről szóló, 1976-ból származó Európa Tanács Miniszteri Bizottságának határozata, továbbá a széles körű fogvatartottak kezeléséről és fogva tartásáról szóló, 1982-ből származó, ugyancsak Európa Tanács ajánlás sem írja körül, nemhogy meghatározná a hosszú tartam fogalmát¹. Legújabban viszont az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2003-ból származó 23. sz. ajánlása már foglalkozik az életfogytiglani szabadságvesztéssel és más, hosszú időtartamú fogva tartással sújtott elítéltek kezelésének elvi jellegű kérdéskörével². Megítélésem szerint e témakörrel összefüggésben különbséget kell tenni a szabadságvesztéssel történő törvényi fenyegetés tartama, a bírósági büntetés-kiszabás és annak tényleges végrehajtása között mind hazai, mind nemzetközi (európai) kitekintés alapján.

A törvényi büntetéssel fenyegetés tartamáról

A *törvényi büntetéssel fenyegetés* tekintetében európai kitekintés alapján az állapítható meg, hogy az egyes államok alapvetően kétféle módon adnak szabályozást a szabadságvesztés tekintetében. Egyrészt létezik az egy és egységes szabadságvesztés-büntetés, amelynél a jogalkotó rögzíti a büntető kódexben ezen büntetési nem alsó és felső határát. Ilyen egy és egységes szabadságvesztés érvényesül – többek között – az osztrákoknál, a svédeknekél, a finneknekél, a horvátoknál, a lengyeleknekél, a szlovéneknekél, s hazánkban is. A másik jellemző megoldás, hogy az egyes országok önálló büntetési nemként rendelkeznek a szabadságelvonás különböző változatairól. Így például Belgiumban létezik a réclusion és a detention öt év minimummal és harminc év maximummal. Ezen kívül a börtönbüntetés tartama nyolc nap és öt év közötti, míg a kihágások esetében rendőri elzárás létezik egytől hét napig terjedően. Ugyancsak ilyen különálló sza-

1 Vö.: Nagy Ferenc: Hosszú tartam. (A szabadságvesztés egyes elméleti kérdéseiről) *Börtönügyi Szemle*, 1995. 4. sz. 18-25. p.

2 Recommendation Rec (2003) 23 on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners

badtságvesztés-büntetési nemek funkcionálnak a franciáknál, az olaszoknál, a dánoknál, az oroszoknál, a hollandoknál, a spanyoloknál, a törököknél és a svájciaknál.³

1. Az időben meghatározott *szabadságvesztés tartamára* vonatkozó törvényi szabályozás *generális minimuma* igen eltérően alakul az egyes országokban, de többnyire egy nap és egy hónap között mozog. Így pl. egy nap az alsó határ az osztrákoknál és a hollandoknál, hét nap a dánoknál a fogházbüntetés, valamint a törököknél a börtönbüntetés általános minimuma. Tizennégy nap a minimum – a dánokon kívül – a skandináv országokban (finneknél, norvégeknél, svédeknél), míg harminc nap a horvátoknál, a lengyeleknél, a dán börtönbüntetésnél és az orosz elzárás-büntetésnél. *Két hónap* a generális minimum a cseh és a hatályos magyar büntetőjogban, *hat hónap* az általános alsó határ az oroszoknál és a spanyoloknál, de ezekben az esetekben a rövid tartamú elzárás más formái is léteznek, mint az oroszoknál az egy hónaptól kezdődően elrendelhető elzárás-büntetés, illetve a spanyoloknál az ún. hétvégi elzárás. Az utóbbi érdekes megoldásnak minősíthető, mivel a spanyoloknál a hat hónap alatti, rövid tartamú szabadságvesztést eltörölték, helyette azonban bevezették az ún. hétvégi elzárást. Ezen hétvégi elzárás harminchat órát jelent és maximum huszonnégy hétvége rendelhető el.⁴ Vagyis már a törvényi büntetéssel való fenyegetés szintjén sem érvényesül általában az európai államok büntetőjogában a rövid tartamú szabadságvesztés kiiktatására, illetve jelentős visszaszorítására irányuló törekvés és elképzelés.⁵

2. A határozott ideig tartó szabadságvesztés törvényben biztosított *maximális tartama* többnyire tizenöt, illetve húsz év. Ettől azonban lefelé és felfelé is találhatók eltérések. Így pl. a svédeknél a felső határ főszabályként tíz év, míg ellenkező esetben, azaz húsz év fölötti esetben huszonnégy év a maximum az olaszoknál és a törököknél. A spanyoloknál a korábbi harminc év maximumot főszabályként húsz évre csökkentették, míg a franciáknál fordított a helyzet: ott harminc évre emelték a korábbi húsz éves felső határt.

Számos országban az általános felső határt *visszaesés esetén megemelt tartammal* szabályozzák. Különösen súlyos büntetésemelések figyelhetők meg a spanyoloknál (húsz év helyett harminc év), a franciáknál (harminc év helyett akár életfogytiglan) és az oroszoknál (a felső határ 50%-kal emelkedik). A visszaesés figyelembevétele mint büntetésemelési ok ugyan mind szélesebb körben elismert, jóllehet az ilyen megoldás egyértelműen a bűnösségi elv megsértésének is tekinthető. Hazánkban az alkotmánybírósg felülvizsgálata ugyancsak nem találta alkotmányellenesnek a visszaesés büntetésemelő hatását. Az alkotmánybírósg az 1995-ből származó határozatában megállapította, hogy azok a kriminálpolitikai igények, amelyek a visszaesők súlyosabb megbüntetését igénylik, alkotmányosan igazolhatók, mert a büntetőjog alkotmányos garanciális szabályai nem zárják ki, hanem egyenesen szükségessé teszik a büntettség külön ér-

3 Dünkel, Frider: § 38 Dauer der Freiheitsstrafe. In. Strafrechtsgesetzbuch Nomos Kommentar II. 12. Lfg. Baden-Baden, 2002-2003. 26-34. p.

4 Dünkel, Frider: I.m. 26-34. p.

5 A fenti megállapítástól részben eltérően a német büntető kódex 47. §-a a hat hónap alatti rövid tartamú szabadságvesztésnek csak kivételes esetekben történő elrendelését teszi lehetővé. Vö.: Tröndle, Herbert-Fischer, Thomas: Strafrechtsgesetzbuch und Nebengesetze. Beck, München, 2004. 381-385. p.

tékelését a jogrend biztosításában (1214/B/1990. AB határozat). Ugyanakkor pl. a svédknél és a dánoknál a visszaesés büntetést emelő előírását kiiktatták a Btk.-ból.

Más országok az általános törvényi felső határt *halmazati, illetve összbüntetés* esetén emelik, ehhez társult hazánkban még a bünszervezetben történő elkövetés. A hazai Btk. 98. §-a értelmében: „aki az öt évi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekményt bünszervezetben követte el, a bűncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik, de a húsz évet nem haladhatja meg”. A harmadik büntetésemelést szolgáló szabályozási forma az életfogytiglaninak, illetve a halálbüntetésnek a helyébe lépő, ún. *helyettesítő büntetésnél* figyelhető meg. Így pl. Norvégiában a életfogytiglani szabadságvesztést 1987-ben kiiktatták, helyébe a huszonegy évi szabadságvesztés lépett az egyébként általános tizenöt, illetve húsz évi felső határ mellett. A lengyeleknél viszont a halálbüntetés helyébe a huszonöt évi szabadságvesztés, illetve az életfogytiglani lépett az 1998. évi új kódex értelmében.⁶

3. A határozott tartalmú szabadságvesztéstől megkülönböztetendő az *életfogytig tartó szabadságvesztés*.

Nemzetközi kitekintés alapján a következő csoportosítás adható:⁷

a) Az országok egy csoportjában az életfogytig tartó szabadságvesztés, mint a második legsúlyosabb büntetés *a halálbüntetés mellett* létezik, tehát a társadalom védelme ill. az általános visszatartás követelményét kettősen biztosítja. Ilyen megoldás található például az Egyesült Államokban, Japánban, Európában pedig Belorussziában.

Európán kívül a legfejlettebb és demokratikus berendezkedésű államok köréből széles körben és aggályos módon alkalmazza a halálbüntetést az USA, ahol 1930 és 1998 között 4359 elítéltet végeztek ki.⁸ Öt kivégzési módozat működik jelenleg az USA-ban. 1976-tól 2003-ig 691 személyt méreginjekcióval, 151 főt villamosszékből, 11 főt gázkamrában, 3 főt akasztással és 2 főt golyó általi halállal végeztek ki ($691+151+11+3+2 = 858$).⁹

A halálbüntetés nagyon is aggályos alkalmazását jelentik az amerikaiaknál az ártatlanul halálra ítélték távolról sem kivételes esetei. 2003-ban magyarul is jelent meg könyv az USA-ban 12 ártatlanul halálra ítélt történetéről. Ezek az elítéltek a modern DNS vizsgálatoknak köszönhetően tisztázhatták magukat és többnyire közvetlenül a siralomházból nyerték vissza szabadságukat.¹⁰ Megjegyzendő, hogy a leginkább embertelen megoldás az USA-ban a halálra ítéltnek siralomházban (cellában) történő „váraztatása” hosszú éveken át. Így pl. 1997-ben 3335 elítélt várt a kivégzésre.¹¹

A legfejlettebb demokratikus országok közül még a 127 millió lakosú Japán alkalmazza a halálbüntetést, ahol az 1990-es években a jogerősen halálra ítélték öszlészá-

6 Dünkel, Frider: I.m. 26-34. p.; Das polnische Strafgesetzbuch Kodeks karny. Freiburg im Breisgau, 1998. 49. p.

7 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. 3. kiadás, Korona Kiadó, Budapest, 2004. 370. p.

8 Christie, Nils: Büntetésipar. Osiris, Budapest, 2004. 96. p.

9 Kreuzer, Arthur: Aktuelle Aspekte der Todesstrafe. In: Gedächtnisschrift für Theo Vogler. (Hrsg. Otto Triffner) C. F. Müller, Heidelberg, 2004. 173. p.

10 Badó Attila-Bóka János: Ártatlanul halálra ítélték. Az amerikai igazságszolgáltatás tévedései. Nyitott könyv, 2003.

11 Christie, Nils: I.m. 96. p.

ma általában 52 és 57 között ingadozott, tehát viszonylag stabilnak tekinthető az alkalmazási gyakoriság. A halálra ítélték köréből tényleges kivégzésre igen csekély arányban került sor, így pl. 1992-ben az 56 halálra ítéltből abban az évben nem végeztek ki senkit, 1996-ban pedig az 52 halálra ítéltből 6 embert végeztek ki, mindezt titokban.¹²

Az életfogytiglani mellett a halálbüntetést is ismeri és alkalmazza Európában Belorusszia, ahol a halálbüntetés viszonylag gyakori alkalmazását visszaszorítandó vezették be az életfogytiglani büntetést. A halálbüntetés alkalmazásának alakulása az elmúlt években a következő képet mutatta: 1995-ben 37, 1997-ben 46, 1998-ban 45, 1999-ben 40, 2000-ben 7 és 2001-ben ugyancsak 7 eset. A 2000. és a 2001. évi alacsony elrendelési számok az életfogytig tartó szabadságelvonás bevezetésével függenek össze. E két év során összesen 68 elkövetőt ítélték életfogytiglani büntetésre a 10,3 millió lakosú Belorussziában (1999-ben fogadtak el új Btk.-t).¹³

b) Vannak államok, amelyek a *halálbüntetést ismerik* ugyan, de az *életfogytig tartó szabadságvesztést nem*. Ezt a megoldást követte korábban több kelet-európai ország, de ma már az ilyen szabályozás ritka. Az 1996. évi új orosz Btk. példaként említhető, amely szűkebb körben ugyan, de változatlanul fenntartotta a halálbüntetést, az életfogytig tartó szabadságvesztés viszont csak a halálbüntetés átváltoztatásaként (alternatívjaként) rendelhető el az élet elleni támadással járó különösen súlyos bűncselekmények elkövetésére előírt esetekben, amennyiben a bíróság lehetségesnek tartja a halálbüntetés-től történő eltekintést.¹⁴

c) A *halálbüntetés eltörlése és az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása* jellemző a nyugat-európai országok többségére, mint például az angol, az olasz, a francia, az osztrák, a német és a svájci büntetőjogra. Az utóbbi években ezt a megoldást követi a volt szocialista országok többsége, így hazánk is.

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló római egyezmény 13., a halálbüntetés *minden körülmények között történő eltörlésére* vonatkozó jegyzőkönyvének kihirdetéséről hazánkban a 2004. évi III. törvény rendelkezett. A jegyzőkönyv első cikke értelmében: „A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”

d) A halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés nélküli, *csak határozott idejű szabadságvesztési* rendszer érvényesül például a portugál, a spanyol, a norvég vagy a szlovén Btk.-ban. Az 1998 januárjában hatályba lépett, új horvát Btk. sem rendelkezik életfogytiglani szabadságvesztésről mint embertelen büntetésről, és csak határozott ideig tartó szabadságvesztést ismer, amelynek felső határa negyven év. Ehhez ha-

12 Hermann, Joachim: Gedanken zur Todesstrafe in Japan. In: Festschrift für Harro Nishihara zum 70. Geburtstag (Hrsg. Albin Eser) Nomos, Baden-Baden, 1998. 401. s. köv. p.

13 Khomitch, Uladzimir: Die Abschaffung traditioneller und die Einführung neuer Sanktionen in Weißrußland. A „Strafrechtsentwicklung in Osteuropa. Zwischen bewältigten und neuen Herausforderungen” elnevezésű, 2002. június 28-i nemzetközi szimpóziumon (Ringbergi kastélyban) tartott előadás kézirat alapján.

14 Ugalovnij kódex. Rosziszkoj Federacii. Oficiálnj tekszt, Moszkva, 2004. 57. és 59. cikkek

sonló szabályozást ismer a szerb büntetőjog is, ahol a halálbüntetés kiiktatása után lemondtak az életfogytiglani büntetésről 40 év felső határ előírása mellett.¹⁵

4. A nemzetközi dokumentumok köréből kiemelendő az állandó nemzetközi büntetőbíróság 1998. évi statútuma, amelyet hazánk is elfogadott, aláírt, de még törvényben nem hirdetett ki. A nemzetközi büntetőbíróság kompetenciája négy bűncselekményi körre terjed ki, ezek a népirtás, az emberiség elleni, továbbá a háborús bűncselekmények, valamint az agresszió bűncselekménye. A statútum 77. cikke szerint az alkalmazható büntetések a fenti bűncselekmények jogerős megállapítása esetén a határozott tartamú szabadságvesztés, amely nem haladhatja meg a harminc évet, továbbá az életfogytig tartó szabadságvesztés. A statútum 110. cikke értelmében, ha az elítélt büntetésének kétharmadát vagy életfogytiglani büntetésnél 25 évet letöltött, a bíróság felülvizsgálja a büntetést, hogy határozzon az esetleges csökkentésről. A felülvizsgálat nem lehetséges a meghatározott idő előtt.¹⁶

Úgy gondolom, hogy a fent idézett nemzetközi előírások nagyon jó viszonyítási pontot jelenthetnek a hazai szabályozás számára. Vagyis a lehető legsúlyosabb bűncselekményi körnél a nemzetközileg is elfogadott maximum a határozott ideig tartó szabadságvesztésnél a harminc év a kétharmad rész letöltése utáni felülvizsgálattal, míg az életfogytiglani szabadságvesztésnél a huszonöt év utáni felülvizsgálattal. Az ennél magasabb és szigorúbb szabadságvesztési tartamok és szabályok szakmailag indokolhatatlanok és ezért indokolatlanok.¹⁷

5. Az *életfogytig tartó szabadságvesztés hatályos büntetőjogunkban* mindig vagylagos büntetés a tíz évtől tizenöt évig, illetve az öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés mellett. A vagylagos büntetésékenti meghatározásából következően kivételes jellegű büntetésnek tekinthető, bár ezt büntető törvényünk nem mondja ki. Ezt a legsúlyosabb büntetéssel fenyegetést harminc bűncselekmény (állam elleni: 4, béke elleni és háborús büntettek: 7, köztörvényes: 9, katonai: 10) szankciójaként szabályozza a Btk., de közülük gyakorlati jelentősége csak a szándékos emberölés minősített eseteinek van, vagyis csupán e büntett miatt alkalmazzák a magyar bíróságok az életfogytig tartó szabadságvesztést.¹⁸

A hatályos Btk. miniszteri indoklása az életfogytig tartó szabadságvesztést határozatlan tartamúnak nevezi. Ez a büntetési forma tartalmaz ugyan határozatlansági mozzanatot, mégsem tekinthető valódi értelemben vett határozatlan tartamú szabadságvesztésnek, és a szankciórendszerünkben sem ezt a funkciót tölti be. Az életfogytig tartó sza-

15 Fejős István: A büntetőjogi és büntetőeljárás jogszabály-változások rövid áttekintése Szerbia és Crna Gora Államközösségében. In: A szerb és a magyar büntetőjog és büntető eljárási jog aktuális kérdései (szerk.: Nagy Ferenc) Szeged, 2004. 51-52. p.

16 http://www.un.org/law/icc/statute/99_corr/7.htm; http://www.un.org/law/icc/statute/99_corr/10.htm

17 Vö.: Tóth Mihály: Az új büntető-novella néhány vitatott kérdése, s a módosítások gyökerei. In: Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Magyar Kriminológiai Társaság Kriminológiai Közlemények különkiadása. Budapest, 1999. 289. p.

18 Nagy Ferenc: Gondolatok a hatályos magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről. In: Tanulmányok dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára, Acta Jur. et Pol. Szeged, 2000. 387. p.

badságvesztés határozatlansági mozzanata, hogy e büntetés az elítélt élete végéig is tart, annak időpontja pedig eleve bizonytalan. Vannak továbbá olyan törvényi rendelkezések, amelyek csak a határozott tartamú szabadságvesztésre vonatkoznak, így ezek nem alkalmazhatók az életfogytig tartó szabadságvesztésre, mint nem határozott tartamú büntetésre, így pl. az életfogytig tartó büntetésre elítélt bírósági mentesítésben nem részesülhet. Sajátos, feltételes szabadságra bocsátásból kizáró előírás vonatkozik az életfogytig tartó szabadságvesztésre. Van azonban a Btk.-ban olyan rendelkezés is, amely a határozott tartamú, és az életfogytig tartó szabadságvesztésre egyaránt irányadó lehet: így az elítélt végrehajtás alatt tanúsított kifogástalan magatartása esetén a bíróság rendelkezhet hátralevő büntetésének eggyel enyhébb fokozatban, ismételt és súlyos rendzavarása esetén pedig eggyel szigorúbb fokozatban való végrehajtásáról [Btk. 46. § (1) bek.]. Mivel azonban az életfogytig tartó szabadságvesztést általános szabályként fegyházban kell végrehajtani, az eggyel szigorúbb fokozat elrendelése itt nem jöhet szóba.¹⁹

A kiszabott büntetés tartamáról

A bírósági szankciópraxison belül a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazási köre nemzetközi téren, így Európában is erősen szóródik. Részesedése az összes büntető szankción belül 2,7% Japánban, 6,3% Németországban, 8,3% Svédországban, 11,7% Hollandiában, 13% Svájcban, 15,6% Ausztriában, 18% Angliában és Walesben, 34% Norvégiában.²⁰ A kelet-európai államokban – hazánk és Lengyelország kivételével – ez a százalékarány még magasabb.

A végrehajtandó szabadságvesztés évi gyakoriságának intenzitása különösen magas – nyugat-európai mércével mérve – a hollandoknál, az angoloknál, a franciáknál, a svájciaknál és a svédekénél. A szabadságvesztés gyakori alkalmazása ellenére a fenti államokban a fogvatartotti ráta átlagosnak, vagy akár átlag alattinak minősíthető. Ennek oka abban van, hogy Hollandiában, Svájcban, de Norvégiában, Svédországban és Dániában is túlnyomórészt rövid tartamú szabadságvesztést rendelnek el és részben végre is hajtják. Ennek szemléletes példáját Svájc nyújtja, ahol 2001-ben a szabadságvesztések 82%-a mindössze három hónapig tartott.²¹

A *büntetés kiszabása* tekintetében a szabadságvesztésnek, különösen végrehajtandó változatának az aránya igényel fokozott figyelmet. Előbb tekintsük át a hazai bírósági szankciókiszabási gyakorlat adatait, majd külön táblázat tartalmazza a kiszabott szabadságvesztés-büntetések tartamára vonatkozó adatokat.

A táblázatok adatai alapján az állapítható meg, hogy az 1980-as évtizedben a *6 hónapig terjedő* (végrehajtandó és felfüggesztett) *szabadságvesztés-büntetések* együttes aránya 1988-ig fokozatosan és folyamatosan csökkent: az 1980. évi 48,9%-ról 1988-ban 30,86%-ra. 1990-et követően ezt a csökkenést jelző folyamat megállt, sőt, szembeötlően újbóli emelkedés figyelhető meg 1999-ig, majd az 1998. évi 46,4%-ról 1999-ben

19 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. I.m. 371. p.

20 Kaiser, Günther-Schöch, Heinz: Strafvollzug, 5. Aufl. C.F. Müller, UTB. 2003. 97-98. p.

21 Vö. Kunz, Karl-Ludwig: Kriminologie. 4. Aufl. Haupt, Bern, 2004. 265-268. p.

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁS

Bírósági szankciókiszabási gyakorlat (felnőttkorúak)

Év	Absz. %	Elítélt összesen	Halálbüntetés	Összes szab. vesztes	Felfüggszabadságvesztés	Végrehajtandó szabadságvesztés	Javítónevelő (közérdekű) munka	Pénzbüntetés	Egyéb
1975	A	59.233	3	25.358	10.766	14.592	3.653	30.219	-
	%	100		42,8	18,2	24,6	6,2	51,0	
1980	A	55.300	5	25.066	11.548	13.518	2.591	26.265	1.373
	%	100		45,3	20,9	24,4	4,7	47,5	2,5
1985	A	54.851	2	26.477	11.780	14.697	2.684	21.079	4.609
	%	100		48,3	21,5	26,8	4,9	38,4	8,4
1990	A	42.538	-	16.121	6.005	10.116	676	18.641	7.094
	%	100		37,9	14,1	23,8	1,6	43,8	16,7
1991	A	59.447	-	20.589	8.855	11.734	253	27.989	10.615
	%	100		34,6	14,9	19,7	0,4	47,1	17,9
1992	A	70.583	-	22.964	10.820	12.144	61	33.760	13.797
	%	100		32,5	15,3	17,2	0,08	47,8	19,5
1993	A	67.873	-	21.042	10.919	10.123	146	33.578	13.107
	%	100		31,0	16,1	14,9	0,2	49,5	19,3
1994	A	70.787	-	21.404	12.052	9.352	418	35.172	13.792
	%	100		30,2	17,0	13,2	0,6	49,7	19,5
1995	A	77.029	-	22.969	13.682	9.287	869	38.442	14.749
	%	100		29,8	17,76	12,05	1,1	49,9	19,14
1996	A	75.525	-	23.239	13.741	9.498	1.272	36.168	14.846
	%	100		30,8	18,2	12,6	1,7	47,9	19,6
1997	A	80.624	-	25.526	15.272	10.254	1.700	38.204	15.194
	%	100		31,7	18,9	12,7	2,1	47,4	18,8
1998	A	89.249	-	28.738	17.565	11.173	1.850	42.093	16.568
	%	100		32,2	19,7	12,5	2,1	47,2	18,5
1999	A	88.436	-	29.474	17.936	11.538	2.490	41.129	15.343
	%	100		33,3	20,3	13,0	2,8	46,5	17,3
2000	A	87.689	-	30.279	18.537	11.742	2.754	40.220	14.436
	%	100		34,5	21,1	13,4	3,1	45,9	16,5
2001	A	88.241	-	30.429	18.305	12.124	3.364	40.128	14.319
	%	100		34,5	20,7	13,7	3,8	45,5	16,2
2002	A	92.405	-	30.530	18.766	11.764	4.063	42.671	15.141
	%	100		33,0	20,3	12,7	4,4	46,2	16,4
2003	A	87.476	-	29.754	18.456	11.298	3.800	39.306	14.616
	%	100		34,0	21,1	12,9	4,3	44,9	16,7

Forrás: A Statisztikai Évkönyvek (KSH) és az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁS

A kiszabott szabadságvesztés-büntetések tartama (felnőttkorúak)

		Összesen	6 hónapig	6-12 hónapig	1-2 év	2-5 év	5 év fölött
1980	A	25.066	12.251	8.727	2.444	1.387	244
	%	100	48,9	34,8	9,8	5,5	1,0
1983	A	27.295	11.438	10.699	2.956	1.809	387
	%	100	41,9	39,2	10,9	6,6	1,4
1986	A	28.108	10.281	11.626	3.583	2.078	540
	%	100	36,57	41,36	12,74	7,78	1,78
1987	A	26.780	8.716	11.742	37.599	2.085	478
	%	100	32,54	43,84	14,03	7,78	1,78
1988	A	22.820	7.043	10.262	3.284	1.796	435
	%	100	30,86	44,96	14,39	7,87	1,90
1989	A	19.893	6.173	8.621	3.115	1.614	370
	%	100	31,03	43,33	15,65	8,11	1,85
1990	A	16.121	4.653	6.824	2.778	1.503	363
	%	100	28,9	42,3	17,2	9,3	2,3
1991	A	20.589	6.666	8.202	3.622	1.753	346
	%	100	32,4	39,8	17,6	8,5	1,7
1992	A	22.964	7.726	9.106	3.758	1.942	432
	%	100	33,6	39,65	16,4	8,45	1,9
1993	A	21.042	8.213	7.625	3.237	1.616	351
	%	100	39,0	36,2	15,4	7,7	1,7
1994	A	21.404	8.792	7.563	3.031	1.587	431
	%	100	41,1	35,3	14,2	7,4	2,0
1995	A	22.969	10.169	7.848	2.908	1.646	398
	%	100	44,3	34,2	12,7	7,2	1,7
1996	A	23.239	10.463	7.837	3.002	1.507	430
	%	100	45,0	33,7	12,9	6,5	1,9
1997	A	25.526	11.634	8.407	3.384	1.605	496
	%	100	45,6	32,9	13,3	6,3	1,9
1998	A	28.738	13.333	9.569	3.569	1.774	493
	%	100	46,4	33,3	12,4	6,2	1,7
1999	A	29.474	12.491	10.679	4.040	1.758	506
	%	100	42,4	36,2	13,7	6,0	1,71
2000	A	30.279	10.393	11.950	5.327	1.981	628
	%	100	34,3	39,5	17,6	6,5	2,1
2001	A	30.429	8.842	12.234	6.205	2.350	698
	%	100	29,1	40,5	20,4	7,7	2,3
2002	A	30.530	8.463	12.507	6.721	2.226	613
	%	100	27,7	41,0	22,0	7,3	2,0
2003	A	29.754	8.421	12.045	6.337	2.294	657
	%	100	28,3	40,5	21,3	7,7	2,2

(Forrás: Statisztikai Évkönyvek, KSH).

Megjegyzés: 1995-96-ban összesen 30 esetben (9+ 21), 1997-98-ban összesen 25 esetben (16+9), 1999-ben 12 esetben, 2000-ben 13 esetben, 2001-ben 9 esetben, 2002-ben 10 esetben, 2003-ban 22 esetben szabtak ki életfogytiglant.

42,4%-ra, 2000-ben pedig 34,3%-ra csökkent ez a 6 hónapig terjedő szabadságvesztési arány. Az említett csökkenés jelentős mértékben tovább folytatódott: 2001-ben már 30% alá süllyedt, 2003-ban csak 28,3% volt.

A 6 és 12 hónap közötti tartam kiszabása tekintetében változó a kép, de 1988-at követően fokozatosan csökkent az ilyen tartamú szabadságvesztés alkalmazási gyakorisága. 1998-tól kezdődően viszont növekedés tapasztalható. Az előbb említetteknek megfelelően a kiszabott szabadságvesztésen belül az *egy évig terjedő tartam* az utóbbi másfél évtized során mindig meghaladta a 70%-ot; 1980-ban ez az arány még 83,7% volt, 1990-ban 71,2%, 1996-ban 78,7%, 1999-ben hasonlóképp 78,6%, 2000-ben 73,8%. 2001-től 70% alá süllyedt a fenti arány (2003-ban 68,8%).

Vagyis a rövid, illetve rövidebb tartamú szabadságvesztés kiszabási gyakorisága a legutóbbi időszakban folyamatosan csökkenő tendenciát mutat.

Az 1 és 5 év közötti tartamú szabadságvesztés kiszabási aránya 1991-ig emelkedő tendenciát mutatott, az azt követő évek ingadozásai után viszont szembetűnő emelkedést jeleznek az adatok.

Az 5 év fölötti tartamú szabadságvesztés részesedése az utóbbi másfél évtizedben 1% (1980-ban) és 2,3% (1990-ben és 2001-ben) között ingadozott. 1993-ban ez az arány 1,7%, 1996-ban 1,9%, 1999-ben pedig 1,7% volt. Az elmúlt három esztendőben viszont ez az arány 2% fölé emelkedett.²²

Az 1980 és 2003 közötti 24 éves időszakban az *életfogytig tartó szabadságvesztést* a bíróságok összesen 273 esetben alkalmazták, így az *évenkénti átlagos elrendelési gyakoriság* hazánkban az elmúlt két évtized során 11; az utóbbi nyolc évben pedig 14 (1996-ban 21, 1997-ben 16, 1998-ban 9, 1999-ben 12, 2000-ben 13, 2001-ben 9, 2002-ben 10, 2003-ban 22 = $112/8 = 14$). Meglepő évenkénti eltérések azonban kimutathatóak, míg pl. 1993-ban 3, 1996-ban viszont 21, 2003-ban pedig 22 esetben került sor az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására.²³

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásáról

A harmadik táblázat adataiból megállapítható, hogy a szabadságvesztés végrehajtását töltő elítéltek körében általában 6-8% közötti a hat hónapig terjedő szabadságvesztés részesedése, míg az öt év fölötti időtartam aránya általában 25-30% között mozog.²⁴

A kiinduló kérdésre a választ akként tudnám összegezni, hogy megítélésem szerint az *öt évi vagy az azt meghaladó idő* tekinthető *hosszú tartamú szabadságvesztésnek*. Az ötéves határt támasztja alá egyrészt a hatályos magyar Btk. 98. §-ának rendelkezése, ahol öt év a határ, továbbá a bv-kódex 29. § (1) bekezdésének szabályozása az átmene-

22 Vö. Nagy Ferenc: Egyes büntetésekről és büntetőjogi intézkedésekről de lege lata és de lege ferenda. Acta Jur. et. Pol. Tomus LXIII., Fasc. 14. Szeged, 2003. 34-36. p.

23 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. I.m. 376. p., KSH 2003. évi Statisztikai évkönyv adatai alapján

24 Büntetés-végrehajtási szervezet évkönyveinek adatai alapján.

Az elítéltek ítéletidő szerinti megoszlása hazánkban

	1994		1999		2002		2003	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
1 hónapig	8	0,089	16	0,1	18	0,6	10	0,1
1-6 hónap	540	6,03	865	8,0	812	6	715	6
6-12 hónap	853	9,53	1341	12,4	2022	15	1853	15
1-2 év	1506	16,83	1860	17,2	2767	21	2396	19
2-3 év	3450 (2-5 év)	38,57	1603	14,8	2027	15	1851	15
3-5 év			1885	17,5	2291	17	2266	18
5-10 év	1871	20,91	2187	20,2	2378	18	2428	19
10 év felett	556	6,21	843	7,8	750	6	730	6
Életfogytiglan	160	1,78	200	1,9	195	1,4	215	1,9
Összesen	8944	100	10800	100	13260	100	12464	100

ti csoportba kerülésről. Tehát az elítéltek legalább öt évi szabadságvesztés kitöltését követően helyezhetők két évvel a várható szabadulásuk előtt a társadalmi beilleszkedés elősegítését szolgáló átmeneti csoportba. Nyilván az minősíthető egy adott országban hosszú tartamú büntetésnek, ami az átlagos végrehajtási időtartamot meghaladja. Továbbá megemlítendő, hogy a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. számú törvény 97. § (1) bekezdésének i) pontja értelmezi a súlyos bűncselekmény fogalmát, ennek értelmében az a büntett, amelyet a törvény öt évi, vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyeget. A már említett Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2003. évi 23. sz. ajánlása is hosszú ideig fogvatartott személynek azt tekinti, aki az öt évet elérő vagy meghaladó tartamú szabadságvesztés-büntetését tölti.

Az általánosan – nemzetközi szinten is – elfogadott nézet szerint a rövid tartamú szabadságvesztés esetében hat hónapig terjed. Így a hat hónap fölötti és az öt évet el nem érő időtartam minősíthető hosszabbnak. Ettől az általánosan képviselt felfogástól természetesen akad(hat)nak eltérő megítélések. Így pl. a svédeknél, a svájciaknál már az öt év alatti tartam igen hosszúnak minősül, több kelet-európai országban pedig az öt év fölötti időtartamot tekintik csak igazából hosszúnak.

Feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozóan az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2003. évi 22. sz. ajánlása tartalmaz elvi jellegű megállapításokat.²⁵ Ezen ajánlás szerint a feltételes szabadságra bocsátás a bűnelkövetés ismétlése megelőzésének és a visszaülleszkedés elősegítésének leghatékonyabb és legkonstruktívabb eszköze.

1. Hazai hatályos büntetőjogunkban a határozott tartamú szabadságvesztés esetében a feltételes szabadon bocsátás időpontja a végrehajtási fokozatokhoz igazodik. Ennek megfelelően fegyházban a büntetésnek legalább negyötöd, börtönben háromnegyed, fogházban

pedig legalább kétharmad részét kell kitölteni, minden esetben azonban legalább két hónapot. Szubjektív feltétel az elítéltnak a végrehajtás alatt tanúsított kifogástalan magatartása és erre figyelemmel az a feltételezés, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető. Ez a magyar szabályozás nemzetközi tekintetben igen szigorúnak minősíthető. A legtöbb országban a büntetési tartam felének, illetve legfeljebb kétharmadának kiállása után már lehetőség nyílik az elítélt elbocsátására. Kívánatos lenne hazai szabályozásunknak ezt a nemzetközi tendenciát jobban figyelembe venni és ennek megfelelő törvényi szabályozással csökkenteni a minimálisan letöltendő időtartam részarányát. Ebbe az irányba tett helyes lépésként értékelhető hazánkban a Btk. 47. § (3) bekezdésének 1997-ben bevezetett szabálya, amely – ha kivételesen is és behatárolt törvényi feltételek mellett, de – lehetőséget biztosít a büntetés felének letöltése utáni feltételes szabadságra bocsátásra.²⁶

2. Általánosnak tekinthető az a meggyőződés, hogy az *életfogytig tartó szabadságvesztésre* ítéltnek is reális lehetőséget kell adni jövője tervezésére, a társadalomba történő visszatérésére, és az emberiség szempontja is ezt igényli. Az életfogytig tartó szabadságvesztést ismerő országok legtöbbször szintén lehetőséget ad a feltételes elbocsátásra, amit vagy bíróság, vagy más szerv engedélyez. A szabadon bocsátás másik formája néhány államban a kegyelemben részesítés. A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét Európában az államok zöme már 15 év kitöltése után megadja, nálunk a *Btk. eredeti előírása szerint legalább húsz év* letöltése után nyílt meg ez a lehetőség, ha alaposan feltehető volt, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátására – a *Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása nyomán* – új szabályozás született. Eszerint a bíróság az ítéletében vagy lehetőséget ad a feltételes szabadságra bocsátásra, vagy ezt a lehetőséget eleve kizárja. Amennyiben lehetőséget ad a feltételes szabadságra bocsátásra, úgy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának megállapítására két időtartam szolgál. Egyrészt az életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett, „elévülhető” bűncselekmények tekintetében a bíróság az ítéletében „legalább húsz évben” határozhatja meg a minimálisan letöltendő időtartamot, másrészt az el nem évülő büntettek esetében „legalább harminc évben”. Mivel azonban a bírói gyakorlat az életfogytig tartó szabadságvesztést csak a legsúlyosabb élet elleni bűncselekményeknél alkalmazza – amelyeknek a büntethetősége nem évül el –, így e legsúlyosabb büntetésből történő feltételes szabadságra bocsátás gyakorlatilag főszabályként legalább harminc év kiállása után lehetséges. Ennek folytán a legalább húsz év utáni feltételes szabadságra bocsátás, bár lehetőségként továbbra is megmarad, azonban gyakorlati jelentősége elhanyagolható, így például az életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő állam elleni büntetteknel fordulhat elő.

A „legalább húsz, illetve legalább harminc évben” meghatározás nem pontosan meghatározott megfogalmazású. Jelentheti egyrészt, hogy „csak” 20, illetve 30 évet kell kitölteni, másrészt jelentheti azt is, hogy legalább 20, illetve legalább 30 év, azaz lehet, hogy ezt követően 35 vagy 40 év, avagy + X év letöltése után nyílik lehetőség az elítélt szabadulására.

Ebben a formában, illetve törvényi felső határ hiányában tehát ez a szabályozás a törvényesség elvének, közelebbről a meghatározottság követelményének nem felel meg, s így igen komoly alkotmányossági aggályokat kelt.

A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának megállapításakor a bíróság nem előrejelzést készít arról, hogy az elítélt mikor válik érdemessé a feltételes szabadságra bocsátásra, hanem a bűncselekmény tárgyi súlyát, jellegét, elkövetési módját, a halmazatot mérlegelve rögzíti azt az időpontot, amelynek bekövetkezte után a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége egyáltalán vizsgálható.

3. A Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása a bíróság számára lehetővé teszi a *feltételes szabadságra bocsátás kizárását* is. Az ezzel kapcsolatos rendelkezés semmilyen szabályt nem ad a bírói mérlegelés behatárolására. Ez a tényleges életfogytiglani megoldás mind alkotmányossági, mind jogösszehasonlítási, mind kiszabási, mind praktikus végrehajtási okokból aggályosnak és kifogásolhatónak minősíthető. Ugyanis nem egyeztethető össze a Btk. új 47/A. §-a

- a nulla poena sine lege certa elvvel;
- az emberi méltóság elvével, illetve ebből következően
- az embertelen, a kegyetlen büntetés tilalmával;²⁷
- a fejlett európai, ez irányú büntetőjogi szabályozásokkal, illetve alkotmánybíróági döntésekkel;
- a szabadságvesztés hatályos végrehajtási céljával, a reszocializáció elősegítésének gondolatával;
- a praktikus végrehajtási szempontokkal.

A bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet akkor sem bocsáthatja feltételes szabadságra, ha ezen elítéltet ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéli [Btk. 47/C. § (2) bek.]. Ebben az esetben a bíróság az ítéletében rendelkezik arról, hogy az elítélt a korábbi életfogytig tartó szabadságvesztéséből nem bocsátható feltételes szabadságra.²⁸

Megítélésem szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés mint legsúlyosabb büntetési forma alkotmányyszerűsége igazából és meggyőzően nem vonható kétségbe, de az alkotmányunkban alapvető emberi jogként biztosított emberi méltóság követelményével ellenkezik, ha az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltet – személyiségének, magatartásának alakulására való tekintet nélkül – eleve kizárják a feltételes szabadon bocsátás lehetőségéből, így az ilyen elítéltet az eljárás, illetve a végrehajtás pusztá tárgyaként kezelik.²⁹

A legutóbbi időszak fejleménye, hogy ügyvédi vonalról a tényleges életfogytiglani alkotmányellenességének megállapítása és megsemmisítése iránt fordultak az alkotmánybíró-sághoz. A benyújtott kérelem szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás kizárásának lehetősége ellentétes az alkotmány 54. § (1) és (2) bekezdésével, a 55. § (1) bekezdésével, valamint a 8. § (2) bekezdésével.

27 Vö.: Bán Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények. *Fundamentum* 1998. 4. sz. 119-127. p.

28 Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. I.m. 371-373. p.

29 Vö. Nagy Ferenc: Hosszú tartam. I.m. 20-21. p.

Dr. Boros János

A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére

1973-ban megjelent egy cikk az Egyesült Államokban egy Philip Zimbardo nevű pszichológus tollából, amiben beszámolt arról a kísérletről, amit a kaliforniai Stanford egyetemen végeztek. Ebben a kísérletben csináltak egy mesterséges börtönt az egyetemen, és egészséges egyetemi hallgatókat alkalmaztak börtönőrnek és fogvatartottnak. Sorsolással választották ki, hogy valaki milyen pozícióba kerüljön, tehát szó nem volt arról, hogy azt mondták volna, hogy aki szadista, az megy börtönőrnek, aki idegbeteg, az megy fogvatartottnak. Megállapították a szabályokat, folyt a munka, azonban a hatodik napon be kellett fejezni a kísérletet, mivel az örök egyre keményebben büntettek, a fogvatartottakat játszó egyetemisták pedig idegileg összeroppantak.

Azért volt mérföldkő ez a kutatás, és az erről szóló beszámoló a börtönpszichológiában, mivel nagyon élesen ráirányította a figyelmet arra, hogy miként hat a börtön a fogvatartottak személyiségére. Előzőleg is, tehát a '60-as, '70-es években valósággal reneszánszát élte a börtönhatásokkal kapcsolatos kutatómunka. Elővették ezeket a régebbi anyagokat, a '40-es, '50-es, '60-as évek beszámolóit, amelyekben gyakorlatilag azt emelték ki, hogy a börtön szörnyű hatással van a fogvatartottakra, hogy mindenki megőrül, intellektuálisan leépül, öngyilkos lesz, elmebeteg lesz stb. Tele volt ezekkel a beszámolókkal a szakirodalom, mígnem a '70-es évek elején az angliai Durham egyetemén valakinek eszébe jutott, hogy szisztematikusan meg kellene vizsgálni ezt a kérdést. Tehát meghatározott fogvatartott csoportokat meghatározott és jól standardizált módszerekkel meg kell vizsgálni egy bizonyos időpontban, és egy idő elteltével – ők 19 hónapos intervallumot néztek meg –, 19 hónap múlva ugyanezeket a fogvatartottakat ugyanazokkal a pszichológiai módszerekkel újra megvizsgálták. Az eredmények totálisan ellentétesek voltak az elvárásokkal.

Kiderült például, hogy az intelligencia egyáltalán nem csökkent, sőt, nőtt néhány ponttal, és itt is elsősorban a verbális, a verbalitással kapcsolatos intelligencia nőtt. Ez nem volt jelentős növekedés, de növekedés volt. A személyiségen belül is az úgynevezett viselkedés-kontroll, az önkontroll – ami a viselkedés-szabályozásnak egy fontos eszköze – szintén pozitívan változott. Tehát ez az angliai kutatás azt mutatta, hogy érdemes ezzel a kérdéssel pontosan, behatóan foglalkozni, és nem elfogadni azokat a hiedelmeket, tévhiteket, vélekedéseket, amik abból az időszakból származnak, amikor a börtönélet szabályozása is egészen más volt. A '40-es években végzett vizsgálatok sokkal rosszabb képet mutattak, mint a mostaniak – csak arra utalnék, hogy 1955-ben fogadta el az ENSZ közgyűlése a szabadságvesztés végrehajtásáról szóló minimum-irányelveket, amik aztán szép lassan beépültek az európai országok szabályozásába, és átalakult az egész börtönrendszer. Tehát nyilvánvaló, hogy 55 előtt egészen más volt a büntetés-végrehajtás, és a '60-as, '70-es és '80-as években jelentős változások történtek.

Magyarországon '93 - '94-ben végeztünk egy kutatást pontosan azért, hogy ezt a kérdést eldöntsük. A kutatást végző teamben képviselve volt a Szegedi Egyetem Büntetőjogi Tanszéke Nagy Ferenc professzor úr vezetésével, a BV Országos Parancsnokság Kutatás-szervezési Osztálya – jómagam voltam akkor ennek a vezetője, és Huszár László kollégám is vett részt ebben a kutatásban –, és Csóti András úr vezetésével a Szegedi Fegyház és Börtön. Először elvégeztünk egy kérdőíves felmérést az életfogytiglanra ítélték körében, majd a második ütemben megvizsgáltuk azt, hogy egy 10 éves időszakon keresztül a börtön hogyan hat a fogvatartottak személyiségére. Ennek során '93-'94-ben 58 rabot vizsgáltunk meg. Azért ennyit, mert a mintába kerülés kritériuma az volt, hogy az életfogytiglanra ítélt rabnak legalább 10 éve legyen még hátra a büntetéséből. Tehát 160 rabból 58 maradt a mintában. 10 évvel később, 2003-2004-ben szintén ugyanezekkel a módszerekkel megvizsgáltuk ugyanezeket az elítélteket – már aki megmaradt közülük –, és értékeltük az eredményeket.

A hipotézis az volt az angliai vizsgálat eredményeire alapozva, hogy a hosszú tartamú szabadságvesztés alatt nem épül le az intelligencia, és a hosszú tartamú szabadságvesztés erősíti a viselkedés-kontrollt, az én-kontrollt.

A kutatás igazolta ezt a hipotézist, tehát gyakorlatilag az derült ki, hogy a fogvatartottak intelligenciaszintje a 10 év elteltével nem csökkent. Volt egy minimális csökkenés, azonban ez be tudható volt az életkori változásoknak, hiszen tudjuk, hogy az intelligencia életkorfüggő, személyiségváltozó, tehát ahogy az ember életkora halad egyre inkább előre, hanyatlak az intelligenciája, melynek mértéke természetesen egyénenként változó.

A másik kérdés volt a viselkedés-kontroll alakulása. Kiderült, hogy matematikailag szignifikáns, tehát matematikailag jelentős módon a fogvatartottak túlnyomó részénél nőtt az önkontroll, vagy viselkedés-kontroll. Tehát – én megmondom őszintén – nem tudok olyan rémtörténetekről beszámolni, hogy megőrültek különféle rabok a 10 év alatt, nem tudom elmesélni, hogyan gyilkolta meg egyik a másikat, vagy hogyan lett öngyilkos stb. Gyakorlatilag ez a minta, amit mi megvizsgáltunk, egyértelműen egy pozitív változást mutatott a vizsgált tényezők tekintetében.

Megnéztük természetesen, hogy a valóságban, a börtönbeli viselkedés szintjén ez hogy alakult, és a viselkedés szintjén is egyértelműen azt lehetett látni, hogy a fegyelmi statisztikák is jelentős csökkenést mutattak, tehát a szabadságvesztés töltésének előrehaladtával csökkent a fegyelmezetlenségek száma. A nevelők véleményét elolvastuk, az is pozitív volt, tanulmányoztuk a pszichológusok véleményét is, minden hozzáférhető adatot átnéztünk, és interjúkat is készítettünk a fogvatartottakkal. Minden azt támasztotta alá, hogy a hosszú tartamú szabadságvesztés másként működik, mint pl. a rövid tartamú szabadságvesztés, melynek valóban minimális hatása van, rendkívül gyors a visszaesés, a szabadultak nagy része azonnal visszaesik.

A hosszú tartamú szabadságvesztés alatt megnő a viselkedés-kontroll, amely alapvető szerepet játszik a rövid és hosszú távú viselkedés szabályozásában. Azért emelném ki ezt az egy tényezőt, mivel van például egy elmélet, amely a bűnözés általános elmélete néven vált közismertté. Gottfredson és Hirschi amerikai kriminológusok 1990-ben publikálták könyvüket, amiben azt írták le, hogy gyakorlatilag a bűnözők és a nem bűnözők között a motivációikban nincs jelentős különbség; amiben különbség van, az az önkontroll. Tehát amíg a normál önkontrollal rendelkező ember vissza tudja magát tartani attól, hogy bűncselekményeket kövessen el, illetve

képes arra, hogy a társadalmilag elvárt módon viselkedjék, addig az alacsony önkontrollal rendelkező ember hajlamos arra, hogy motivációit azonnal és törvénytelen módon elégitse ki. Tehát éppen ezért a viselkedés-kontrollt elfogadtuk ennek az elméletnek az értelmében egy kulcs-tényezőnek, kulcsfogalomnak a vizsgálatunk szempontjából.

Ugyancsak kulcsfogalomnak fogadtuk el a konformizmus elvét. A konformizmus egy nagyon érdekes és furcsa kifejezés, Magyarországon van ennek egy nagyon rossz, negatív konnotációja. Régebben arról volt szó, hogy a konformizmus a forradalmisággal ellentétes attitűd, kispolgári, megalkuvó gondolkodást jelent. Ma is úgy lehet jellemezni azt, aki konformista, hogy egy elvtelenül alkalmazkodó, túl alkalmazkodó ember, talpnyaló típus, tehát van benne egy mindenképpen negatív megítélés. A pszichológiában, és ezen belül is a szociálpszichológiában a konform viselkedés mindössze annyit jelent, hogy a társadalmi elvárásoknak, a társadalmi normáknak, vagy a csoportnormáknak megfelelő viselkedés. Tehát hogyha egy ember a pszichológiai mércével mérve konform viselkedést tanúsít, az azt jelenti, hogy „szabálykövető” viselkedést tanúsít, nem szegi meg a jelentősebb társadalmi elvárásokat és normákat. Itt a kutatásunk azt mutatta, hogy a viselkedés-kontroll erősödött és a konformista, szabálykövető viselkedés létrejött a büntetés végrehajtása folyamán, természetesen minden vizsgált személynél más mértékben.

Vizsgálatunk azt mutatta, hogy az önkontroll javulása eredményezte ezt a fajta – jó értelemben vett – konform viselkedésmódot. Voltak viták ezzel kapcsolatban, megmondom őszintén. Ebben a börtönben és máshol is az emberek nagy többsége azt mondja, hogy ez nem jelent valódi személyiségváltozást, hanem csak egyszerűen egy „konformista” viselkedést. Én azért azt gondolom, hogy túlzás volna azt vámi a börtöntől, egy olyan célt kitűzni a szabadságvesztés végrehajtása során, hogy a börtön egy gazdag, sokoldalú, színes személyiséget alakítson ki, egy intellektuálisan nyitott, szociálbilis embert állítson elő, aki szabadulása után azonnal kéri a felvételét valamelyik pártba; ez teljesen abszurd dolog volna. Úgy vélem, hogy a börtönnek az lehet a célkitűzése a hosszú tartamú szabadságvesztés során, hogy növelje a viselkedés-kontrollt, és egy társadalmilag konform viselkedést hozzon létre a fogvatartottaknál, tehát szabálykövető viselkedést indukáljon. A vizsgálatunk ezt a hipotézist matematikai statisztikailag bizonyította, nemcsak a pszichológiai vizsgálatok eredményeivel, hanem a börtönbeli viselkedés egyéb mutatóival kapcsolatban is.

Ezzel természetesen nem azt akarom mondani, hogy a hosszú tartamú szabadságvesztés annyira jó és pozitív dolog, hogy mondjuk minden fiatal embernek be kellene vonulnia egy-két évre ide, hogy egy kicsit edződjön, javuljon a személyisége, mert enől nyilvánvalóan nincs szó. A börtön kemény, kegyetlen hely, rengeteg probléma, depriváció van, rengeteg stresszhelyzet van, amivel viszont úgy tűnik, hogy a fogvatartottak megtanulnak megbirkózni. Vannak megküzdési stratégiáik, amikkel végül is úrrá tudnak lenni ezeken a problémákon, természetesen különféle módon, ki-ki az egyéniségének megfelelően.

Nyilvánvaló, hogyha azt akarjuk megvizsgálni, hogy mik lehetnek az okai ennek a viszonylag pozitív személyiségváltozásnak, akkor ezt két oldalról érdemes megközelíteni. Az egyik: az elítélt oldaláról. Tehát az elítéltnak mindenképpen akarni kell megbirkózni, megküzdni az adott helyzettel. Ez egy sorozatos, súlyos stresszhelyzetekkel való megbirkózást jelent, mert nyilvánvaló, hogy a börtönben a bezártság, túlszűfoaltság, a különféle dolgoktól való megfosztottság, a

különféle korlátozások maximálisan igénybe veszik az elítéltek alkalmazkodóképességét. Tehát az elítéltnak, mondhatnám az embernek, akarnia kell megküzdeni és megbirkózni még a lehető legrosszabb körülményekkel is, és a tapasztalatok és a kutatások azt mutatták, hogy az ember egy ilyen furcsa állat, hogy a lehető legrosszabb körülmények között, a legnagyobb nehézségek közepette, a legnagyobb stresszhelyzetekben is képes arra, hogy helyt álljon, és képes arra, hogy túlélje ezeket a megpróbáltatásokat. Tehát gyakorlatilag ebből a mi vizsgálati mintánkból senki nem volt, aki feladta volna; mert mi van, ha feladja? Öngyilkosság, az IMEI, a megőrülés, az agresszió – mint láttuk ezt a szerencsétlen négy halottat a Richter Richárd ügyében –, tehát ebben a vizsgálati mintában nem voltak ilyen extrém reakciók. Itt az összes vizsgálati személyünk megpróbált megbirkózni a nehézségekkel, megpróbálta ezeket a megküzdési stratégiákat alkalmazni.

Van egy másik nagyon fontos fogalom is, amit institucionalizálódásnak neveznek. Ez azt jelenti, hogy az ember hozzászokik az adott intézmény rendjéhez. Tehát ugyanolyan, mint amikor az ember kórházba megy, bent van két-három hétig, ez alatt fokozatosan elhalványodik a külvilág, arra koncentrálnunk, hogy mikor van reggeli, mikor van fürdés, vizit, kezelés, délután séta, és a többi. Hasonlóan van ez a börtönben is. Csapó József tábomok úr úgy szokta mondani, hogy az institucionalizálódásnak – ő nem ezt a kifejezést használja – az a legbiztosabb jele, amikor a rab engedélyt kér arra, hogy kifesse a zárkáját. Amikor a rab beköltözik, birtokba veszi a zárkáját, kifesti, berendezi, képeket tesz fel a falra, tehát azt mondja, hogy itthon vagyok, gyerekek, elfogadtam, 20 évet itt most el kell töltenem. Nem lázadok, nincs értelme küzdenem ellene, mert lehet lázadni, de törvényszerűen vereséget szenvedek, mivel minden egyes alkalommal, mikor lázadok, gyakorlatilag frusztrálom önmagam, hiszen fölöslegesen mozgósítok olyan érzelmeket, indulatokat, amelyek eleve vereségre vannak ítélve. Tehát a megküzdés mellett a másik fontos kérdés az institucionalizálódás.

Vizsgálati mintám tagjai 1985 és '91 között kerültek be a Szegedi Fegyház és Börtönbe, tehát ezek egy régebbi korban szocializálódtak, másrészt ők viszonylag egyszerűbb emberek, akik – úgymond – azok a magyar pszichopáták, akik különféle falvakban, kisvárosokban, tanyaikon éltek, szabálytalan életvezetésű emberek voltak, alkoholizáltak, kisebb dolgokat elcsentek, lopkodtak, amíg eljutottak oda, hogy megcsinálták azt a bizonyos emberölést. Tehát ezek viszonylag egyszerűbb emberek voltak, nagy részük volt még katona is, akik a börtönbe bekerülve tudomásul vették azt, hogy itt vannak speciális szabályok, ezeket meg lehet szegni jó néhányszor, de ez teljesen felesleges, mivel azonnal jön a büntetés. Viszont a szabályok kiismerhetők is, és ha betartják őket, akkor nincs semmi probléma. Ezeknek az elítélteknek egy jelentős része nagyon szépen belesimult az intézet rendjébe, könnyebben institucionalizálódó, a szabályokat jobban elfogadó, kicsit korrektebb beállítottságú fogvatartottak voltak.

Akik az elmúlt pár évben jöttek be, azok egészen mások, sorozatgyilkosok, bérgyilkosok, vérfürdőzők, ezek nyilván egy egészen más típusú rabok lesznek, sokkal gátlástalanabbak, gyengébb az önkontrolljuk. Nyilván más megküzdési technikákat kell kidolgozniuk és a felügyeletnek is máshogy kell bánnia velük, mint az előző csapattal. Tehát visszatérve: az elítélt oldaláról nyilvánvaló, hogy a megküzdés szándéka és kivitelezése, a helyzethez való alkalmazkodás, az érzelmeik kontrollálása, a beletörődés, azok a tényezők, amik rendkívül fontosak voltak a vizsgálat során.

Az elítéltek pozitív személyiség- és viselkedésváltozásának másik oka a börtönviszonyokban, a börtönélet speciális megszervezésében rejlik. A börtön és az elítélt közötti interakciók változásában nagy szerepet játszott a '93-as és '96-os jogszabályok hatálya lépése, amelyek racionálisabbá, humánusabbá tették a börtönviszonyokat. Ezek között elsőnek említeném a kapcsolattartás kiszélesedését és közvetlenebbé válását pl. a telefonálás bevezetésével. A fogvatartottak elmondták az interjúkban, hogy rendkívül fontos a telefonálás, hiszen gyakorlatilag naponta beszélhetnek a hozzátartozóikkal közvetlenül, s ez sokuknak segített a kapcsolatok megtartásában.

A másik a munkavégzés, a folyamatos munkavégzés, amely minden normális ember lételeme. Fontos, hogy az ember a képességeit valamilyen módon felhasználja és kamatoztassa, arról nem beszélve, hogy ezzel pénzt lehet keresni, másrészt pedig nem unatkoznak egész nap a zárkán. A vizsgálati mintában résztvevő fogvatartottak mindegyike – egy-két embert kivéve – folyamatosan dolgozott.

A tanulás, az oktatásban való részvétel lehetőségével nagyon sokan éltek. Azt tapasztaltuk, hogy aki elvégezte a nyolc osztályt, motiválva érezte magát, hogy elvégezzen két-három szakmunkásképző tanfolyamot is, volt, aki leérettségizett, volt, aki egyetemre járt, könyvtár szakot, teológiát végzett. Ezeknek az embereknek az önértékelésében tetten érhető volt, hogy ők a tanulás, az ennek során elsajátított tudással, hozzáértéssel értékesebb emberek lettek.

A szabadidő eltöltésében rendkívül fontos a tévézés, az olvasás, a sportolás, a barkácsolás és a többi tevékenység. A tévézést azért emelném ki, mert bár én sem vagyok nagy véleménnyel a televízió műsorairól, de tudjuk, '79 előtt nem lehetett sem a tévét nézni, sem a rádiót hallgatni, sem újságot olvasni a fogvatartottaknak. Gyakorlatilag az akkori szabályozás megfosztotta a rabokat azoktól a társadalmilag fontos értékektől, amit a tömegkommunikáció, a média közvetített a „normál lakosság” számára, és amelyek a szociálpozitív viselkedésmódok kialakulását segítették elő. Tehát szerintem az, ha a televízióban megnéznek egy filmet, amiben a bűnös elnyeri a büntetését, egyáltalán nem káros a fogvatartottak számára, hanem gyakorlatilag pozitív értékeket sugall számukra.

Az ötödik helyen említeném a vallásgyakorlást, aminek ebben a börtönben igen nagy hagyományai vannak. Nagyon sok fogvatartottnak segített az, hogy megismerte a vallást, megtért, hívő ember lett, és rendszeresen gyakorolhatta a vallását. Tehát ez is segített stabilizálni a pszichés állapotukat.

Különösen fontos ebben a situációban a nevelők munkája, akár csak az egyszerű ügyintézés szintjén. Kigyűjtöttem statisztikákba, hogy ez alatt az idő alatt hányszor fordultak a nevelőhöz a fogvatartottak. Óriási számok, több száz – derült ki – fejenként, amelynek során nagyon sokszor csak a rabok „normál”, mindennapi ügyeit intézték el a nevelők. Ezek látszólag nem nagy dolgok, de ha meggondoljuk, hogy valaki 20 évre bevonul a börtönbe, mennyire fontos számára, hogy különféle kinti, bentí ügyeit el tudja intézni. A gyors, szakszerű ügyintézés és tanácsadás konfliktus- és feszültségforrásokat iktat ki a börtön mindennapi életéből.

Itt emelném ki a pszichológus szerepét. Nagyon sokan járnak a pszichológushoz, jó néhány pszichológiai probléma előfordul, a vizsgálati minta tagjainak nagy segítséget nyújtottak a pszichológusok a problémák megoldásában.

Végezetül szeretnék még három dolgot kiemelni, ami itt, ebben a börtönben egy kicsit speciális, ami ennek a börtönnek a sajátossága. Az egyik a differenciált elhelyezés lehetősége. Vagyis itt lehetőség van egyszemélyes zárkában, kis zárkában – két-három személyes zárkában –, és a gyógyító-nevelő csoportban való elhelyezésre. Vagyis amikor valaki kezd kiborulni – mert 20 év nagyon hosszú idő –, elhelyezik az illetőt egyszemélyes zárkában, ha ott már viszonylag stabilizálódik az állapota, akkor előbb két-három személyesbe rakják, és csak úgy teszik vissza a nagy zárkába, vagy ha romlik az állapota, beteszik a gyógyító-nevelő csoportba. Tehát ez a fajta differenciálás – ami egy nagyon fontos elv egyébként a büntetés-végrehajtásban – itt rendkívül pozitív módon valósult meg.

A másik, amit kiemelnék, az a pszichológiai kezelés, aminek megint óriási jelentősége van a hosszú tartamú szabadságvesztés végrehajtása során. Két pszichológus van ebben a börtönben, akik ezt a feladatkört ellájtják, és a fogvatartottak kezelését eredményesen végzik.

A harmadik pedig az átmeneti intézet, aminek kiemelt szerepe van a hosszú időre bebörtönzött fogvatartottak rehabilitációjában. Gyakorlatilag azt lehetett tapasztalni, hogy az átmeneti intézetbe való helyezésnek a lehetősége már a behelyezés előtt két-három évvel olyan fokú alkalmazkodásra készíti a fogvatartottakat, amit semmilyen más eszközzel, módszerrel nem lehet előidézni. Megszűnnek, vagy minimálisra csökkennek az interperszonális konfliktusok és problémák, az alkalmazkodás ugrásszerűen javul, mivel az átmenetibe kerülni a legnagyobb érték egy hosszú idős rab számára. Egyrészt az elhelyezés sokkal jobb, mint a börtönben, másrészt pedig a börtönön kívül, a szabad világban dolgozhatnak, hazamehetnek, elutazásra mehetnek stb.

Azt mondhatjuk, hogy a börtön szervezete olyan racionális módon van felépítve, a fogvatartottak élete úgy van megszervezve, olyan motivációs rendszerek működnek, amik arra készítik a fogvatartottakat, hogy alkalmazkodjanak, hogy ez a bizonyos viselkedés-kontroll, vagy önkontroll kialakuljon és fejlődjön, és ami a benti és később a kinti beilleszkedés lehetőségét biztosítja számukra.

Zárszóként elmondanám, hogy van egy fogvatartott ebben a börtönben, akiből a börtön a lehető legjobbat hozta ki a szabadságvesztés végrehajtása során. Ez az ember hivatásos katona volt, aki elkövetett egy emberölést, egy minősített emberölést, bekerült a börtönbe, hogy letöltsen az életfogytiglani büntetését. Amikor átnéztem az anyagait, azt gondoltam, hogyha nem követi el ezt a cselekményt, akkor marad egy hivatásos katona valahol, valamelyik garnizonban, egy átlagember két gyerekkel, este nézi a tévét, fölneveli a gyerekeit, talán semmi különös nem történt volna vele életében. Itt bekerült a börtönbe, könyvtáros lett, elvégezte a könyvtár szakot, először csak tanfolyamot, aztán az egyetemet, elvégezte a teológiát, gyakorlatilag ő az intézet kultúrfelelőse, ő az elitlétszinpad és a kultúrelvet vezetője. Ennek kapcsán megismerkedett egy hölgygyel, akit elvett feleségül, és akihez kiengedték stb. Tehát azt gondolom, hogy a börtönnek nem csak rossz hatásai vannak, amiket hallottunk régebben is, de az emberekből sokszor képes kihozni a lehető legjobbat, mint ebből az emberből, akinek olyan képességei jöttek elő ebben az extrém szituációban, amik szerintem a normál életben nagy valószínűséggel rejtve maradtak volna.

Csóti András

A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés

Úgy gondolom, hogy aki a teremben ül, annak számára teljesen közismert, hogy a '80-as évek végétől, de különösen a '90-es években Magyarországon a bűnözés szerkezete jelentősen megváltozott és átalakult, „természetesen” kedvezőtlen irányban. A korábbi évekhez képest megszorodtak a kiemelten nagy tárgyi súlyú, széles körű társadalmi felháborodást kiváltó bűncselekmények. Ennek természetes hatásaként megerősödtek azok a felvetések, amelyek egyrészt a halálbüntetés visszaállítását követelték – azonban ekkor már hatályban volt a 23/1990-es alkotmánybíróági határozat, amely a halálbüntetésre vonatkozó szabályokat 1990. október 31-ével megsemmisítette –, illetve a Nagy tanár úr által is említett nemzetközi egyezményekben vállalt kötelezettségek megakadályozták ennek visszaállítását. Így aztán előtérbe került a hatályos jogi szabályozásban meglévő legsúlyosabb büntetés, az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályainak, végrehajtásainak szigorítása, amely először a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának emelésére vonatkozott, később viszont markánsan felvetődött és megerősödött az a javaslat, mely szerint az életfogytiglan tartó szabadságvesztés ténylegesen az elítélt élete végéig tartson.

A büntetés-végrehajtás szakemberei a különböző szinteken és fórumokon zajló vitákat kiemelt figyelemmel kísérték, szakmai kompetenciájukba tartozó kérdésekben véleményüket kifejtették. Azonban teljesen természetesen jogalkalmazóként a hangsúlyt arra helyeztük, hogy megfelelően felkészüljünk a minden szempontból új helyzetre. Ez az új helyzet azért is „életbevágó” volt, mert „saját bőrünkre ment a vásár”, ez nem egy olyan híres kísérlet volt, mint a Boros kollégám által említett, amelyet bármikor félbe lehet szakítani, hanem arra kellett felkészülni, hogy amint a jogszabály hatályba lép, a bíróságok alkalmazni is fogják azt. Ebben a helyzetben szakmailag az az új, hogy az elítélt szabadulása elvileg sem lehetséges. Nem a szabadulás utáni életre kell felkészíteni, nem az új, önálló életkezdést kell megtervezni, nem a hatályos jogszabályokból adódó célokat és feladatokat kell esetében megszervezni, ezért nem lehet más a fogva tartás célja, mint maga a fogva tartás. Ezt azonban hogy kell – kinek, kivel, és milyen módon – megszervezni úgy, hogy ne tekintsük őket élőhalottaknak, ne tegyük ki őket és saját magunkat nap mint nap veszélyeknek, és biztosítsuk, hogy valamilyen úton és módon ezek a fogvatartottak képesek legyenek a kiszabott büntetés letöltésére.

Teljesen nyilvánvaló, hogy kezdő lépésünk – a hagyományokból is kiindulva – a bizottságok megalakítása volt. Az országos parancsnokság vezető munkatársai végig korrekt, folyamatos együttműködésben dolgoztak a Szegedi Fegyház és Börtön vezetőivel, ezekre a kérdésekre közösen próbáltunk választ adni. Szakmai tapasztalatcseréket szerveztünk különböző országok-

ba, tanulmányoztuk az ezzel kapcsolatban fellelhető irodalmat, valamint saját szakmai kűtfőnk-ből próbáltuk megszervezni ezt a végrehajtást.

Az első fázisban számba vettük, hogy mire kell vélhetően fölkészülni. Akkori tudásunk alapján úgy ítéltük meg, hogy a ténylegesen életfogytiglan elítéltek elsődlegesen férfiak lesznek. Másodszor várhatóan 25 és 35 év közötti élettartamúak lesznek, amikor elítélik őket. Feltételeztük, hogy az általános iskola nyolc osztályát végzik el. Kapcsolatuk a külvilággal törékeny lesz, egy idő után leírja őket a család és a környezet is. Miután bizonyíthatóan szélsőségesen agresszív bűncselekményeket követtek el, ezért magatartásuk nehezen kiszámítható, az agresszió valamennyi formájára fel kell készülni. Feltételeztük, hogy cselekményüket nagyrészt egyedüli elkövetőként követik el. És végezetül úgy ítéltük meg, hogy a jogszabály hatálya lépése után az illetékes bíróságok 1-3 fő esetében szabnak ki ilyen büntetést évente.

Az 1999. március 1-jétől hatályos szabályozás alapján az első ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést 2000. április 26-án szabta ki az arra illetékes bíróság. Az azóta eltelt időszakban az eljáró bíróságok még 7 esetben jogerősen, 2 esetben pedig nem jogerősen szabtak ki ilyen büntetést. A büntetés-végrehajtás őrizetében jelenleg tehát 10 fő tölt ilyen büntetést. A továbbiakban kizárólag a 8 jogerősen életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltről néhány jellemzőt említenék. Hangsúlyozom, hogy a csoport alacsony száma, illetve az eltelt idő rövidsége – ami ugyan 4 év, de itt rövid idő – miatt csak elsődleges megállapításokat tehetünk.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabási gyakorlata az alábbiak szerint alakult: 2000-ben 1 főt, 2001-ben 1 főt, 2003-ban már 3 főt, és 2004-ben ismét 3 főt ítélték jogerősen életfogytig tartó szabadságvesztés ítéletre. 2002-ben ilyen ítélet nem került kiszabásra. Áttekintettük azt is, hogy az első fokú ítélet az esetükben mi volt. A 8 elítélt közül az elsőfokú bíróság is 5 fő esetében tényleges életfogytot, 3 fő esetében pedig életfogytot szabott ki, egy esetben 35 év, 2 esetben pedig 40 év feltételes esedékességű felülvizsgálattal. Egy külön konferencia tárgya lehetne, hogy mi különbség van a 40 éves felülvizsgálatú életfogytos és a valós TÉSZe között. Ez nagyon komoly gyakorlati probléma egyébként, mert az életfogytosok száma az elmúlt 10 évben megduplázódott, de az idő rövidsége miatt azonban erre nem térnek ki. Azonban azt megjegyzem, hogy az első, 2001-ben kiszabott TÉSZe vagy 2 évig töltött egyedül ilyen büntetést, majdnem „elaltatott” bennünket, ugyanis ez az elítélt volt az, aki teljesen meg volt elégedve a sorsával. Esetében a társadalom is megnyugodott: TÉSZe, ő rettenetesen jól érezte magát, mi is, és az első időszakban majdnem arra készültünk föl, hogy ilyen elítéltek lesznek a TÉSZe-esek. Azonban ez a tendencia a későbbiek során teljesen megváltozott.

A büntetés-kiszabási gyakoriság tehát az általunk prognosztizáltak szerint alakult. Ez azonban nagy kihívás a továbbiakban, mert ha ez így folytatódik, akkor pár év múlva – miután ők nem szabadulnak, és hál’ Istennek sokáig élnek – ez a populáció jelentősen meg fog növekedni.

Teljesen nyilvánvaló, hogy mind a nyolc fő emberölés minősített eseteiért tölti büntetését. A bűncselekmény elkövetési okaként megjelenik a nyereségvágy, a szerelemföltés, a bosszú; az áldozatok között megtalálható közvetlen hozzátartozó – feleség, gyermek, testvér –, ismerős és ismeretlen személy egyformán.

Az erre a büntetésre ítélték közül 3 fő első büntényes, ezt megelőzően semmiféle összeütközése a törvénnyel nem volt. 5 fő azonban már volt büntetve. Közülük 3 fő 1-1 alkalommal, egy fő 5, egy pedig 6 alkalommal töltött szabadságvesztés-büntetést. 3 fő viszonylag rövid időt

– 8 hónaptól egy évig terjedően –, 2 fő viszont hosszabb időt, 11, illetve 14 évet töltött már ezt megelőzően büntetés-végrehajtási intézetben.

Állandó lakhelyüket tekintve 5 megyéből van 1-1 fő – Pest-, Hajdú-, Borsod-Abaúj-, Tolna-, és Békés megyéből –, egy fő budapesti állandó lakos volt; illetve most már „tudományosan is tudjuk igazolni”, hogy miért Szegedet jelöltük ki a TÉSZ-esek elhelyezési körleteként, ugyanis Csongrád megyében két ilyen fogvatartottnak volt ezt megelőzően állandó lakása.

Annak idején azt mondtuk, hogy vélhetően 25 és 30 év között lesznek átlagosan elkövetésük időpontjában, azonban a 8 fő átlagos életkora 41 év. A legfiatalabb fogvatartott 26 éves, a legidősebb pedig 54. Az életkor tekintetében a tényleges adatok jelentősen eltérnek a prognosztizálttól, de jelenleg ebből mi messzemenő következtetést nem vonunk le, majd a csoport vélhető növekedése erre a kérdésünkre is választ ad.

Iskolai végzettségüket tekintve 3 fő általános iskolát végzett, szakmunkás bizonyítványa 3 főnek van, míg 2 fogvatartott érettségizett.

Egészségügyi állapotukat tekintve 3 fő minden szempontból egészséges, 3 fő gondozott beteg, egy kezelt beteg – diétás – van, illetve egy krónikus, nagyon súlyos beteg található. Munkavégzési képességüket tekintve nehéz fizikai munkára alkalmas 5 fő, könnyű fizikai munkára 2 fő, és az említett súlyos beteg pedig munkaképtelen. Az előzmény-iratokból az volt megállapítható, hogy ezek a személyek közül egy fő rendszeres kábítószer-fogyasztó volt, 3 fő pedig rendszeresen fogyasztott alkoholt, és alkoholista magatartást tanúsított a bűncselekmény elkövetése előtt.

A csoportba tartozó fogvatartottak közül valamennyien megjelöltek kapcsolattartót a befogadásukat követően, átlagosan 7 főt. A szélső értéket tekintve egy fő csak egy főt jelölt meg, illetve egy fő pedig 18 kapcsolattartót. A kapcsolattartás eddigi elemzése az alábbiakat mutatja:

a.) a kapcsolattartás minősége szempontjából nincs jelentősége a megnevezett kapcsolattartók számának. Nevezetesen, aki 18 kapcsolatot jelölt meg, annak egyetlen egy élő kapcsolata nem volt, és jelen pillanatban sincs;

b.) a kapcsolat vagy minden formában rendszeres, vagy egyáltalán nincs. A fogvatartottak átlagos populációjában előfordul, hogy valakivel csak leveleznek, valakit csak látogatnak, valakinek csomagot küldenek, ezeknél az elítélteknél viszont vagy minden formára kiterjedő és minden alkalommal rendszeres kapcsolat van, vagy egyáltalán semmilyen kapcsolat sincsen. Köztes eset nem található. 4 főnek minden szempontból rendszeres, 4 főnek pedig egyáltalán nincs semmilyen kapcsolata a külvilággal;

c.) akinek rendszeres a kapcsolata, annál kimutatható, hogy akinek él az édesanyja, ott az édesanya a kapcsolattartás kulcsa, nevezetesen neki írja a leveleket, neki küldi ki a csomagengedélyt, illetve az édesanya az egyik személy, aki mindig megjelenik a látogatáson. 3 embernél is „váltva” jönnek: anya-nagyszülő, anya-nevelőapa, anya-testvér, de az anya mindig a kapcsolattartók között van, számukra kiemelten fontos. Egyetlenegy személynek van élettársa, ez az élettársi kapcsolat azonban élő és rendszeres;

d.) részint a hipotézisünket igazolandó 2 főnél egyértelműen kimutatható, hogy külső kapcsolatai egy-másfél év után teljes körűen elhaltak, és ma már megszűntek. Úgy tűnik, hogy a család, a hozzátartozók teljes egészében „leirták” őket. Ennek a másik oldala is igaz, nevezetesen ezek a fogvatartottak ebbe beletörődtek, ma már ők sem keresik a külvilággal való kapcsolat

lattartást. 2 fő esetében viszont, aki semmilyen külső kapcsolattal nem rendelkezik, erőteljes egyházi vonal mutatható ki, illetve esetükben a Mécses szeretetszolgálat vállalta a kapcsolattartás alakulásának formáját, vagyis részükre anonim módon levélírót biztosít, illetve az ünnepek-re csomagot is küld.

A tényleges életfogytiglan tartó szabadságvesztésre ítélték esetében meghatározó a kilátástalanság, a reménytelenség, és a „semmit sem veszthetőség” érzése. A legnagyobb problémát az idő strukturálása, a valamilyen kapaszkodó, a biztos eligazítási pont jelenti. Gyakorlati tapasztalat, hogy az életfogytigra elítéltek, akinek van feltételese, soha nem mondja számban, hogy mennyi itéleti idő még a letöltendő, nem mondja, hogy 30 év, 40 év, vagy mennyi, azt mondja, hogy 4 Olimpia, 3 Világ-bajnokság, 2 Európa-bajnokság, és már kint is vagyok. Kapaszkodói vannak, valamilyen biztos pontja, és reménykedik. Ennek a fegyháznak a tapasztalata ebben a kérdésben egyértelmű, mindegyik fogvatartott, aki életfogytból szabadul, legkésőbb a szabadulása előtt két évvel mindenféle módon és formában külső kapcsolatokat keres, vagy legalább mindent megtesz azért, hogy valamilyen módon vissza tudjon illeszkedni a társadalomba. Kiemelten fontos számukra, hogy ezek a pontok meglegyenek.

A TÉSZ-eseknél még egy dolog belép, nevezetesen az, hogy ők már semmit nem veszíthetnek, velük szemben újabb vagy súlyosabb büntetés kiszabása értelmetlen és nem lehetséges. Éppen ezért kiemelten kell esetükben foglalkozni a túszejtés, a személyzet elleni támadás, a szökés, az egymás elleni agresszió lehetőségeivel. Hogyan helyezzük el őket? Hogyan minősítjük és hogyan kezeljük ezeket a személyeket? Álláspontunk szerint kiemelten fontos esetükben a személyre szóló kezelési, és egyéni biztonsági utasítás. Elhelyezésük, ellátásuk tekintetében, és ezt örömmel hallottam az előző előadásokban, az általános börtönnormáktól semmiben nem tér el, és ezeknek az általános börtönnormáknak az érvényesítése a fő szempont. Mi úgy gondoljuk, hogy biztosítani kell – és ezt első helyre kell, hogy tegyük –, hogy a fogvatartottak, a többi elítélt, a személyi állomány, az intézet teljes biztonsága, az élet- és vagyonbiztonság megőrzése folyamatos legyen. Olyan biztonsági rendszert kell tehát esetükben kiépíteni és működtetni, ami e célnak maradéktalanul megfelel. Túlnyomórészt egyszemélyes elhelyezésben gondolkoztunk, minden funkciót magában foglaló, olyan önálló körletrészt kívánunk kialakítani, ahol megfelelő nagyságú mozgástérrel rendelkeznek, amely biztosítja a speciális programok végrehajtását, csökkenti a frusztrációt, de garantálja a biztonságot.

Nem mondunk le továbbra sem a TÉSZ-es elítéltek bevonásáról az oktatásba, szakképzésbe, a legkülönbözőbb terápiás programokra, tréningekre, mert ezt elengedhetetlennek tartjuk. Álláspontunk szerint a programok és a foglalkozások lekötik a fogvatartottak figyelmét, elősegítik feszültségeik adekvát levezetését, szolgálják a mentális és fizikai egészség megőrzését. Egyéniesített döntések megalapozása érdekében esetükben kiemelten nagy jelentősége van a velük való foglalkozók információ-cseréjére, a valóban team-munkában történő foglalkozásra. Kezdetből fogva szorgalmazzuk, hogy nem lehet őket kizárni a jutalmazási lehetőségekből, amelynek során elsősorban a személyes kapcsolatuk erősítésére, illetve a személyes szükségletek lehetőség szerinti kiegészítésére helyezzük a legnagyobb hangsúlyt. Ugyanakkor azt is hangsúlyozzuk, hogy amennyiben szükséges és megalapozott, ezekkel az elítéltekkel szemben is le kell folytatni a fegyelmi eljárásokat, és indokolt esetben fegyelmi fenytést is kell kihelyezni.

A Magyar Börtönügyi Társaság 2004. évi tudományos pályázatán elhangzott dolgozatok közreadása a Börtönügyi Szemle előző, 2005. évi 1. számában megkezdődött. Akkor – Dr. Ruzsonyi Péter bevezető, értékelő szövegével – Dr. Erdődi Orsolya, Ádám Attila, Idzig Zoltán és Székedi Gábor pályamunkáját tettük közzé. A folyóirat e számában – a fiatalok fogvatartottak nevelése-kezelése témakörében – Krizsán József, Kószegi Szilvia és Vogel Attila írását közöljük. A pályamunkák megjelentetését következő számunkban folytatjuk.

[A szerk.]

Krizsán József

Tizenévesek előzetesben

„Az előzetesen letartóztatott fiatalok egy része a túlsúfolt intézetekben várja jogerős ítéletét. Körülményeik, a zárkák állapota, a zsúfoltság, a művelődési és szórakozási lehetőségek hiánya – megegyeznek felnőtt korú társaikkal, az egyetlen pozitívum a két korcsoport elkülönítésében jelentkezik. Ezt a problémát tovább súlyosbitja, hogy Magyarországon a peres eljárások időtartama folyamatosan nő, így a fiataloknak is egyre hosszabb időt kell eltölteniük a leírt körülmények között.” (Tari Ferenc: Rezsimrendszer. A fiatalok elítéltek kezelése. Börtönügyi Szemle, 1998. 4. szám.)

A fenti idézet az eltelt hat év ellenére is aktuális. Ez adott okot, hogy a nevelés témakörében dolgozatot írjak a fiatalok letartóztatott előzetes fogvatartottak börtönéletéről, választ keresve a problémákra.

Egy kis statisztika

A Melléklet egy olyan adathalmaz, amely az elmúlt öt évben a Baranya Megyei Bv. Intézetben fogvatartott, fiatalok letartóztatott fiúk és lányok néhány – megítélesem szerint – fontos számadatát tartalmazza. Természetesen törekedtem arra, hogy a táblázat semmilyen személyhez kötődő adatot ne tartalmazzon. Mire jó ez? A legkülönfélébb kimutatások elkészítésére. Például adott évben mennyien kerültek a megyében fiatalokként előzetesbe. Milyen a fiú-lány arány? Hogyan alakult a törvénymódosítás következtében a kábítószerrel való visszaélés miatt letartóztatottak száma? Milyen az erőszakos és a vagyon elleni bűncselekmények aránya, és változott-e az elmúlt években? Ilyen, és ehhez hasonló számtalan összehasonlítást, és következtetést tehetünk. Nekem azonban nem ez volt a célom elsősorban.

Arra kerestem választ, hogy vajon mennyi ideig tartózkodtak a fiatalok előzetes letartóztatásban? Arra is kíváncsi voltam, összefüggésbe hozható-e a tartam a vád szerinti bűncselekménnyel? A következő módszert választottam: A mellékelt táblázatból kiszűrtem a hat leggyakoribb bűncselekményt, és azt, hogy mennyi ideig voltak adott váddal előzetes letartóztatásban a bv. intézetben.

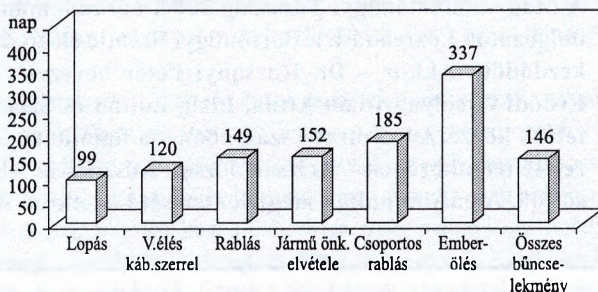
Jól látszik az oszlopdia-
gramon, hogy, a fiatalkorúak:

- lopás vádjával is több mint 3 hónapot,
- kábítószerrel való visszaélés miatt 4 hónapot,
- rablás, illetve jármű önkényes elvétele miatt 5 hónapot,

- a fiatalkorúak a legtöbb időt – fél évet – csoportos rablás miatt, emberölés váddal pedig közel egy évet töltöttek előzetes letartóztatásban a bv. intézetben. A diagram 7. oszlopa az összes fiatalkorú letartóztatott intézetben töltött átlagidejét mutatja, mely közel öt hónap. Erre a későbbiekben még visszatérek.

A táblázatból azt is megtudhatjuk, mi történt az adott fiatalkorúval az előzetes letartóztatás befejeztével. Legtöbbjük szabadlábra került. Voltak, akiket javító intézetbe irányított a bíróság, és jó néhányan ítéletet kaptak. Számos ilyen ítéletet megnéztem, és arra a következtetésre jutottam, hogy a fiatalkorúak nagyobb része legalább annyi időt töltött az előzetes letartóztatásban, mint amennyit a letöltő intézetben. (A feltételes kedvezmény mértékét is figyelembe véve.)

Előzetesben eltöltött átlagos idő a bűncselekmények függvényében

Az elhelyezésről

Hogy a bv. intézetek zsúfoltak, naponta adja tudomásunkra a média. Azt azonban csak az itt dolgozók tudják, hogy ennél is nehezebb a helyzet, a bv intézetek túlzásúfoltak. Ezt nekünk kezelni kell, a fogvatartottaknak pedig elviselni.

A lapvető gondjaink vannak már az elhelyezéskor. A táblázatból – kicsit „mélyebbre” nézve – kiolvasható, hogy intézetünkben, azonos időszakban 10-12 fiatalkorú előzetest tartunk fogva. Ők 3-4 fős büntársi csoportokat is alkotnak. Ez azt feltételezi, hogy legalább három vagy négy előzetes fiatalkorúak elhelyezésére szolgáló lakózárkáknak kellene lenni. Ha ítéletet kap közülük valaki, vagy megőrzésre szállítanak hozzánk fiatalkorú elítéltet, akkor ők külön zárkát igényelnek. A nemdohányzók védelméről szóló törvény is okoz némi fejtörést. Mindezek után jöhetnek a klasszifikációs szempontok. Az agresszív fiúkat különítsük el a többiek védelmében. A szorongókat helyezzük olyan környezetbe, ahol „biztonságban” érzik magukat. Figyeljünk arra, kinek milyen az intelligencia szintje, milyenek a higiénés szükségletei. Nos ez nem megy!

A fiatalkorúak elhelyezésére pillanatnyilag kettő lakózárkánk van. Nagyobb büntársi csoport befogadása esetében valaki felnőttekkel kerül össze. A fiatalok elhelyezésére szolgáló lakózárkáink kb. 14 négyzetméter területűek. Ebből körülbelül 6 négyzetmétert foglal el az ágy, a WC, a mosdó, a radiátor és az egy asztal. Az így maradó 8 négyzetméteres területen kell élni átlagban fél évig 4-5 fiatalkorúnak. Ez fejenként 2 négyzetméter! Mivel lehetne könnyíteni az elhelyezésen? A falakat kijebb tolni nem tudjuk, a lakózárkáink száma is véges.

Sokat könnyítene a helyzeten, ha a törvény engedné fiatalkorúnak tekinteni 21 éves korig az előzeteseket. Természetesen nem a bűncselekmény megítélése, hanem az elhelyezés szempontjából. Tapasztalatom szerint a 18 éves fiú és a 21 éves fiatal felnőtt között kevesebb feszültség alakul ki, mint a 14 éves gyerek és a 18 éves fiatal között. (Végeredményben ez is személytől függő, hiszen minden ember más, vannak korábban és később érők.)

Azonos időszakokat vizsgálva 20-24 fő 18 éves és 21 éves kor közötti fiatal felnőttet tartunk fogva előzetesként. Ha ezt a számot összeadom a fiatalkorúak számával 30-36 fő lesz a 14-21 éves korosztály létszáma. A börtönökben dolgozó nevelő vagy pszichológus kollégáknak a 14-21 éves korosztály elhelyezésekor nagyobb mozgásteret volna. A klasszifikációs szempontok alkalmazására is nagyobb lehetőség adódna. Meggyőződésem, hogy a kényszerű elhelyezésekből adódó konfliktusok száma is csökkenne.

A tizenéves kor sajátosságai

Egy 2002-ben Pilisszentkereszten tartott MATRA foglalkozáson néhány holland és magyar kollégával összeirtuk a legjellemzőbb emberi tulajdonságok közül azokat, amelyek kamaszkorban mutatkoznak meg leginkább. Ezeket kisebb csoportokba sorolva készítettem egy szemléltető táblázatot. Ugye mindannyian visszaemlékezünk saját tinédzser korunk legjellemzőbb vonásaira? Ezek megélése, megtapasztalása alakította mindegyikünket saját személyiséggé. Minél több „próbán” esünk át, annál sokoldalúbbak leszünk. Minél több szerepkörben érünk el sikert, annál több feladatra merünk vállalkozni felnőttként. Tárgítjuk a lehetőségeinket, néha korlátokba ütközünk, így megtanuljuk a határokat.

Nem mindenkinek sikerül a kamaszkort változatosan átélni. Néhány fiatalnak nincs sikerélménye az iskolában, nem ér el eredményeket a sportban, lehet, hogy nem is jár sportolni.

A fiatalkorú	A totális intézet
Kalandvágyó, érdeklődő <i>Kevés élettapasztalat, fogékonyság, érdeklődés, felgyülemelő energia, kalandvágy, veszélykeresés, türelmetlenség</i>	Unalmas, egyhangú
Sok szerepet kipróbál <i>Szerepkonfliktus, ki vagyok én?, erős befolyásolhatóság, nyitottság, példaképkeresés, helykeresés</i>	Meghatározott szerepre kényszerít
A környezete felé fordul <i>Szeretetlenség, megfelelési vágy, kötődés</i>	Eltávolít az emberektől
Függetlenségre vágyik <i>Függő helyzet, eltávolodás a felnőttektől, énközpontúság</i>	Felülről irányít
Igénye van az intim szférára <i>Titkok, divatimádat, nemek közötti különbség, rendezetlenség</i>	Minden társak jelenlétében zajlik
Szeretne kiválni, egyéniségét megtalálni <i>Érzelmi ingadozás, sztárimádat, márkaimádat</i>	Mindenkitől azonos viselkedést követel
Megkérdőjelezi a tekintélyt <i>Lázadás, dac, kritika, kiforratlan értékítélet, meg nem értettség</i>	Kötelező tekintélytiszteletet vár
Kötődésekre vágyik <i>Párkapcsolatok, baráti viszonyok, bandázás</i>	Elszigetel

Családja valamilyen okból szétesik, bizonytalanná válik az élete. A társainak jobbak az anyagi lehetőségei, márkásabb, divatosabb ruhát viselnek. Egyre másra jönnek a kísértések. Aztán egyszer valaki kínál egy lehetőséget, ami biztosnak tűnik, és jön a megbotlás, súlyosabb törvénytételeknél a börtön.

Az ábrán egymás mellé állítottam a szabad fiatal, és a bezárt fiatal lehetőségeit. Talán nem kell sokat bizonygatnom, melyikük válik színesebb egyéniséggé, melyikük vállalkozik szívesebben, melyikük néz bátrabban szembe a kihívásokkal, és melyikük élete peccselődik meg.

Oktatás, képzés

Tehát itt van egy tizenéves, akinek előzetes letartóztatását rendelte el a bíróság. Mi behelyeztük őt egy kényszerközösségbe, ahol várhatóan 5 hónapot (átlag) tölt el úgy, hogy kb. 2 négyzetméter a mozgástere. Mit kezdetünk vele? Elvárjuk, hogy tartsa be a szabályainkat, amiket még nem is ismer? Hogyan fogadtassuk el magunkat, iránymutatásainkat, mikor bennünk csak a fogvatartóit látja? Hogyan tereljük őt az együttműködés pályájára?

Ehhez meg kell győznünk arról, hogy segítségünkkel ebből a rossz helyzetből is lehet jól, emelt fővel kijönni. Ez pedig csak úgy sikerülhet, ha elfogadtatjuk vele, hogy valamivel több lehet a szabadulását követően, mint a befogadásakor volt.

A statisztikai táblázatból jól kiszűrhető, hogy a befogadottak 2/3-ad része tanuló. Számukra a letartóztatással egyidejűleg megtörik a tanulói „karrier”. Sajnos, az oktatás folytatásának lehetőségét a börtönbe kerüléssel egyidejűleg azonnal kizárhatjuk. Mivel nem tudjuk az előzetes letartóztatott pontos szabadulási időpontját, nem is kezdjük el az oktatását. Nincs is erre képzett személyzet a megyei házakban, és tananyag sincs. Talán az iskolákban lennének a legjobban meglepődve, ha a börtönből szabadult fiatalok szabadulásuk után lemaradás nélkül vissza tudnának ülni az iskolapadba.

Vannak követhető példák! Hollandiában a fiatalok után az intézetbe kerülését követő két hét elteltével oktatni kezdik. Ez alatt a két hét alatt felveszik a kapcsolatot a volt iskolájával (ha a fiatalok ebben beleegyeznek). Információkat szereznek a tudásszintjéről, és a lehető legrövidebb időn belül onnan folytatják az oktatását, ahol azt az iskolájában abbahagyta, illetve amilyen szinten van egyes tárgyakból az adott pillanatban. Ott nem okoz problémát az, ha nem a börtönben fejezi be a nyolcadikat, vagy amit elkezdett. Szabadulását követően visszatér az osztályába és nincs kiesett idő.

A holland börtönben az oktatást végző szakemberek nem az igazságügy, hanem az Oktatási Minisztérium alkalmazottai. Az oktatás költségei is az oktatásügyhöz tartoznak. A börtönnek „csupán” az a feladata, hogy napirendi pontként szerepeltesse a tanórákat a fogvatartott napi időbeosztásában, és a napi 4-6 iskolai órát zárkán kívül eltöltött időnek könyvelhesse el. Persze szükség van azért tanteremre és annak berendezési tárgyaira is. Ez azonban egyszeri beruházás, de hosszú ideig jól használható.

Nálunk, hazai börtöneinkben már az oktatás elején kizárjuk azokat a fogvatartottakat a tanulás lehetőségéből, akik azt várható szabadulásuk miatt nem tudják befejezni. Az oktatási költségeket finanszírozó szerv ugyanis csak azt ismeri el eredménynek, aminek a vége egy sikeres év befejezése.

A fenti megállapítások vonatkoznak a különféle képzésekre is. Ha valaki a várható vizsga előtt szabadul, nincs lehetősége részt venni az adott szakképzésben. Így az előzetes letartóztatott szóba sem jöhet.

Hollandiában ez is egy picit másként alakult. Még az ítélet előtt állókat is képzik. Nem aggódnak amiatt, hogy nem tudja letenni a vizsgát, sőt sok esetben nem is kell vizsgát tenni. A képzést azért indítják, hogy lekössék a fiatalok idejét valamilyen hasznos foglalatossággal.

Vannak olyan feladatok az életben, amihez nem az iskolában szerzünk képzettséget. Ezeket általában a családukban tanuljuk. Például: felszeletem a kenyeret, és megkenem vajjal. Főzök hozzá egy teát. Elkészítem a reggelimet. Hogyan lehet rendben tartani a kiskertet a ház körül? Eldugult a mosogató lefolyója, mit tegyek most? Csöpög a csap, ki kell cserélnem a tömítést. Hogyan készíthetek ajándékot anyák napjára? Lapos a kerékpárom kereke, hogyan kell a lyukat beragasztani? És így tovább. A fent felsoroltak nem mindenkinek bonyolult feladatok, csak annak, aki semennyit sem ért ezekhez. Azoknak bonyolult, akik a nevelkedésük során nem találkoztak ezekhez hasonló kihívásokkal, így nem is tudnak ezekre választ adni.

A börtönbe került fiatalokorúak zöme a legegyszerűbb feladatok ellátására is alkalmatlan. Sokuknak semmi fogalma nincs az apró otthoni barkácsolásról. Ilyen és ehhez hasonló házi praktikák tanítása nem igényelne sem magasan képzett oktatókat, sem költséges tanfolyamokat. Ami szükséges: célszerűen berendezett műhely jellegű oktatóterem, modul rendszerű képzés egy műhelytanárral. Nem lenne kötelező a vizsga. Ez akár az intézetek háziműhelyeiben is megoldható. Az eredmény pedig a zárkán kívül hasznosan töltött idő.

Egy másik problémás terület a személyes higiénia. Hogyan kell körmöt vágni, zoknit mosni, mi az a fogkefe? Hogyan kell takarítani? Hogyan kell mosogatni? Hogyan lehet a környezetemet megóvni? A börtönbe került fiatalokorúak jelentős részénél ezeknek a képességeknek a hiánya okozza a legnagyobb problémát a beilleszkedéskor. Az egészségügyön dolgozó ápolók bevonásával néhány ilyen jellegű foglalkozás szervezésével képessé lehet a fiatalokat tenni az alapvető higiénia megtartására.

Bármilyen történések is, egy biztos: az előzetes letartóztatott fiatalokorúakkal többet kell foglalkozni, mint előzetes felnőtt társaikkal. Lehetőséget kell adni részükre, hogy feladatokat oldhassanak meg. Nem szabad elnézni, hogy napi 22-23 órát a zárkában tespedéssel töltsenek a televízió előtt cigarettával a kezükben.

Nevelés

Az elmúlt években a magyar büntetés végrehajtás elismert szakemberei számos alkalommal nyilatkoztak, hogy a fiatalokorúak fogvatartására nagyobb figyelmet kell fordítani. MATRA és PHARE projektek, tököli, kecskeméti és miskolci kísérleti programok, fiatalokorúak intézetének építése Pécsen. A felsorolt törekvések javarésze az elítélt fiatalokorúak fogvatartásával kapcsolatos. Az eddigi okfejtéseimből azonban logikusan kiderül, hogy az előzetes fogvatartottakra is oda kell figyelni, hiszen a szabadságvesztési idejük felét előzetesben töltik le.

Kell tehát találnunk valami olyan elfoglaltságot számukra, amely nem kerül pénzbe, nem vizsgaköteles, nem függ a képzés a szabadulástól. Olyan elfoglaltságot, amelyen szívesen vesznek részt, amely csillapítja azt az érzést, hogy az életüknek ez a része csak kiesett idő.

Az egyik megoldás az EQUIP. Az EQUIP olyan többkomponensű program, amely formális, egyénre szabott felméréssel kezdődik, azzal a céllal, hogy elkészíthessünk, majd megvalósíthassunk egy egyéni munkatervet. A befogadást követően valamilyen viszonylag gyors módszerrel információkat kell szereznünk a fiatalok intelligencia szintjéről, várható agresszivitásáról, szuicid hajlamáról, szocializáltságáról stb. Ehhez a PHARE program klasszifikáció fejezetében megismert mérőeszközök – tesztek és kérdőívek – jól alkalmazhatók. Minden embernek adott életkorában alkalmasnak kell lennie bizonyos feladatok, problémák megoldására. Ha nem rendelkezik ezek megoldásához megfelelő jártassággal, akkor előbb-utóbb falakba fog ütközni. A klasszifikáció mérőeszközei segítenek kideríteni, milyen jártasságok, képességek hiányát kell megszüntetni egyes fogvatartottnál. Az EQUIP pedig az a módszer, amivel ezek a hiányok kompenzálhatók. Az EQUIP hat nagy foglalkozásrészlet ajánl. Ezek a következők:

- kölcsönös segítő foglalkozások
- ún. felvértező foglalkozások
- a harag kezelését célzó foglalkozások
- a gondolkozási hibák kijavítása
- társas készségek tréningje
- a társas döntéshozatallal kapcsolatos foglalkozások.

Ebben a dolgozatban nem célom az EQUIP reklámozása, azonban elmondhatom, hogy 2003 októberétől 2004 júniusáig egy előzetes fiatalok csoporttal végigmentünk a fenti programpontokon. Tíz fő volt az induló létszám, év közben a szabadulások miatt két alkalommal is kellett csoportot bővíteni, azonban ez nem akadályozta a munkát. Volt eredmény is.

A foglalkozások elején mindenki bizonyítani akart, hogy mennyire okos, mindenhez hozzá tud szólni, hozzászólásai a legjobbak. Néhány hét elteltével rájöttek, illetve megtanulták, hogy a másik véleménye is fontos, nem kell egymás szavába vágni, mindenkire sor kerül. A csendesebbek, akik az elején húzódoztak, egyre többször és egyre bátrabban adtak hangot saját véleményüknek. Két hónap elteltével elkezdett a csoport kommunikálni. Spontán viták alakultak ki.

A zárkákban belül észrevehetően erőviszony-elmozdulások kezdődtek. Amíg addig a csoportban csak az erős, agresszív tag véleménye volt az irányadó, egy idő után elismerték az okosan kommunikálót is a zárkaközösségekben, és követői is akadtak. A vitás kérdéseket egyre-másra verbális úton sikerült megoldani. Érezhetően csökkent a zárkán belüli feszültség, visszaesett a fegyvelemsértések száma.

2004 szeptemberétől újabb csoport indult. Már itt is jól működik a kommunikáció, a csoporttagok bátran elmondják problémáikat, segítenek egymásnak azok megoldásában. Egymás közt – tréfásan – EQUIP show-nak nevezik a foglalkozásokat.

Az induló csoportokba felvett 20 fő fiatalok mindegyike tanuló volt. 17 fiatalnak elváltak a szülei, két fiatalnak meghalt valamelyik szülője, tehát 19-en nevelkedtek sérült családban. A csoporttagok mindegyike próbálta már a kábítószer valamelyik formáját, és 14-en függőnek vallották magukat.

Az első csoport befejező foglalkozásán arra a kérdésre, hogy mire tanította az EQUIP, kilencen válaszolták azt, hogy emberséges viselkedésre. Tanulásként pedig elhatározták, hogy jövődö gyermekeiket másképpen akarják nevelni, mint ahogyan ők nevelkedtek.

Összefoglalás

Arra kell törekednünk, hogy értelmes, és személyre szabott foglalkozásokkal kössük le a fiatalok előzetesek idejét is, ahogyan azt elítélt társaikkal tesszük. A megoldás egyaránt lehet kiscsoportos elméleti oktatás, gyakorlati képzés vagy csoportterápia. A lényeg a zárkán kívül eltöltött idő növelése, hogy a fiatalok előzeteseknek minél több kihívásnak lehessen megfelelniük, ezáltal színesebb egyéniséggé válhassanak.

Ehhez persze rengeteg energiára, türelemre, kitartásra és hitre van szüksége annak, aki ilyen nehéz fába vágja a fejszét. Hogy a napi taposómalom „végigjárása” mellett mindegy honnan lehet időt szakítani, azt nem tudom. Hogy megéri-e? Tessék kipróbálni!

Melléklet

A Baranya Megyei Bv. Intézetbe befogadott fiatalok

(2000. jan. 1–2002. dec. 31.)

Befogadás éve	Személy	Előzetesben eltöltött idő (nap)	A vád szerinti bűncselekmény	Iskolai végzettség (osztály)	Befogadás előtti tevékenység	Megjegyzés
2000	15 éves fiú	137	lopás	8	tanuló	javító intézet
	15 éves fiú	345	csoportos rablás	8	eltartott	ítélet
	15 éves fiú	80	rablás	7	tanuló	javító intézet
	15 éves fiú	345	csoportos rablás	8	eltartott	ítélet
	16 éves fiú	594	rablás	5	segéd munkás	ítélet
	17 éves fiú	351	csoportos rablás	8	eltartott	ítélet
	17 éves fiú	296	v. élés káb. szer.	10	tanuló	szabadlábra
	17 éves fiú	312	emberölés	8	eltartott	ítélet
	17 éves fiú	183	csoportos rablás	8	tanuló	ítélet
	17 éves fiú	14	lopás	8	segéd munkás	javító intézet
	17 éves fiú	144	csoportos rablás	8	eltartott	szabadlábra
	17 éves fiú	113	lopás	8	tanuló	javító intézet
	17 éves lány	139	lopás	0	eltartott	szabadlábra
	18 éves fiú	113	lopás	8	tanuló	szabadlábra
	2001	18 éves fiú	231	csoportos rablás	4	eltartott
18 éves fiú		83	csoportos rablás	8	eltartott	szabadlábra
18 éves fiú		397	csoportos rablás	6	eltartott	ítélet
18 éves fiú		174	v. élés káb. szer.	8	tanuló	ítélet
14 éves fiú		131	lopás	5	tanuló	javító intézet
15 éves fiú		126	jmü. önk. elvétele	8	tanuló	javító intézet
15 éves fiú		177	jmü. önk. elvétele	8	tanuló	javító intézet
16 éves lány		84	lopás	7	tanuló	javító intézet
16 éves fiú		131	lopás	7	tanuló	javító intézet
17 éves fiú		102	rablás	7	eltartott	szabadlábra
17 éves fiú		155	csoportos rablás	8	segéd munkás	szabadlábra
17 éves fiú		129	csoportos rablás	8	tanuló	szabadlábra
17 éves fiú	48	lopás	7	tanuló	szabadlábra	
17 éves fiú	64	lopás	7	tanuló	javító intézet	
17 éves fiú	225	v. élés káb. szer.	8	tanuló	szabadlábra	

A Baranya Megyei Bv. Intézetbe befogadott fiataikorúak

(2003. jan. 1–2004. okt. 1.)

Befogadás éve	Személy	Előzetesen eltöltött idő (nap)	A vád szerinti bűncselekmény	Iskolai végzettség (osztály)	Befogadás előtti tevékenység	Megjegyzés
2002	15 éves fiú	190	lopás	6	eltartott	szabadlábra
	16 éves fiú	39	lopás	5	tanuló	javító intézet
	16 éves fiú	207	zsarolás	7	tanuló	szabadlábra
	16 éves fiú	86	csoportos rablás	6	eltartott	ítélet
	17 éves fiú	81	lopás	8	segéd munkás	szabadlábra
	17 éves fiú	361	emberölés	8	tanuló	ítélet
	17 éves fiú	85	lopás	4	eltartott	szabadlábra
	17 éves fiú	186	csoportos rablás	9	tanuló	ítélet
	17 éves fiú	186	csoportos rablás	8	tanuló	ítélet
	17 éves fiú	40	v.élés káb.szer	10	tanuló	szabadlábra
	17 éves fiú	111	lopás	8	eltartott	szabadlábra
	17 éves fiú	150	rablás	8	eltartott	szabadlábra
	17 éves lány	56	csalás	8	eltartott	szabadlábra
	17 éves fiú	26	v.élés káb.szer	8	segéd munkás	szabadlábra
	17 éves fiú	156	lopás	8	tanuló	szabadlábra
	17 éves fiú	10	v.élés káb.szer	8	tanuló	szabadlábra
	17 éves fiú	180	v.élés káb.szer	8	tanuló	szabadlábra
	17 éves fiú	6	rablás	6	tanuló	szabadlábra
18 éves fiú	12	v.élés káb.szer	10	tanuló	szabadlábra	
18 éves fiú	186	rablás	10	tanuló	szabadlábra	
2003	15 éves fiú	143	csoportos rablás	7	tanuló	javító intézet
	15 éves fiú	3	rablás	7	tanuló	szabadlábra
	15 éves fiú	143	csoportos rablás	8	eltartott	szabadlábra
	16 éves fiú	112	csoportos rablás	8	tanuló	szabadlábra
	16 éves fiú	73	rablás	8	tanuló	szabadlábra
	16 éves fiú	240	csoportos rablás	6	tanuló	szabadlábra
	16 éves fiú	75	lopás	6	tanuló	ítélet
	16 éves fiú	156	csoportos rablás	7	tanuló	szabadlábra
	17 éves fiú	146	lopás	8	tanuló	szabadlábra
	17 éves fiú		lopás	10	eltartott	jelenlévő
	17 éves fiú	67	csoportos rablás	7	tanuló	szabadlábra
	17 éves lány	24	lopás	8	eltartott	szabadlábra
	18 éves lány	67	csoportos rablás	10	tanuló	szabadlábra
	18 éves fiú	186	csoportos rablás	8	tanuló	szabadlábra
18 éves fiú	63	lopás	6	eltartott	szabadlábra	
18 éves fiú		lopás	10	eltartott	jelenlévő	
2004	14 éves fiú		csoportos rablás	5	tanuló	jelenlévő
	16 éves fiú		csoportos rablás	10	tanuló	jelenlévő
	16 éves fiú		csoportos rablás	8	eltartott	jelenlévő
	16 éves fiú		csoportos rablás	8	tanuló	jelenlévő
	16 éves fiú		csoportos rablás	8	tanuló	jelenlévő
	16 éves fiú		lopás	8	tanuló	jelenlévő
	16 éves fiú	218	csoportos rablás	8	eltartott	szabadlábra
	17 éves fiú		rablás	8	tanuló	jelenlévő
	17 éves fiú		lopás	8	eltartott	jelenlévő
	17 éves fiú		csoportos rablás	7	tanuló	jelenlévő
	17 éves fiú	23	testi sértés	8	tanuló	szabadlábra
	17 éves fiú	127	csoportos rablás	8	tanuló	szabadlábra
	17 éves fiú		csoportos rablás	7	tanuló	jelenlévő
	17 éves fiú		csoportos rablás	7	tanuló	jelenlévő
	17 éves fiú	130	lopás	6	segéd munkás	ítélet
	18 éves fiú		szem. szab. ms.	8	segéd munkás	jelenlévő
	18 éves fiú	170	csoportos rablás	8	segéd munkás	szabadlábra

Kőszegi Szilvia

A Fiataikorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében folyó utógondozói munka

2003-ban örömmel hallottuk a híreket a pártfogó felügyelői rendszer átalakulásáról. Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk küszöbén elengedhetetlen követelményként jelentkezett az, hogy legyen egy olyan jól felépített szervezet, amely megpróbál alternatívákat felkínálni a frissen szabadultak számára. Természetesen a büntetés-végrehajtási intézetek is felvállalják a fogvatartottak reszocializációját, a munkaerő-piacra történő visszahelyezését.

A Fiataikorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében, a közművelődési csoporton belül két utógondozó nevelő próbálja megoldani az ezzel kapcsolatos gondokat. Munkájuk során előzetes letartóztatottakkal, nem jogerős, illetve jogerős büntetésüket töltőkkel foglalkoznak a befogadástól a szabadulásig.

A fiatalok elítéltekkel, illetve előzetes letartóztatottakkal a befogadó csoport-foglalkozásokon találkoznak először. Ennek jelentősége abban mutatkozik, hogy már a bekerülést követően kiszűrjék a problémás fiatalokat, továbbá látókörükbe kerüljenek a szakterület szempontjából megoldandó esetek. A foglalkozás keretében kérdőívet töltenek ki az újoncokkal, különös tekintettel iskolai végzettségükre, családi körülményeikre, kapcsolattartásaikra, valamint drog, illetve alkoholfogyasztási szokásaikra. A fiatalokkal már ekkor elbeszélgetnek a szabadulás utáni elképzeléseikről is. Ezeken a foglalkozásokon próbálják meg kiszűrni a volt, illetve a jelenleg is állami gondozottakat, intézeti nevelteket. Tájékoztatják a jelenlevőket az utógondozó tevékenységéről, azon problémákról, melyek megoldásában Ők tudnak segíteni. Megismertetik a fiatalokat az intézet rendjével, a feltételes szabadságra bocsátás kritériumaival, a büntetés-félbeszakítás lehetőségével és feltételeivel. Tájé-

koztatást adnak az intézetben folyó általános iskolai tanulmányok folytatásának lehetőségéről és az induló tanfolyamokról. Megpróbálják motiválni a fiatalokat a tanulmányaik folytatására, felvázolva a munkaerőpiacon való érvényesülés lehetőségeit – az iskolai végzettség függvényében.

A befogadást követően az utógondozók kérik meg az illetékes rendőrkapitányságtól a környezettanulmányokat, melyek a nevelési terv egyéniesítéséhez szükségesek. Amennyiben a látókörükbe kerül olyan fiatal, aki Gyermekvédelmi Szakszolgálat hálózatába tartozik, megkérlik a nevelési anyagát, amely az utógondozói tevékenység szempontjából fontos információkat tartalmaz (pl. gyám, vagyongazdálkodó, gondozási hely).

Ezt követően az utógondozói foglalkozások a szabadulásra történő felkészítésre összpontosulnak.

A szabadulásra történő felkészítés tematikája a következő:

1. Bemutakozás
  2. Etikett (2 alkalom)
    - a. általános magatartási és viselkedési szabályok
    - b. az ünnepnapok illemtana
  3. Álláskeresési technikák
    - a. az önéletrajz megírása
    - b. telefonálás munkaügyben
    - c. felvételi beszélgetés
    - d. a bejelentett munka előnyei az alkalmi munkával szemben
    - e. munkahelyi viselkedés
  4. A munkaügyi központok által nyújtott támogatások
  5. Pártfogó felügyelet
  6. A polgármesteri hivatalok által nyújtott támogatások
  7. A segítségkérés egyéb lehetőségei
  8. A továbbtanulás jelentősége
  9. A szabadulás kapcsán megjelenő szorongások, félelmek megbeszélése
- Beiktatható beszélgetések** – a csoport igényeinek megfelelően:
10. Távlati célok, s azok megvalósítása
  11. Előítéletek
  12. Gazdálkodás (tervezés a mindennapi élet során)
  13. Cigány kultúra

A foglalkozások tematikai sorrendje – a csoportdinamikai szempontok figyelembevételével – módosulhat egyéb témakörök közbe iktatásával.

Az utóbbi hónapokban speciális igények is megjelentek, amelyek figyelembevételével a következőképpen **módosítottuk a tematikát, illetve beillesztettük az alábbiakat:**

1. A kábítószer-problémával kapcsolatos információk átadása – indirekt eszközökkel
  - a. A tévhitiek eloszlatása

b. A Btk. vonatkozó részeinek megismertetése

c. A kábítószer-használat lehetséges következményei (dependencia, személységkárosító hatások, büntetőjogi felelősségre vonás stb.).

2. Megfelelő problémamegoldó sémák elsajátítása, s azok belsővé válásának elősegítése szituációs játékokkal.
3. Mindezek függvényében a fiatalok fogvatartottak képesek legyenek megfogalmazni viszonyukat a kábítószerhez, hogy felelős döntést tudjanak hozni saját életükkel kapcsolatban.
4. A szabadulásra való felkészítés fontos eleme, hogy megfelelő felvilágosítást kapjanak arról: milyen segítségnyújtási formákat találhatnak a civil életben (drogkonzultációs központok, ambulanciák, rehabilitációs otthonok).

Az utógondozói csoport véleménye szerint a csoportba kerülés feltétele az önkéntesség, s egyben egy terápiás szerződés megkötése, illetve a feltételek tisztázása szükséges. Ne azt érezze az elítélt, hogy ez jutalom, hanem egy olyan segítségnyújtás.

**Az utógondozói ügyintézészek száma
(2004. január 1. – november 17.)**

A segítségkérés típusa	Száma
Kapcsolatfelvétel (család, élettárs, testvér...)	15
Munkahely keresése	13
Szociális-segély kérelem	17
Iskolai tanulmányok folytatása (iskola, tanfolyam)	3
Pénzátutalási kérelmek	31
Befogadó nyilatkozatok beszerzése (szállás)	26
Polgármesteri Hivatalok (érdeklődés, nyilatkoztatás)	17
Egyéb (tv-vásárlás, adó- és TB kártya, szül. anyakönyvi kivonat megkérése)	19
Hozzá tartozó új lakcímének felkutatása	2
Kiskorú gyermekkel kapcsolatos ügyintézészek	22
Apasági elismerő nyilatkozatok elindítása	22
Apasági vizsgálat elindítása	5
Csomag-kérelem (segítő szervezetektől)	4
Pártfogókkal való kapcsolatfelvétel	18
Jogi képviselők (keresése, megbízása)	2
Rokkantsági nyugdíj igénylése	11
Otthonteremtési támogatás igénylése	5
Családi póték igénylés	2
Bizonyítvány megkeresése	8
Utógondozói otthonban történő elhelyezés	3
Árvaellátás igénylése	4
Hivatalos személyekkel való kapcsolatfelvétel (gyám, gondnok)	13
Kapcsolatfelvétel bíróságokkal	5
OP – segély	7
Összesen:	274

tási forrás, amiben részt vehet. Ebben a csoportban a humánusra, a toleranciára kell nagy hangsúlyt fektetni, melyben nagy szerepe van az állandó személyzetnek.

Az utógondozók munkáját azonban nem csak az eddig említett csoportfoglalkozások jelentik. Megpróbálnak segíteni minden felmerülő szociális problémán. A 2004-es évben 274 esetben fordultak hozzájuk olyan kéréssel, hogy az elítéltek szabadulás utáni körülményei rendezésében segítséget nyújtsanak.

Az utógondozók a fogvatartottaknak szabadulásuk előtt munkát, a hajléktalannak szállást és hajléktalan-ellátást keresnek, valamint segítséget nyújtanak azoknak, akiknek továbbtanulási szándékaik vannak. Szerencsére nagyon jó partnerkapcsolatot sikerült kiépíteni a munkaügyi központokkal, hajléktalan szállókkal és gyámhivatalokkal.

A tapasztalataink alapján úgy gondoljuk, hogy több bv. intézetben foglalkoztatni kellene a szociális ügyek intézésében jártas szakembereket, akik a nevelők váláról levennék a fent említett munka gondját.

A fenti táblázat néhány statisztikai adatot tartalmaz arról, hogy a fiatalkorú fogvatartottak milyen problémákkal fordultak az utógondozóinkhoz az elmúlt évben.

Végezetül szeretnék figyelmükbe ajánlani egy olyan kiadványt*, amit minden fogvatartottunk számára hozzáférhetővé teszünk. Ezzel is elő kívánjuk segíti azt, hogy a fiatalkorú fogvatartottak ne csupán segítségünket kérve, hanem akár maguktól is intézhessék szociális jellegű problémáikat.

Vogel Attila

A drogprevenációs részleg működése a Fiatakorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében

Előadásomban egy olyan területről szeretnék beszélni, amely a magyar büntetés-végrehajtás keretein belül új feladatot jelent. Ez a terület pedig a drogprevenációs részleg kialakítása és működtetése.

Egy év telt el azóta, hogy ez a részleg a Fiatakorúak Bv. Intézetében megalakult, így komoly eredményekről, sikerekről felelőtlenség lenne beszélni, helyette inkább az eddigi munkáról, a tapasztalatokról számolok be.

Mint ismeretes: a Büntetés-végrehajtási Szervezet már a 90-es évek közepén megtette a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a drogprobléma ne válhasson akuttá intézményeinkben. Ennek érdekében célul tűzte ki a kábítószer-kereslet csökkentését a bv. intézetekben. A program egyik részét a kábítószer-prevenációs körletek, körletrészek működtetése képezte.

Ennek jogszabályi alapját a 6/1996. IM. rendelet 2002. évi módosítása teremtette meg, amelynek egységes végrehajtása érdekében a bv. országos parancsnoka 2003-ban kiadta az 1-1/54/2003. számú Intézkedését, valamint az országos parancsnok általános helyettese a 2-1/1/2003. számú Módszertani útmutatót.

Mit is takar ez a fogalom, hogy drogprevenációs körlet, és kik kerülhetnek ide?

A drogprevenációs körlet drogmentes körletrészt jelent, ahol a fogvatartottak oly módon töltik le hátralévő büntetésüket, hogy garantálják, nem fogyasztanak semmilyen bódító- vagy kábító szert, önként vállalják, hogy havonta legalább egy alkalommal vi-zelet-mintát adnak a drogteszt elvégzése céljából.

A prevenációs részlegbe kerülés önkéntes, a fogvatartott kérelme alapján történik, melyhez a nevelő véleménye és a pszichológus javaslata is szükséges. Ezen adatok és vélemények alapján a Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság (a továbbiakban: BFB) dönt a fogvatartott prevenációs részlegbe történő elhelyezése tárgyában. Különösen azoknak a kérelmét kell engedélyezni

- akiket kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény miatt ítélték el,
- akikről a befogadás során, vagy a felkészítő részlegben a bevonulást megelőzően kábítószer-fogyasztásra utaló adatok merültek fel,
- akiket a bv. intézetben kábítószer-kereskedelem vagy –fogyasztás miatt felelősségre kellett vonni, továbbá
- akik még nem kerültek kapcsolatba kábítószerrel, de hitelt érdemlő beszámolójuk szerint folyamatos veszélyeztetésnek vannak kitéve.

Intézetünkben 2003. szeptember 15-én alakult meg a drogprevenciós részleg, mely három zárkát, egy kultúrhelyiséget és a kábítószer-mentesség ellenőrzésére szolgáló helyiséget foglalt magába.

Mint mindenhol, nálunk is problémát jelentett a helyhiány, ezért a részleget az úgynevezett B/12-es nagykorú fogvatartottak elhelyezésére szolgáló épületben szektorráccsal elválasztva alakítottuk ki.

Saját forrásból biztosítottunk minden zárkában 1-1 kisképernyős tv-készüléket, a kultúrhelyiségben egy nagyképernyős tv-t videomagnóval együtt, valamint hűtőszekrényt. Igyekeztünk tehát – ösztönző jelleggel – a normál elhelyezési körülményektől jelentősen eltérő fizikai környezetet kialakítani.

A részleg működtetéséhez az Országos Parancsnokságtól 650 ezer Ft, majd további 1 millió 260 ezer Ft összegű támogatást kaptunk, amely a drogtesztek beszerzésére és a fogvatartottak programjainak megszervezésére, annak finanszírozására volt fordítható. A fenti összegekből biztosítottuk a 2004. évre szükséges drogteszteket, illetve a fennmaradó 1 millió 100 ezer Ft-ból külső előadókkal kötöttünk szerződéseket.

2003. szeptember 15-től a mai napig [2004. november 26- – a szerk.] a BFB 15 fiatalkorú fogvatartottat helyezett a részlegbe, akik kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményt követtek el, vagy akiknél a felkészítési időszak alatt kábítószer fogyasztására utaló adatok merültek fel.

Jelenleg 8 fő fiatalkorú fogvatartott van elhelyezve a részlegben. Sajnos 2 fogvatartott súlyos fegyelemsértést követett el, ezért a BFB kihelyezte őket a körletrészből, 1 fő pedig saját maga kérte kihelyezését. 4 fő a büntetését kitöltötte, szabadult.

Mint már említettem: a prevenciós részlegbe helyezés előtt – majd ezt követően havonta legalább egy alkalommal – kötelezően kábítószer-mentességet ellenőrző vizsgálaton kell részt venni, ami az önként leadott vizelet vizsgálatából áll.

Ezt a vizsgálatot a nálunk rendszeresített DRUGLAB Multi 10 nevű drogteszttel mindig a szolgálatban lévő ápoló végzi, a körlethen szolgálatot teljesítő felügyelő segítségét igénybe véve. (Itt kívánom megjegyezni, hogy a napokban tértünk át az ún. „5 csíkos” drogteszt használatára.)

A pontos eredmény elérése érdekében a fogvatartottat a vizeletminta vételezése előtt megmottozzuk és a mintavételre szolgáló helyiséget is átvizsgáljuk. Ez azért fontos, hogy a fogvatartottak ne tudják manipulálni a vizsgálati anyagot. A mintavételezés váratlanul, a bv. osztályvezető utasítására történik.

A mintavétel idejét, eredményét az ápoló az erre a célra felfektetett okmányban rögzíti. Pozitív eredmény esetén a vizsgálatot meg kell ismételni, és a fogvatartottal szemben fegyelmi- és büntetőeljárást kell kezdeményezni.

Ezidáig egy alkalommal volt pozitív eredmény, de bizonyítottá vált, hogy a fogvatartott az orvos által felírt gyógyszert szedte, és a teszt – túlérzékenysége miatt – azt mutatta ki.

Intézetünk speciális helyzetéből adódóan a drogprevenciós részlegben csak fiatalkorú fogvatartottat helyeztünk el, ezért kiemelt figyelmet fordítunk a csoport részére szervezett programokra, foglalkozásokra, rendezvényekre.

A csoport részére – a többi fogvatartottól eltérően – több kedvezmény is elérhetővé vált, úgymint havonta 4 élelmiszer-csomag, valamint 2 órás látogató-fogadás, vásárlási lehetőséggel.

Szerencsésnek mondhatjuk magunkat, mert az intézetben Pszichológiai Osztály működik, így ezen fiatalok részére nem csak a nevelő, hanem pszichológus is tart csoportos és egyéni foglalkozásokat.

A pszichológiai munka elsődleges célja ezen a területen, hogy a rendelkezésre álló szakmai és tárgyi feltételek keretein belül elősegítse és támogassa

- a korábban kábítószer-fogyasztó fiatalok pszichés rehabilitációját,
- az elterelés folyamatát,
- a drogfogyasztás következtében, vagy azzal összefüggésben kialakult pszichés problémák megoldását,
- oldja a kialakult krízisállapotokat, valamint
- direkt módon hozzájáruljon a bv. intézeten belüli kereslet-csökkentési programhoz.

A pszichés segítség és -vezetés egyéni- és csoportos pszichoterápiás ülések, szabad-interakciós, tematikus és kreatív csoportfoglalkozások során valósul meg.

Kiemelt jelentőségűnek és feltétlenül jónak ítélem, hogy az elkülönített részlegben való elhelyezés lehetővé teszi egy intenzív csoportterápiás közeg létrejöttét, amelyben a fiatalok önkéntes részvétele hangsúlyozandó.

A csoportmunka során a résztvevők elmondják egymásnak saját érzéseiket, élményeiket, a velük történeteket. Ez a tevékenység lehetőséget ad arra, hogy a résztvevők több nézőpontból szemlélhessék, értékeljék a kábítószer-fogyasztásuk, illetve veszélyeztetettségük súlyosságára, körülményeire, okaira, előzményeire vonatkozó elképzeléseiket, a kapott információkat, előmozdítva ezáltal a függés-kötődés problematikájának belülről motivált megoldás-keresését.

A részlegben elhelyezettek részére heti foglalkozási terv alapján tartok csoportos foglalkozásokat. Megemlítem, hogy a részlegben történt legfontosabb eseményeket a pszichológussal kölcsönösen jelezzük egymás felé, így garantálni tudjuk az összhangot és az egymást erősítő nevelési és pszichológiai team-munkát.

El kell mondanom, hogy idén részt vettem egy holland tréningen (a MATRA program keretében), melynek módszereit adaptálni tudom munkám során, a csoportos foglalkozások tematikáját a tanultak alapján építem fel.

A témák feldolgozása során elsődlegesen a fogvatartottak agresszió-kezelésére térek ki, hogy megtanítsam a fiatalok részére, hogyan csökkenthetik, kezelhetik ők maguk az egymás közötti agresszív konfliktus-helyzeteket. Nagy szükség van erre, hiszen a fiatalok – életkorukból adódóan – nehezebben kezelhetőek, ráadásul a részlegben elhelyezett fiatalok a drog „utóhatásaként” egyébként is feszültebbek, idegesebbek, indulatosabbak, mint többi társaik.

Igyekszünk szabadidejüket tartalmasan kitölteni kulturális- és sportrendezvények szervezésével, külső előadók meghívásával. Idén két külső alapítvánnyal is sikerült szerződést kötnünk.

Az AVP Hungary Közhasznú Egyesület két, 9 napos drogvenciósi program lebonyolítását vállalta. A drogvenciósi munka során abból indultak ki az Egyesület munkatársai, hogy a drog negatív hatásainak hangsúlyozása helyett az alternatívák keresésére tesznek kísérletet. Ezen fiatalok ugyanis – korábbi élettapasztalataik révén – tisztában vannak a drogok pozitív és negatív hatásaival, azt azonban nem tudják, hogy a konfliktus-kezeléshez, stressz-oldáshoz, önbizalom növeléséhez, szórakozáshoz, párkapcsolat létesítéséhez milyen egyéb lehetőségek vannak a drogon kívül.

A másik „cég”, amellyel szerződöttünk, A Tiszta Jövőért Alapítvány egy 2 napos „Légy ésnél!” drogvenciósi foglalkozást tartott intézetünkben.

Ezen a rendezvényeken a drogvenciósi csoport tagjain kívül az intézetben elhelyezett többi fiatalkorú fogvatartott is részt vett.

Meg kell említenem, hogy a körleten a nagykorúak öntevékeny szervezete is működik, így körlet-szinten is vannak további irodalmi-, kulturális- és sportrendezvények, amelyekbe a fiatalkorúakat is bevonjuk.

Természetesen azon fogvatartottaknak, akik még nem fejezték be alapfokú iskolai tanulmányaikat, biztosítjuk a tanulási lehetőséget az intézet iskolájában, azok számára pedig, akik szakmával nem rendelkeznek, tanfolyamokat (gumiszerelő, kerékpárszerelő, targoncavezető, számítógépes tanfolyam stb.) indítunk.

A fentiekből is kitűnik, hogy arra törekszünk, hogy ezen fogvatartottak számára minél több és színesebb foglalkozást tudjunk tartani, minél több ismeretanyagot adjunk át, hogy ezzel is segítsük őket speciális helyzetükben.

Záró mondatként el szeretném mondani, hogy egy igen nehéz éven vagyunk túl, mindenkinek új feladatot jelentett a részleg kialakítása, de – véleményem szerint – a kezdeti kedvező tapasztalatok alapján hosszútávon komoly eredményeket érhetünk el.

Dr. Vigh József prof. emeritus

Okság és determináció a természet-tudomány és a bűnözés világában

Előszó

Meglepő talán, hogy egy kriminológus ilyen cím alatt és ilyen összefüggésben fejt ki gondolatait a bűnözés törvényszerűségeivel kapcsolatban. Ez a szokatlan jelenség abban gyökerezik, hogy középiskolás koromban a fizika volt a kedvenc tantárgyam, s villamosmérnök szerettem volna lenni, érettségi után a Műszaki Egyetemen szándékoztam folytatni tanulmányaimat, s oda is adtam be felvételi kérelmemet. De 1950-ben (az érettségim éve) a szigorúan érvényesített tervgazdálkodás eredményeként átirányítottak az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karára, minthogy a Műszaki Egyetemen túljelentkezés volt, a Jogi Karra pedig az előírt 250 fő helyett csak 42 fő jelentkezett.

Mint a fizika világa iránt érdeklődő joghallgató, az I. évben oktatott tantárgyak közül a statisztikát, a kriminálstatisztikát találtam legvonzóbbnak. Az ezirányú érdeklődésem felkeltéséhez nagymértékben hozzájárult Dr. Theiss Ede egyetemi tanár, aki akkor a Statisztikai Tanszék vezetője volt. Már II. éves hallgató koromban demonstrátora lettem a Statisztikai Tanszéknek. Theiss professzor az Amerikai Egyesült Államokban szerzett tudományos fokozatot mint villamos mérnök és közgazdász. Ezért megértve a pályám módosításával kapcsolatos problémáimat, a diploma megszerzése után magához vett tanársegédnek. A Tanszéken többféle kutatásban vettem részt, köztük a fiatalkori bűnözés okainak feltárására irányuló kutatásban is.

Ezek az évek meghatározták érdeklődésem irányát. Kandidátusi disszertációmát „A fiatalkori bűnözés és a társadalom” címmel írtam, amit az aspirantúráim végén, 1962-ben védtem meg, Moszkvában. A doktori disszertációm pedig a „Kauzalitás, determináció és prognózis a kriminológiában” címet viseli, s 1975-ben védtem meg a Magyar Tudományok Akadémián.

A fizika iránti érdeklődésemnek megfelelően ma is figyelemmel kísérem – ha felzúzóan is – e tudományterület fejlődését, rendkívüli felfedezéseit és az új felismerések gyakorlati megvalósítását. Az elmúlt évtizedekben hazánkban is gyakran lehetett hírt hallani Teller Edéről, a kiváló fizikusról, aki nemcsak a fizika területén volt kimagasló tudós, hanem jártas volt a biológiában és a kémiában is.

2003-ban Vincze Attila Tamás tollából megjelent egy ismertetés Teller Ede, korunk egyik polihisztorja életéről „Teller Ede – A tudós és világa” címmel.¹ E könyv olvasása

¹ Vincze Attila Tamás: Teller Ede – A tudós és világa. Pallas, Gyöngyös, 2003.

közben érzékelttem, hogy az okságról, a determinációról nem egészen azonosak az elképzeléseim Teller Ede szemléletmódjával, ami mögött – természetesen – meghúzódhatnak fogalmazási vagy fordítási pontatlanságok is.

Több hónapi meditálás után úgy döntöttem, hogy tanulmány formájában fejtem ki nézeteimet a kvantummechanika és a bűnözés világában érvényesülő determinisztikus kapcsolatok eltérő értékeléséről. Úgy érzem, hogy újra meg kell fogalmaznom az okság, a meghatározódás helyét, szerepét az emberi magatartásokban, de különösen a bűnös emberi magatartásokban. Újra fel kell hívnom a figyelmet a *determináció*, az *okság*, a *törvényszerűség* és a *véletlenek* szerepére a bűnözésben, s ezen túl is: a társadalmi jelenségek körében.

Szeretném meggyőzni az olvasót arról, hogy a fent nevezett fogalmak a reális valóságot tükrözik, elengedhetetlen alkotó elemei az emberi magatartásoknak még akkor is, ha az atomok világában más jellegűek az összefüggések, hiszen a világmindenség részei nem szükségszerűen működnek azonos törvényszerűségek szerint.

A determináció értelmezése

A determináció, a meghatározódás fogalmát a magyar nyelvben is nagyon gyakran a determináltság, a meghatározottság kifejezéssel helyettesítik, ami egyértelműen csak a múltra utal, s nem érvényes a jövőre nézve. A meghatározottság fogalmának kiterjesztése a jövőre is valójában predeterminációt, előre meghatározottságot jelent, mintha már most a jelenben a jövő történései is meghatározottak lennének. Az természetesen igaz, hogy a meghatározódás, a determináció a jövőben is érvényesül, amikor az idő múlásával a ma még elképzelt jövőbeni események átlépve a jelen pillanatát, múlttá válnak, minthogy *minden jelenség, ami már megtörtént, ami már a múlt szférájába tartozik, az már determinálódott, meghatározódott, de a jövő várható, vagy nem várt eseményei még nem determinálódtak, csak a determinálódás folyamatában vannak, és nem láthatjuk pontosan előre, hogy hogyan fognak determinálódni, csak valószínűsíthetjük a jövőbeni események bekövetkezését, az oksági törvényszerűségeknek, a tudásunknak, az összefüggések ismeretének megfelelően.*

Ezért nagyon fontos a múlt ismerete, különösen a közeli múlté, mert elsősorban ebben a szférában található azok a törvényszerűségek, azok az ok-okozati összefüggések, amelyek átnyúlnak a jövőbe és valószínűsítik a jövő történéseit. Az új felfedezések, az új ismeretek, a tudás fokozódása növelik a múlt jobb megértését, szélesebb körben vetítik előre a jövő behatárolódását és valószínű történéseit.

A determináció általam történő vázlatos értelmezésének előrebocsátását azért tartotam szükségesnek, hogy jobban megértsük Teller Ede gondolkodásmódját, akit a kvantummechanika kiváló szakemberének, tudósának, a hidrogénbomba atyjának tekintünk.

Teller Ede a „Huszadik századi utazás tudományban és politikában” című könyvében² a következőket írta: „Az az elgondolás, hogy a kvantum ugrásoknak csak sta-

2 Teller Ede: Huszadik századi utazás tudományban és politikában. Huszadik Századi Intézet, Kairosz Kiadó, Akadémiai Nyomda, 2002.

tisztikai valószínűségük van, ám megjósolhatatlanok, szöges ellentétben áll a valóság determinisztikus, óraműszerű felfogásával. A kvantummechanika egyik következménye az, hogy a jövő igazán bizonytalanná válik. A determinizmus mítosz. Az okság helyét elfoglalja egy sokkal szokatlanabb eszme. Egy magányos atomi történés nem jelezhető előre, mert a hullámok és a részecskék duális világában a történést nem lehet teljesen determinisztikusan leírni.

A központi eszme az, hogy a múlt másféle realitás, mint a jövő. A múlt eseményei mindig összeegyeztethetők az oksággal. Ám a jelen nem ismerhető meg eléggé ahhoz, hogy egyértelmű előrejelzést lehessen adni a jövőre.”³

A hivatkozott könyvből, de az idézett mondatokból is érzékelhetővé válik Teller Ede álláspontja a determinizmussal kapcsolatban. Az én álláspontom részletesen megismerhető a „Kauzalitás, determináció és prognózis a kriminológiában” c. doktori disszertációból⁴ és a „Kriminológiai alapismeretek” c. tankönyvből⁵. Ezért csak röviden érvelek a determinációra vonatkozó álláspontom mellett, csak a legfontosabb érveket igyekszem közérthetően megfogalmazni.

Mindenekelőtt szeretném bebizonyítani, hogy *a determinizmus nem mítosz*, – szemben Teller Ede álláspontjával. Szerintem *a determináció, a meghatározódás egy valószínűségi folyamat, melynek során a jelenségek létrejönnek: a megvalósult, a múlt szférájába tartozó jelenségek már determinálódtak, a jövőbeniek pedig majd determináltaká válnak, amikor az idő múlása következtében elérik a jelen pillanatát*. Teljesen megértem Teller Edét, aki a kvantummechanika világában élt, aki a kvantummechanikai összefüggések, törvényszerűségek megismerésére, felismerésére törekedett, s így fogalmazott: „A kvantummechanika egyik következménye az, hogy a jövő igazán bizonytalanná válik, s a hullámok és a részecskék duális világában a történést nem lehet teljesen determinisztikusan leírni.”⁶ Egyetértek az idézett mondat azon részével, amely a jövőbeni történések bizonytalanságára vonatkozik. Ez a bizonytalanság azonban nem a determinálódás, (a determinizmus) hiányából fakad, hanem az ismereteink és tudásunk hiányából. Igen kevés olyan jelenség van – ha van egyáltalán –, amiről előre megmondhatjuk, hogy 100%-os bizonyossággal be fog következni. A jövő a valószínűségek, a lehetőségek tartománya. Még a legközelebbi jövő se valószínűsíthető pontosan. Pl. egy szívbeteg embernek a jövő bármelyik pillanatában megállhat a szívére és bekövetkezhet a halála. Számomra úgy tűnik, hogy a tudásunk hiányossága nemcsak a jövőre, hanem a múltra is jellemző. Vagyis még *a tudásalapú társadalom is csak annyit jelent, hogy nagyobb tudással, pontosabban tudjuk a múltat megfogalmazni, s nagyobb valószínűséggel tudjuk a jövő alakulását és alakíthatóságát előre jelezni*. A jövő behatárolása, valószínűsítése, a valószínűségi arány növelése függ természetesen attól is, hogy milyen jelenségről van szó. A már jól ismert jelenségeket nagyobb valószínűséggel tud-

3 Teller Ede: id. mű 66-67. old.

4 Vigh József: Kauzalitás, determináció és prognózis a kriminológiában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.

5 Vigh József: Kriminológiai alapismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.

6 Ld. 2. lábjegyzet, 67. old.

juk előre jelezni, mint az újonnan felismert összefüggéseket és azok eredményeit. *A tudomány egyik alapvető feladata éppen az, hogy a jelenségek jövőbeni determinálódását minél nagyobb valószínűséggel tudjuk előre jelezni.* A jövő előre jelzése pedig nagy mértékben és elsősorban a múltbeli, a már determinálódott jelenségek törvényszerűségeinek ismeretétől függ.

Teller Ede idézett gondolatai közül kiemelendőnek tartom azt a mondatot is, mely szerint „A kvantummechanika egyik következménye az, hogy a jövő igazán bizonytalanává válik.”⁷ Minthogy laikus vagyok a kvantummechanika területén, nehezen tudom értelmezni a fenti mondatot. Ha ez a mondat azt jelenti, hogy az elemi részecskék körében felismerhető törvényszerűségek elbizonytalaníthatják az emberiség, a földkerekség, s talán a világmindenség jövőjére vonatkozó ismereteket is, akkor ez lehet egy szomorú jóslatú megállapítás, de lehet egy pontatlan megfogalmazás, egy pontatlan fordítás is.

Ahhoz, hogy a telleri világszemlélet érthetőbb legyen, célszerű még idézni a következő sorait: „A relativitás felfoghatatlannak tűnik, mert kérdésessé teszi időfogalmunkat; rámutat, hogy nem beszélhetünk időről függetlenül a tértől. Ez a felfogás messze meghaladja a közvetlen észlelési képességünket. A másik új fejlemény, a kvantummechanika cáfolja az univerzumunk mechanisztikus, előre megjósolható szerkezetét, amelyet addig igaznak véltünk, és arra a következtetésre jut, hogy a jövőre nézve csak valószínűségeket jelenthetünk ki.

A relativitáselmélet és a kvantummechanika szükségessé tette az emberi gondolkodás átértékelését. Jelentős idő és erőfeszítés kell, míg a fizikai világ megváltozik az ember fejében. Ha széles körben felismernénk az idő relativitását és a jövő bizonytalanságát, egy szokatlan de helyesebb képet kapnánk a világról. Ám a legtöbb ember számára, még sok értelmiségi számára is ezek az újszerű eszmék változatlanul nehezen emészthető és elbizonytalanító felismerések.”⁸

Az eddigiekben idézett gondolatok jól vázolják, de mindenképpen sejtetik Teller Ede világnézetét, filozófiai beállítottságát. Teller tudatában volt annak is, hogy a relativitás elmélete és a kvantummechanikai új felismerések nehezen felfoghatók az emberiség számára. Én is azt vallom, hogy ezek a nézetek lényegesen átalakíthatják világképünket, s azt igazolják, hogy a jövőt csak mint valószínűséget értékelhetjük. A társadalomtudományok terén már több mint egy évszázada megtalálható, s eléggé elterjedt az a szemlélet, amely a jövőt csak mint valószínűséget tekinti. A mindennapi életben azonban az emberek túlnyomó többségének a szemléletében még erőteljesen tovább élnek a régi, a tudomány által elavultnak, valótlannak minősített nézetek. Pl. ma már természetes a kopernikuszi heliocentrikus világszemlélet, vagyis, hogy nem a Nap forog a Föld körül, hanem a Föld kering a Nap körül. Ennek ellenére még a hétköznapi nyelv is őrzi a geocentrikus világnézet kifejezéseit. Pl. a nap felkel, a nap lenyugszik. Ugyancsak

7 Ld. 2. lábjegyzet, 66. old.

8 Ld. 2. lábjegyzet, 561. old.

jelentős a determinista világnézet küzdelme a különböző vallásos nézetekkel, az azokban megfogalmazott különböző tételekkel.

A múlt, a jelen és a jövő értelmezése

A determináció reális értelmezése szorosan kapcsolódik az idő folyamatának a helyes meghatározásához. Maradéktalanul egyet lehet érteni Tellernek a múltra és a jövőre vonatkozó utalásaival, hivatkozásaival. Ami nem egyértelmű nála, az az idő múlásában, az idő vonalában szerepet játszó „jelen” fogalma. A már idézett könyvében olvasható: „Ám a jelen nem ismerhető meg eléggé ahhoz, hogy egyértelmű előrejelzést lehessen adni a jövőre”. (67. old.) A szövegből úgy tűnik, mintha a jelennek éppen úgy kiterjedése lenne, mint a múltnak és a jövőnek. A mindennapok értékelése során valóban általános felfogás, hogy a jelennek éppen úgy kiterjedése van, mint a múltnak vagy a jövőnek, vagyis egy periódust, egy időszakot foglal magába. Ez a szemlélet a jelen kiterjedése alatt tulajdonképpen a közelmúlt és a közeli jövő eseményeit és időtartamát érti, noha még senki sem tudta megjelölni a jelen kezdetét és a végét. Holott a valóságban ami már megtörtént akár csak tegnap, akár csak egy perccel vagy egy pillanattal ez előtt, az már mind a múlt szférájába tartozik. És ugyanígy, azok a jelenségek, amelyek még nem történtek meg, bármilyen közel is vannak a jelenhez, azok a jövő szférájába tartoznak. *Ebből viszont az következik, hogy a jelennek nincs kiterjedése, az egy mozgó határvonal vagy pont a múlt és a jövő között, ami az idő múlásával változtatja helyét az idő tengelyén, a „növekvő” múlt és a „csökkenő” jövő között.* Az időben meghatározott tartalmú jelenségek – pl. az emberi élet – esetén az idő múlása növeli az elkezdődött lét időtartamát és csökkenti a várható lét idejét. A jelenlegi ismereteink szerint a múlt kezdete is a végtelenből ered és a jövő is abba torkollik.

A múlt és a jövő jelenségei között tényleges oksági viszony nem áll fenn, minthogy a jövőbeni, a lehetséges jelenségeknek még nincsenek okai, csak lesznek okai az idő múlásával, amikor a jövő majd múlttá válik. Az oksági viszony csak ok és okozat között létezik, az okozat pedig megvalósult következmény, tehát múlt időt tételez fel. *A múlt a már megvalósult jelenségek: az okok-okozatok tartománya, a jövő pedig a lehetőségek, a valószínűségek birodalma.* A jövő, különösen a közeli jövő azonban olyan reális lehetőségekből áll, amelyek túlnyomórészt a múltban gyökereznek. A jövő lehetséges történéseiben általában a múlt oksági törvényszerűségei, oksági viszonyai vetülnek előre, majd a körülmények alakulásától függően, – amikor már a jelenlegi jövő múlttá válik, ezek a hatások is oksági tényezőkké válnak. Így válik az időtől függetlenül létező sok-sokértelmű viszony a valóságban, az oksági viszonyban sok-egyértelmű meghatározottsággá, determináltsággá. A ma még jövőbeni jelenségek pedig majd átkerülve a múlt szférájába determinálódni fognak.

A kriminológiai tankönyv azt tanítja az egyetemi hallgatóknak, hogy „A múlt és a jövő jelenségei között tényleges oksági viszony nem áll fenn, minthogy a jövőbeni, a

lehetséges jelenségeknek még nincsenek okai, csak lesznek okai az idő múlásával, amikor a jelenlegi jövő majd múlttá válik. Az oksági viszony csak ok (okok) és okozat között létezik, az okozat pedig megvalósult következmény, tehát múlt időt tételez fel. A múlt a megvalósult jelenségek: okok-okozatok tartománya, a jövő pedig a lehetőségeké, a valószínűségé. *A jövő azonban olyan reális lehetőségekből áll, amelyek a múltban gyökereznek.* A jövő lehetséges történéseiben a múlt oksági viszonyai vetítődnek előre, majd a körülmények alakulásától függően, amikor már a jelenlegi jövő múlttá válik, ezek a hatások is oksági tényezőkké válnak.”¹⁰

A szükségszerű, a törvényszerű és a véletlen fogalmainak értelmezése a jelenségek létrejöttében

Minden jelenség, ami már létrejött, vagy majd a jövőben létre fog jönni, – amikor az idő vonalán a jelenlegi jövő már múlttá válik – szükségszerűen jön vagy jött már létre. Ebben testesül meg a determináció elve: vagyis *a múltbeli jelenségek már szükségszerűen determinálódtak, a jövőbeniek pedig majd szükségszerűen determinálódnak.*

A szükségszerű viszony elemzése igényli annak a kérdésnek a vizsgálatát is, hogy ugyanazok az okok és feltételek ismétlődés esetén ugyanazokat az okozatokat hozzák-e létre? A formális logika szerint erre a kérdésre csak igen lehet a válasz. Ha az okok és a feltételek összessége és struktúrája teljesen azonos módon ismétlődik, az okozatoknak is azonosaknak kell lenniük.¹¹ A valóságban azonban éppen a szakadatlan mozgás, a változás következtében az okok és a feltételek konstellációja az idő múlásának folyamatában teljesen azonos formában ritkán ismétlődik. Ez pedig azt jelenti, hogy az újabb okoknak és a feltételeknek a konstellációja csak részben azonos, s így az okozat is szükségképpen eltérő.

Az oksági viszonyok szükségszerű jellege mellett meg kell különböztetni *törvényszerű* és *véletlen* viszonyokat.¹² A jelenségek ismétlődése, nagy számban való előfordulása esetén a szükségszerű oksági kapcsolatok között vannak olyanok, amelyek gyakran, és vannak olyanok, amelyek csak ritkán vagy egyáltalán nem ismétlődnek. A lényeges, tartós és általános szükségszerű oksági kapcsolatokat, amelyek a jelenségek ismétlődése esetén szabályszerűen újra és újra előfordulnak, *törvényszerű összefüggéseknek*, az extrém, a ritkán előforduló, a nem várt oksági kapcsolatokat pedig *véletleneknek* nevezzük. Ebből következik, hogy az oksági törvény (törvényszerűség), a jelenségek közti viszony lényegiségét, állandóságát és általánosságát tartalmazza.¹³ Ezzel szemben a *véletlenek* olyan jelenségeket tartalmaznak, amelyek a jövő eseményeire vonatkozó ismereteink, elképzeléseink között nem szerepelnek, vagy bekövetkezésük csak kis valószínűséggel várható. A véletlenek fogalmát leginkább a következő szavakkal lehetne leírni: előre nem látható, nem várt esemény, szándék, akarat nélküli jelenség, az esemé-

10 Ld. 5. lábjegyzet, 151. old.

11 Ld. 5. lábjegyzet,

12 Földesi Tamás: *Az akarat szabadság problémája.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1965.

13 Szabó András György: *A törvény és az ember.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1964.

nyek kiszámíthatatlan alakulása. Vagyis a véletlenek olyan jelenségek, amelyekre nem terjed ki sem a figyelmünk, sem a tudásunk, amelyekre általában nem gondolunk, amelyek kívül esnek a tudatunkon, vagy a megjelenésük valószínűsége lényegtelennek tűnik. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy a véletlenek kívül esnének a szükségszerűség, a törvényszerűség fogalmán is. A véletlenek bizonyos esetekben jelentős oksági tényezőkként szerepelhetnek, de ez az oksági viszony rendszerint egy másik szükségszerű viszony része, alkotó eleme. Teller Ede is úgy fogalmazott, hogy „A véletlen is törvényszerű”. „A fizika nagyszerű, mert egyszerű” c. könyvében külön alfejezetet szentel a témának a „Statisztikus mechanika” című fejezetben.¹⁴

Úgy gondolom, hogy a véletlenek értékelése szempontjából, de egyébként is célszerű itt közölni Teller Ede: „Vers cím nélkül” című versének néhány sorát már hivatkozott könyvében.

*„Tudni: az ész rövid, az akarat gyenge,
Hogy rá vagyok bízva a vak véletlenre.
És makacs reménnyel mégis, mégis hinni,
Hogy amit csinálók, az nem lehet semmi.”*

Sokat töprengtem ezen a négy soron, de különösen az a gondolat, hogy „rá vagyok bízva a vak véletlenre.” maradt meg bennem, s még ma sem tudom teljes mértékben elfogadni. Ugyanis szerintem a körülöttünk lévő természeti és társadalmi viszonyoknak megvannak a maguk törvényszerűségei és az egyed, az egyes ember ki-ki az adott helyzetének, genetikai adottságainak, környezetének és tudásának, személyiségének megfelelően cselekszik. A társadalmi fejlődésnek megfelelően egyre nagyobb mértékben a megismert környezeti hatások, a felismert törvényszerűségek, a tudás vezérlik tetteinket. Természetesen a tettekre, a cselekvésre ösztönző hatások gyakran párosulnak a véletlenek hatásával is, s ilyenkor az elképzeléseink nem valósulnak meg vagy nem úgy, ahogyan terveztük. De a tudáson alapuló elképzeléseink, az eltervezett céljaink rendszerint nagy százalékban megvalósulnak. S ha ez az okfejtés igaz, akkor mégsem vagyunk teljesen rábízva a vak véletlenre. Annál is inkább, mert mint erre már utaltam, Tellernek is az a véleménye, hogy „A véletlen is törvényszerű”¹⁵, csak ismeretlen, nem várt okozati láncnak az okozata.

Természetesen gondoltam arra is, hogy más elvárások vannak egy tudományos tétel megfogalmazásával szemben, ahol a logikának maradéktalanul kell érvényesülnie és más egy vers, egy verssor megírása, ami talán egy pillanatnyi érzést fejez ki, egy ideiglenes állapot megfogalmazása. S itt figyelemmel kell lenni arra is, hogy Teller Ede a nagy tudós, aki továbbfejlesztette a kvantummechanikát, aki új összefüggéseket fedezett fel, úgy látta, hogy új törvényszerűségek veszik körül, s ezek felismerése, felfedezése jelentős mértékben a véletleneknek is köszönhető. Kétségtelen, hogy itt keveredik

14 Teller Ede: A fizika nagyszerű, mert egyszerű. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.

15 Teller Ede: id. mű 89. old.

a tudás és a hit, a bizonyosság és a bizonytalanság, a gondolatok és az érzések, amelyek eltérhetnek a tudományos, a racionális megfogalmazásoktól.

A törvényszerűségek és a véletlenek kapcsolatát vizsgálva utalni kívánok arra is, hogy másként ítélik meg a mindennapokat azok az emberek, akik rendszerint a már felismert és elfogadott ismereteket, törvényszerűségeket alkalmazzák munkájuk során, mint azok, akik a törvényszerűségek felismerésén dolgoznak. Az új felismerések világában mindig nagyobb a véletlenek szerepe, mint a már gyakran alkalmazott ismeretekében. Jó példa erre a determinista koncepció és a szabad akarat ideológiájának harca. A XIX. század elején még a szabad akarat dominanciája érvényesült az igazságszolgáltatásban is. De az 1800-as évek második harmadától kezdve, amikor a kriminálstatisztikai adatok alapján már bebizonyosodott, hogy a bűnös emberi viselkedésekben éppen úgy törvényszerűségek uralkodnak, mint a természeti jelenségek körében, a determinista szemlélet, a törvényszerűségek érvényesülése egyre nagyobb teret hódított magának a tudomány területén. Innentől kezdve állandó vita tárgya a büntetőjog elméletének, hogy mikor igazságos a büntető felelősségre vonás, hogy milyen intézkedések, büntetések képesek visszatartani az embereket a bűncselekmények elkövetésétől.

Megítélésem szerint minél inkább előre halad az emberiség a körülötte lévő világ-mindenség megismerésében, annál inkább a törvényszerűségek ismerete vezérli az emberi tevékenységet.

Mindezeket csak azért írom le, hogy a mindennapi tevékenységünkben, céljaink kitűzésében és megvalósításukra irányuló törekvésünkben „higgyük” azt, bízunk abban, hogy a jelzett tevékenységünkben nagyobb szerepe lehet az ismereteknek, a tudásnak, mint a véletleneknek. Szerintem ebből a gondolatsorból, ennek háttéréből fakad az a dicséretes és csak helyeselhető kezdeményezés, hogy meg kell teremtenünk a tudásalapú társadalmat.

Az okság és a determináció érvényesülése a bűnözés terén és az emberi magatartásokban általában

Az okság és a determináció általános, az Univerzum szintjén történő értelmezése mellett, – a jobb megértés érdekében – szükség van arra is, hogy a társadalomban, az ember életében jelentkező ösztönös és tudatos tevékenység szférájában megnyilvánuló szükségszerű, törvényszerű és véletlen jelenségek természetét külön is értékeljük.

E tanulmányban a társadalmi jelenségek értékelését – szakmai szempontokból – leszűkítjük a bűnözés, a bűnös emberi magatartások értékelésére. Úgy gondolom, hogy a bűnözés értékelésén keresztül kialakított társadalmi képben körvonalazódnak az általános emberi magatartások törvényszerűségei is, minthogy a bűnözés a társadalmi tevékenységeknek egy olyan területe, amelyet az ember által alkotott jogi törvények bűncselekménnyé, bűnözéssé nyilvánítanak.

A bűnözés, a büntető felelősségrevonás és az igazságszolgáltatás területén egészen a XIX. század második feléig az volt az uralkodó felfogás, hogy az emberek a szabad akaratuk alapján cselekszenek, s ebből eredően a bűncselekmény is a szabad akarat következménye. Ennek megfelelően épült ki még a XVIII. század végén és a XIX. század

elején uralkodó ún. klasszikus igazságszolgáltatási rendszer is, melynek az ideológiai alapját a szabad akarat eszméje uralta, s a büntető felelősségrevonás, az igazságszolgáltatás célját a megtorlásban jelölték meg, és ennek eszközeként a tetтарыոs büntetést tartották igazságosnak.

E nézetekkel szemben elsőként Adolphe Quetelet, a belga morálstatisztikus, matematikus, csillagász és drámaíró, tehát egy igazi polihisztor fogalmazta meg álláspontját az emberi, a bűnös emberi magatartásban is érvényesülő determinációról a Nyugat-Európában az 1820-as években bevezetett bűnügyi statisztikai adatszolgáltatás alapján.

A bűnügyi statisztikai adatszolgáltatást Franciaországban 1826-ban vezették be. S ez időtől kezdve rendszeresen, évenként közölték az igazságszolgáltatás szerveinek működésére és a bűncselekményekre, a bűnelkövetőkre vonatkozó adatokat. Quetelet behatóan tanulmányozta a francia bűnügyi statisztika első hat évének adatait, az 1826-1831 évig terjedő időszakra vonatkozóan.¹⁶

Quetelet a statisztikai adatok alapján felismerte, hogy *a bűnözésben is törvényszerűségek uralkodnak éppen úgy, mint a társadalom egyéb jelenségeiben vagy a természeti erők birodalmában*. Követői ezért őt a kriminológia atyjának, a kriminológiai törvényszerűségek első felismerőjének tekintették, s mi, a kriminológia jelenlegi művelői is annak tekintjük.

Quetelet szerint a bűnözés okait két nagy csoportra lehet osztani: Az egyik csoport a *természeti erők* csoportja, amely erők az állati és növényvilágban egyedül érvényesülnek. A másik csoport a *társadalmi erők* – vagy az ő kifejezésével élve – a *perturbációs erők*, a *zavaró erők* csoportja, amelyek az ember erkölcsi és értelmi természetéből, tehát a társadalmi élet viszonyaiból adódnak, s zavarhatják a természeti erők érvényesülését. E két erőcsoport határozza meg, determinálja a bűncselekmények elkövetését. A megvalósult bűnös emberi magatartás tehát determinálódott, determinált, a jövőbeni pedig determinálódni fog, amikor a jövő szférájából az idő múlásával átkerül a múlt szférájába. Quetelet szerint „Az ember mint a szociális egésznek a tagja minden adott pillanatban a szükségszerűségnek engedelmesskedik és rendszeresen megfizeti annak adóját, de mint ember, aki intellektuális képességeinek minden erejét felhasználja és úgy mond: uralkodik ezen erők felett, megváltoztatja következményeit, és törekedhet a jobb jövő felé.”¹⁷

Mint az idézetből kitűnik, Quetelet nem a mechanikus determinizmus híve, mint-hogy elismeri az ember és az őt körülvevő természet és társadalom kölcsönhatását. De Quetelet szerint a bűnözés nemcsak szükségszerű velejárója a társadalomnak, hanem az is megállapítható, hogy az emberek évről évre hasonló számban és arányban követnek el bűncselekményeket. Quetelet ezt a tényszerű helyzetet úgy értékelte, hogy „Szomorú az emberi nem sorsa, mert előre ki lehet számítani, hogy hány ember fogja bemocskolni kezét embertársa vérével.”¹⁸ És valóban, megközelítően ma is ki lehet számítani,

16 A. Quetelet: *Sur l'homme et le developpement de ses facultes on essai de physique sociale*. 1935.

17 A. Quetelet: *Physique sociale on essai sur la developpement des facultes de l'homme*. 1869.

18 A. Quetelet: *id. mű*

nagy valószínűséggel prognosztizálni lehet, hogy a következő években hány gyilkosságot fognak elkövetni egy meghatározott területen. De szerintem ennek a törvényszerűségnek a felismerése nem ad okot a szomorúságra. Ellenkezőleg, ha képesek vagyunk megközelítő pontossággal behatárolni az elkövetendő gyilkosságok vagy egyéb bűncselekmények számát és megjelölni ezeknek az okait, s ha ezen okok jelentős részét meg tudjuk szüntetni, akkor várható, hogy az okok megszüntetésének arányában az emberölések száma is csökkenni fog. De hasonló módon lehet eljárni más nemkívánatos jelenségek csökkentése érdekében is. E gondolatokból is kitűnik, hogy a jelenségek okainak a feltárása igen lényeges társadalmi érdek, mert az okok feltárása alapján valószínűsíthető a jelenségek jövőbeni alakulása. Ha tudjuk növelni a kedvező jelenségek valószínű okait és csökkenteni a kedvezőtlenekét, mint például a bűncselekményekét, akkor a társadalom fejlődése biztosítja a jogkövetés növekedését, az emberi együttélés kedvező változását.

Az elmondottakból is megállapítható, hogy Quetelet vizsgálatait a bűnözés terén bizonyították, hogy a társadalmi élet látszólag véletlen jelenségeiben éppen úgy törvényszerűségek uralkodnak, mint a természeti jelenségek körében. Ez a felismerés fokozatosan elterjedt a tudományos ismeretek világában. A XIX. század utolsó harmadában kibontakoztak a kriminálantropológiai és a kriminálszociológiai irányzatok, amelyek elutasították a szabad akaratra épülő „klasszikusnak” nevezett igazságszolgáltatási ideológiát a megtorlási célokkal és a tetterányos büntetések alkalmazásával együtt. Az új irányzatok elméleti alapjaként a determinista szemlélet, az igazságszolgáltatás céljaként a megelőzés és eszközeként pedig a tetterányos büntetés helyett az individuális büntetés, az elkövető személyiségét és környezetét is figyelembe vevő intézkedések alkalmazásának az igénye fogalmazódott meg.

Az új szemléleti módnak megfelelően a századfordulón új büntetőjogi törvények jelentek meg az igazságszolgáltatás reformjaként. Az új törvényekben a személytelen elkövető, az „aki” helyett megfogalmazódott a különbségtétel pl. a fiatalok és a felnőtt korú elkövetők, az első bűntényes és a visszaesők között, vagyis több tekintetben specializálódott, individualizálódott a büntetés, a büntetettre való reagálás.

Ezek az úgynevezett pozitivisták, determinista tanok a XIX. és a XX. század fordulóján elsősorban a fejlett európai országokban jelentek meg. Hazánkban pl. az 1908. évi I. Büntetőnovella miniszteri indoklása a következő gondolatokat is tartalmazza: „A determinizmus és az indeterminizmus harcában a törvényjavaslat az akaratszabadság álláspontjára helyezkedik, de elismeri azt a korlátozást, hogy a létező társadalmi környezet és a büntetett testi, szellemi és erkölcsi fejlettsége az akarati elhatározásnál mint determináló tényezők hatnak. Ebből a javaslat azt a következtetést vonja le, hogy a közhatalomnak a determináló tényezők megváltoztatása útján módjában van egyeseknek nemcsak külső viselkedésére, hanem belső erkölcsi életének alakulására is befolyást gyakorolni.”

A miniszteri indoklás hivatkozik ugyan az akaratszabadság álláspontjára, de elismeri azt a determinációs folyamatot, melynek eredményeként „a büntetett szellemi és erkölcsi fejlettsége valamint a társadalmi és a környezeti tényezők megváltoztatása útján

az egyén viselkedése befolyásolható.” Hasonló módon értékelte a determinációt az 1928. évi X. törvény, a II. Büntetőnovella is, amikor bevezette a határozatlan tartamú szabadságvesztés intézményét a megrögzött bűnözők számára. Vagyis abból a tényből indult ki, hogy a bűnelkövetők is különbözőek az öröklött tulajdonságaiktól, a társadalmi körülményeiktől és a személyiségüktől függően. S ennek megfelelően a büntetéseket a bűncselekmény okainak megfelelően differenciáltan kell alkalmazni, vagyis a klasszikus, a megtorlásra épülő büntetőjogi szemlélet helyett a pozitivistá, a nevelő jellegű, a differenciált büntetés szemlélete került előtérbe.

A második világháború előtti hazai kriminológia és büntetőjog jelentős képviselői: Balogh Jenő, Irk Albert, Hacker Ervin, Vámbéry Rusztem, és még sokan mások nagy jelentőséget tulajdonítottak a bűnös emberi magatartásokban érvényesülő oksági tényezőknek: az elkövető személyiségének, genetikai adottságainak, társadalmi körülményeinek, mint alapvető determináló faktoroknak.

A második világháború után, az első két évtizedben a kriminológia, mint a bűnözés, a bűnös emberi magatartást objektíven értékelő tudomány, nem volt kötelező tantárgy a hazai egyetemek jogi karain. A legtöbb ismeretet e tekintetben a „Statisztika” c. tantárgy jelentette, mert viszonylag nagy teret szentelt az igazságügyi statisztika problémáinak.¹⁹

Theiss Ede professzor, az ELTE Jogi Kara Statisztikai Tanszékének vezetője személyesen is behatóan tanulmányozta a bűnözés természetét, különösen az oksági problémáit.²⁰

A „jelenkor”, vagyis a közeli múlt és a közeli jövő (2-3 évtized) egyik jellemző vonása, hogy a bűnözés jelentős mértékben megnövekedett, s valószínűsíthető a további növekedés vagy a stagnálás. Ez a súlyos kriminális állapot és tendencia mindenekelőtt azoknak a jelentős társadalmi átalakulásoknak a következménye, amelyek az elmúlt évtizedekben megnyilvánultak a különböző országokban és földrészekben. Ezek a káros, nem kívánatos kriminális jelenségek többségüket tekintve nem a véletlenek megnyilvánulási formái, hanem a tudatos, a céltudatos emberi cselekvések sorozatai. Például: az ismertté vált szándékos bűncselekmények aránya az utóbbi öt évben hazánkban 98,6 és 98,9% közötti arányt képviselt. Ebből következik, hogy a gondatlan bűncselekmények aránya csupán 1,4 és 1,1%-ot tett ki.²¹

Ezek az adatok egyértelművé teszik, hogy a bűnös emberi magatartásokban nagyobb szerepe van a törvényszerűségeknek, mint a véletleneknek. Vagyis a bűnözés, mint társadalmi tömegjelenség is meghatározott okok okozatai, alapjában véve a tudatos emberi magatartások megnyilvánulásai. A véletlen hatások esetében arról van szó, hogy a mi tudatos, célszerű cselekvéseink okozati láncolatába belép egy idegen, vagy

19 Dr. Theiss Ede: Igazságügyi statisztika. In: Horváth Róbert, Kovacsics József, Theiss Ede: Statisztika. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1959.

20 Theiss Ede: A bűnözés okainak statisztikai vizsgálata. Jogtudományi Közlöny, 1958. november-december

21 Tájékoztató a bűnözésről. 2003. év. Belügyminisztérium Informatikai Hivatala és a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya. 33. old.

nem várt, egy véletlen okozati láncolat, s lényegesen befolyásolja az általunk elérni kívánt célok érdekében kialakított tevékenységi sorozatot, az okozat létrejöttét. Tehát Teller Ede szavaival élve „a véletlen is törvényszerű”, csak ismereteink, tudásunk határain kívül eső, nem várt, nem valószínűsített oksági tényező, vagy oksági láncolat.

Azonos-e az okság, a determináció struktúrája a fizikában és a kriminológiában?

Amikor e témakörben vizsgálódunk, mindenekelőtt különbséget kell tennünk az élettelen tárgyak és az emberek körében érvényesülő kauzalitás között. Az élettelen tárgyak, a természeti jelenségek körében a különböző tárgyak egymásra gyakorolt hatásokban a mechanikus törvényszerűségek uralkodnak. Ezzel szemben, vagy ettől eltérően az emberi kapcsolatok rendszerében, de különösen a kriminológia terén az oksági törvényszerűségeket a bűnös emberi magatartások és a hatályos jogi törvények közti kapcsolatok milyenségében vizsgáljuk.

A bűnös emberi magatartások körében éppen úgy, mint egyéb emberi magatartások körében a mechanikus törvényszerűségen túl – és elsősorban – az emberi faj sajátjaként ismert agyműködés, az idegrendszer és a személyiség közbeékelődésével megvalósuló törvényszerűségek uralkodnak. Az ember egyedi cselekvéseiben és az emberi közösségek, a társadalom tagjai által tanúsított magatartásokban döntő szerepe van az agyműködés, a személyiség milyenségének, a társadalmi lét sajátosságainak.

A kriminológia amikor kutatja a bűncselekmény és a bűnözés okait és feltételeit, akkor első lépésként a személyiség állapotát vizsgálja, minthogy abban jelennek meg a szomatikus és a külső faktorok hatásai, s ott fogalmazódnak meg a vágyak, az igények és a cselekvési célkitűzések, valamint a célok eléréséhez szükséges eszközök.

Mint az elmondottakból kitűnik, az emberi tevékenység okai között sajátos és döntő szerepe van az emberi agynak és az idegrendszernek, az agyban felhalmozott ismereteknek, a tudásnak. Az ember minél inkább ismeri az őt körülvevő jelenségeket, azok összefüggéseit, annál inkább olyan döntéseket tud hozni, amelyek részben vagy egészen kielégítik a szükségleteit, vágyait, igényeit.

A jövőben megvalósuló, megvalósítandó célkitűzések – bűnös vagy nem bűnös egyaránt – a múlt ismereteire, az elért tudásra, az egyén biológiai, genetikai adottságaira és a társadalmi környezet hatására, ösztönzésére épülnek. A bűncselekmény (vagy bármely más cselekmény) létrejöttében tehát közvetlenül a személyiségnek, mint az akaratelhatározást produkáló közvetlen tényezőnek van döntő szerepe.

A személyiség állapotának, az elkövető pszichikumának és a megvalósult bűncselekmény személyiséghez kötődő kapcsolatának, mint a végső okozati láncszemnek a megállapítása, megismerése után a kriminológia rendszerint az elkövető genetikai, szomatikus tényezőinek, mint a személyiség kifejlődésében, mint az okozat determinálásában résztvevő tényezőknek az oksági összefüggéseit vizsgálja. A kriminológia ugyancsak szükségesnek tartja megvizsgálni a genetikai tényezők hatása mellett a társadalmi és a természeti tényezők determináló hatását. Ha a személyiségnek a bűncselekmény elkövetését közvetlenül megelőző állapotát úgy tekintjük, mint az azt megelő-

ző szomatikus és társadalmi, valamint a környezeti tényezők okozatát, akkor láthatjuk, hogy a bűncselekmény, mint okozat úgynevezett oksági láncolatban, ok-okozati láncolatban keresztül determinálódik. S ezt az ok-okozati láncolatot – ha szükséges – visszafelé meg kell ismernünk a születésig, esetleg a megtermékenyítésig, hogy világos, érthető és egyértelmű legyen a vizsgált bűncselekmény oksági sémája.

Az ok-okozati láncolatok vizsgálata kiterjesztendő a bűnös és nem bűnös emberi magatartásokra egyaránt. A társadalom rendszerint többféle magatartás, cselekvés tanúsítására nyújt lehetőséget. Ezért a normasértő és a normakövető magatartás mintegy alternatív lehetőségként jelentkezik az egyén számára.

Minden társadalomnak megvan a maga történelmileg kialakult struktúrája, s az akkor működik relatíve harmonikusan, ha az intézményrendszere, s ezen belül a felelősségi rendszer is igazodik a társadalomban működő törvényszerűségekhez.

Számomra úgy tűnik, hogy a determinizmus és az akaratszabadság kérdésköre a felelősség szempontjából sem kerülhető meg, mert egészen másféle következtetésre jutunk, ha a determinista koncepciót fogadjuk el, mintha az objektív viszonyoktól függetlenül szabad akarat álláspontjára helyezkedünk.

A bűnügyi szakemberek körében sokan féltik a felelősségi rendszert, a büntető igazságszolgáltatást a determinizmus elvének az érvényesítésétől, mert vagy az indeterminizmus hívei, vagy tévesen értelmezik a determinációt és azonosítják azt a mechanikus determinizmussal. Ezért hangsúlyozni szeretném, hogy a természeti jelenségek körében érvényesülő mechanikus determináció nem azonos a társadalomban, az emberek tevékenységében érvényesülő determinációval. A Quetelet féle felismerés e tekintetben, nevezetesen, hogy a bűnös emberi cselekvésekben éppen úgy törvényszerűségek uralkodnak, mint a természeti jelenségek körében, nem azt jelenti, hogy itt azonos determinációs folyamatokról lenne szó, minthogy a társadalom, az emberi viselkedések szférájában az objektív hatások közé beékelődik az ember személyisége, a céltudatos tevékenysége. Napjainkban már sokak számára természetesnek tűnik, hogy a bűnözést mindekelőtt a társadalmi viszonyok determinálják, s az így determinált személyiség érvényesíti céljainak elérésében az általa megszerzett ismereteket. A modern determinista koncepció, vagy helyesebben a determinista koncepció modern, kifinomult, az emberi cselekvések körében is alkalmazható formája szerint a társadalom, az ember környezete valóban többféle cselekvési lehetőséget kínál az emberi cselekvés, az emberi választás számára, de egyben meg is szabja a választás kereteit, és az ember – úgymond – választhat ezen lehetőségek között. De az, hogy az ember mit választ, vagyis maga a választás, éppen úgy determinálódik, mint minden más jelenség. A választás két tényezőcsoport hatásának, kölcsönhatásának eredője, nevezetesen: a személyiség milyenségének, állapotának és az aktuális, az éppen létező objektív viszonyok, azaz a szituáció hatásának. Az viszont, hogy kinek milyen a személyisége, milyen ismeretekkel, célokkal, feladatmegoldási készségekkel rendelkezik és éppen milyen szituáció veszi körül, az a múlt objektív viszonyainak függvénye, okozata, ami okozati láncolatokon, kölcsönhatásokon keresztül determinálódott. Így válik az ontogenetikus determináció törvényszerűséggé az egyedi jelenségek halmazában, a tömegjelenségekben.

Alapvető kérdése a determinista felfogásnak az emberi cselekvés autonómiája vagy viszonylagos autonómiája, avagy ahogyan leggyakrabban, de pontatlanul fogalmazzák, a „viszonylagos szabad akarata”. A mi felfogásunk és szóhasználatunk szerint a személyiségnek van viszonylagos önállósága az aktuális objektív viszonyokhoz, a szituáció hatásaihoz képest. De nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a személyiség reagálása a külső hatásokra a személyiség állapotától, milyenségétől függ, attól, hogy az egyén hogyan reagál a külső hatásokra. Ugyanazokra a külső hatásokra az eltérő személyiségű emberek eltérő módon reagálnak, míg az azonos személyiségűek azonos módon. A reagálás módja tehát a külső hatások mellett a személyiség különbözőségének a függvénye. A magasan társadalmiasult személyiség kedvező feltételek esetén sem fog bűncselekményt elkövetni, mert nála az akaratelhatározást megelőző motivációs harcban – ha van ilyen egyáltalán – a kötelességszerű indítékok könnyedén győzedelmeskednek. Míg a társadalomellenes tudati beállítottsággal rendelkező személyiség a bűnelkövetés feltételeinek hiányában az objektív lehetőségektől függően maga is képes megteremteni azokat. A személyiségnek tehát nincs autonómiája a múlt objektív hatásait illetően, csak a jövő elképzelt szituációs hatásaival szemben rendelkezik viszonylagos önállósággal éppen a múlt hatásaitól függően.

Ezek a megállapítások szükségképpen vetik fel annak kérdését, hogy milyen mértékben autonóm korunk emberének személyisége. Az emberek filogenetikus fejlődését szem előtt tartva megállapíthatjuk, hogy az ismeretek, a tudás felhalmozódásának folyamatában az autonómia egyre szélesebbé, erőteljesebbé válik. *Ahogy egyre mélyebben hatolunk be a természet, a társadalom és az emberi gondolkodás törvényszerűségeinek megismerésébe, úgy szélesedik személyiségünk autonómiája.* Minél kisebb torzulással tükröződik bennünk az objektív valóság, annál inkább felel meg cselekvésünk az objektív törvényszerűségeknél.

Az itt elmondottak elfogadása, helyeslése azt eredményezi, hogy a bűncselekményt éppen úgy, mint minden más emberi magatartást, nem a szabad akarat megnyilvánulásának, hanem a pszichikai, a szomatikus és a társadalmi tényezők hatásának, az oksági láncolaton keresztül bekövetkező okozatának kell tekintenünk. Vagyis a bűncselekmények is ugyanúgy, mint minden más emberi magatartás, ami már létrejött, az okozati láncolaton keresztül determinálódott, s a jövőbeni emberi magatartások pedig determinálnak, ha majd átlépik múlt és a jövő között mozgó határvonalat. A determináció tehát még az emberi társadalomban sem mítosz, hanem valóságos folyamat, amit a tudomány felhasználásával minél alaposabban meg kell ismernünk, hogy a jövőt minél pontosabban, minél nagyobb valószínűséggel tudjuk behatárolni, s az emberiség javára fordítani.

Úgy gondolom, hogy az itt elmondottakból kiderül az is, hogy a kvantummechanikában éppen úgy érvényesül a determináció, mint a társadalmi tevékenység területén, s ezen belül a bűncselekmények körében. De célszerűnek látom hangsúlyozni, hogy az „úgy” szócska csak azt jelenti, hogy ott is és itt is érvényesül a determináció, de az érvényesülés módja, az érvényesülés mechanizmusa nem azonos. *Az élettelen fizika világában érvényesülő determináció a természeti törvényeknek megfelelően mechanikusan*

realizálódik. Az emberek, a társadalom világában viszont a determináció egy bonyolult mechanizmuson keresztül, az emberi agy, az emberi tudat segítségével érvényesül. A pszichikum milyensége, mint okozat, egyfelől az öröklött és szerzet szomatikus (genetikai) adottságoktól, másfelől pedig az egyént körülvevő társadalmi és természeti környezet hatásától függ. Ebben az áttételes, a szubjektumnak is lehetőséget biztosító mechanizmusban mutatkozik a különbség a mechanikában és az emberi magatartásban érvényesülő determináció másságában, eltérő voltában.

Az embert a valóságot felismerő, a törvényszerűségeket alkalmazni tudó és a jövőt valószínűsítő képessége teszi alkalmassá arra, hogy bizonyos mértékig és egyre inkább megváltoztassa a környezetét, a létfeltételeit, s így ne az egymással vívott harc, hanem a békés alkotó munka kerüljön az emberi tevékenység középpontjába.

Az oksági törvényszerűségek és a determináció jelentősége a kriminológiában, a bűnözés elleni harcban

Tekintettel arra, hogy az oksági törvényszerűségek és a determináció is a tudomány alapvető elméleti tételei közé tartoznak, jelen esetben a bűnözés elleni harc elméleti és gyakorlati problémáinak megoldását ezen elvekhez kell kapcsolnunk, ezekhez kell igazítanunk.

Az első kérdés, ami itt is szükségképpen felmerül, hogy ezeket az alapelveket milyen mértékben fogadják el a bűnügyi tudományok művelői, képviselői, a törvényhozók és a törvények alkalmazói. Nincs tudomásom arról, hogy e témakörben bárki is tudományos vizsgálatot végzett volna. Így csak a saját benyomásaim alapján mondhatom, hogy mintegy 40-60%-os arány reálisnak tekinthető. A már idézett Quetelet-féle kauzális törvényszerűség hirdetése, hangoztatása a XIX. század végére, a XX. század elejére elérte, hogy a büntető törvényekben is megfogalmazódjon a determinista szemlélet a klasszikus, a szabad akaratra épülő felfogással szemben. Innentől kezdve az oksági törvények létezését is elfogadó elvek, az úgynevezett pozitivisták szemlélet is érvényre jutott, azaz a szabad akarat elvére épülő igazságszolgáltatás helyett az oksági törvények, a determinációs folyamatok tanulmányozása, figyelembevétele került előtérbe. Ennek megfelelően a megtorlási, az elrettentési célok helyett a megelőzési, a tudatos normakövetési célok (speciális és generális prevenció) kitűzése került előtérbe. Így a tetтарыnyos büntetés helyett a bűnözés csökkentése érdekében az elkövető személyiségéhez, biológiai adottságaihoz és a társadalmi létfeltételeihez igazodó büntetés kiszabása vált követelménnyé. Ebben a szellemben került bevezetésre többek között a fiatalkorúak és a visszaesők sajátos, individuális felelősségrevonási rendszere. Ez a szemlélet a XX. század elején megerősödött, majd a század végén, a bűnözés növekedésének következtében újra előtérbe került a klasszikus igazságszolgáltatási rendszer igénye „neoklasszikus” címszó alatt. Ez időszakban a szakembereknek egy jelentős hányada új utakat keresett új igazságszolgáltatási formákban vélte megtalálni a hatékony és igazságos bűnmelegelőzési eszközöket. Ez az új, korszerű igazságszolgáltatási forma a „kárhelyreállító igazságszolgáltatás” néven a bűncselekmények áldozatait, az áldozatok sérelmeinek az orvoslását helyezte az igazságszolgáltatás központjába. A mai nyelven ez többek kö-

zött azt is jelenti, hogy az igazságszolgáltatás csak akkor tekinthető igazságosnak, ha az áldozatnak is igazságot szolgáltat, vagyis biztosítja az áldozat kárának megtérítését, orvosolja az okozott sérelmeket. Az elkövetővel szemben alkalmazott intézkedés így függvényévé válik a kárhelyreállítás módjának és mértékének.

A bűncselekmények áldozatainak okozott károk helyreállításával, az igazságszolgáltatás megreformálásával ma már nemzeti és nemzetközi szervek is foglalkoznak. Az ENSZ-nek, az Európai Tanácsnak különböző határozatai ösztönzik a tagállamok kormányait a bűncselekmények áldozatainak támogatására, az igazságszolgáltatásba történő bevonásukra. Sokat tesznek az áldozatok támogatása érdekében az egyre erősödő nemzetközi és nemzeti társadalmi szervek is. Ilyen pl. az Európai Fórum az Áldozatok Szolgálatában, vagy Magyarországon a Fehér Gyűrű Áldozatvédő Szervezet.

Az itt vázlatosan ismertetett igazságszolgáltatási forma csak akkor érvényesülhet, ha az oksági törvényszerűsége és a determináció elvének az elfogadására épül még akkor is, ha ez a tény nem nyer kellő megfogalmazást a mindennapi tevékenység során.

A jelen korban (közeli múlt és közeli jövő) az emberek igen jelentős hányada még nem áll a tudásnak azon a szintjén, hogy megfelelően el tudna igazodni a társadalmi jelenségek körében létrejövő változások törvényszerűségeiben. A tudás és nem tudás kérdésével kapcsolatban még egy jellemző példát szeretnék felhozni, ami kapcsolatban van az „ártatlanság vélelmének” értelmezésével. Az ártatlanság véelme az igazságszolgáltatás egyik alapelve, a polgári forradalom terméke. Az első megfogalmazás az 1789-ben kiadott „Az Emberi és Polgári Jogok Deklarációjában” olvasható: „Minden embert ártatlannak kell vélelmezni mindaddig, amíg a bűnösségét meg nem állapították.” Tartalmilag ez a megfogalmazás némi módosítással ma is a leggyakrabban használt kifejezés. Az ENSZ által 1948-ban elfogadott „Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata” című fogalmazvány szerint „Minden büntetendő cselekménnyel vádolt személyt ártatlannak kell vélelmezni mindaddig, amíg a bűnösségét a lefolytatott perben, a védelemhez szükséges valamennyi biztosíték mellett, törvényesen megállapítják.” A szakemberek szerint általában ezen büntetőeljárási alapelv elfogadása alkalmas lehet arra, hogy bizonyítást nyerjen az igazságszolgáltatás humanizmusa, az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása.

A szakirodalom szerint ha valamit valamilyennek vélelmezünk, az azt jelenti, hogy a vélelmezett jelenséget olyannak kell tekintenünk, mint amilyennek vélelmezzük, függetlenül attól, hogy a valóságban az olyan-e vagy sem. *Az ártatlanság vélelmét csak a jogerős bírói ítélet szüntetheti meg*, vagyis a bűncselekménnyel gyanúsított személyt a jogerős (gyakran másodfokú) ítéletig ártatlannak kell tekinteni. Ez a gyakorlatban – logikusan ítélve – azt jelentheti, hogy a rendőrség ártatlan embereket bilincsel meg, tartóztat le, s tart fogva gyakran több hónapon, esetleg éveken át. Az ügyészség sorozatosan ártatlan embereket vádol, ártatlan emberekre kéri a legsúlyosabb büntetéseket is. Az ártatlanság vélelmének a jogerős bírói ítélethez kötött feloldása logikátlan, érdemben használhatatlan alapelv. Csak arra jó, hogy dicsekedjünk az igazságszolgáltatás vélelmezett humanizmusával, az alapvető emberi jogok tiszteletben tartásával. A reális, a valóban humanista igazságszolgáltatás az ártatlanság véelme helyett *a bűnösség vélelmé-*

nek tilalmára kell, hogy építsen. Ez az elv így fogalmazható meg logikusan: senkit sem szabad addig bűnösnek tekinteni, amíg a bűnösségét jogerős bírói ítélet meg nem állapítja. Ez az elv azt tartalmazza, hogy a gyanúsított lehet bűnös is, de lehet ártatlan is. Az ítélet feladata, hogy döntsön ebben a kérdésben.

Az utóbbi években gyakran és egyre gyakrabban találkozhatunk az ártatlanság vélelmére történő hivatkozással, főleg politikusokkal kapcsolatban, akik valamilyen jogsertő ügy kapcsán gyanúba keveredtek, vagy „érintettek” váltak. Érdekes itt is idézni Király Tibor „Mit ér az ártatlanság véelme?” című tanulmányának egyik mondatát: „A figyelem az ártatlanság véelme felé leginkább akkor fordul, amikor kiderül, hogy a büntető igazságszolgáltatásban valami nincs rendben, amikor nem hétköznapi hibák, tévedések fordulnak elő.”²² Ez a megállapítás igaz volt a tanulmány megjelenésének idején is, de különösen igaz napjainkban, amikor az igazságszolgáltatásunk elavult, sok tekintetben igazságtalan volta nyilvánvalóvá, könnyen bizonyíthatóvá vált.

Az igazságszolgáltatás fogalma a közfelfogásban erősen kötődik a büntető felelőségre vonás gyakorlatához, ezen belül is a bíróság ítélkező tevékenységéhez. Sokan úgy vélik, hogy a büntető igazságszolgáltatás a bíróságok monopóliuma. Így a szabálysértésekért, a fegyelmi vétségekért és az egyéb negatív emberi magatartásokért történő felelőségre vonás során nem „igazságszolgáltatás”, hanem valamiféle reagálás történik az emberek által tanúsított, de bűncselekménnyé nem minősíthető jogilag tiltott magatartásokra.

Az igazságszolgáltatás ilyen beszűkített értelmezése a bűnügyi szakemberek jelentős hányadánál azt eredményezi, hogy a felelősség fogalma azonosul a felelőségre vonással, ami azt a látszatot keltheti, ahhoz a szemlélethez vezethet, hogy az emberek normasértés nélkül nem rendelkeznek felelőséggel, nem tartoznak felelőséggel tetteikért, mintha a norma szerinti, a jog szerinti magatartás az ember lényegéből adódna, s ez lenne természetes emberi magatartás. Itt tulajdonképpen a felelőtlenység és a felelősség, a bűnös, a normasértő és a felelős, a társadalom érdekeit is szem előtt tartó magatartási formák helytelen értékeléséről van szó. A felelőtlen emberi magatartások közelebb állnak az ösztönös, a meggondolatlan, a szükségletek mindenáron való kielégítését jelentő magatartásokhoz, mint a felelősségteljes, a normakövető, a mások, a társadalom érdekeit is szem előtt tartó magatartások. Ezen utóbbi magatartásformák racionalitást, tudást, alkalmazkodást jelentenek

A felelősség alapját jogok és kötelezettségek alkotják. Attól lesz egy tevékenység felelősségteljes vagy felelőtlen, hogy az egyén helyesen él-e jogaival vagy visszaél azokkal, hogy teljesíti-e a kötelezettségét vagy megszegi azokat.²³

A felelősség ilyen értelmezéséből logikusan következik, hogy beszélhetünk pozitív és negatív felelőségről, azaz normakövető és normasértő felelőségről, és hogy a fele-

22 Király Tibor: Mit ér az ártatlanság véelme? 1987.

23 Felelősség és társadalom. Felelősség a bűncselekményekért és a szabálysértésekért. Nemzetközi konferencia. Siófok. 1988. szeptember 19-24. Budapest, 1989.

lösségre vonás nem más, mint a társadalmi normák teljesítésének vagy megszegésének a társadalmi ellenőrzése és értékelése.

A valóságban, az emberi magatartások sokaságában a normasértő, a felelőtlen, a bűnös magatartási formák igen jelentős hányadot képviselnek. Ennek csökkentésére irányul minden bűnmegelőzési tevékenység, a generális és a speciális prevenció egyaránt. Az utóbbi évtizedekben a bűnmegelőzés igénye, és az ehhez szükséges különböző eszközök alkalmazásának a kiszélesítése egyre fokozódó mértékben realizálódik. Úgy tűnik, hogy a kriminológiai ismeretek kiszélesítése e tekintetben egyre inkább eléri a célját. A normasértő magatartások értékelése a felelősségre vonás, a szankciók alkalmazása fokozatosan az okság és a determináció elveire épül.

Ezzel szemben a normakövető, a felelősségteljes magatartásokkal kapcsolatban, még mindig az a felfogás uralkodik, hogy ez a fajta viselkedés a természetes, az ember énjéből fakad, az ember veleszületett tulajdonsága. Noha a kriminálszociológia egyik jeles képviselője: Gabriel Tarde már a XIX. század második felében megfogalmazta az akkor sokak által elfogadott álláspontot, mondván, hogy *a gyermek születésekor nem rendelkezik se erényekkel, se bűnöző tulajdonságokkal*. A környezettől függ, hogy a gyermek milyenné válik, erkölcsössé vagy bűnözővé.²⁴ Vagyis az emberi magatartás személyiségi, genetikai, társadalmi és természeti okok által determinálódik. Napjainkra a tudományos értékítélet úgy alakult, hogy a bűncselekményre reagálni kell, az elkövetőt felelősségre kell vonni és meg kell büntetni megtorlási vagy megelőzési céllal.

De hogyan reagál a társadalom az emberi magatartások többségét kitevő „normakövető” magatartásokra, azoknak az embereknek a tevékenységére, akiket a körülmények, az oksági tényezők, a mindennapi létfeltételek a normakövetésre serkentenek? Az tény, hogy a normakövető emberek köréből kiemelkedő egyéneket a társadalom kitünteteti, elismerésben részesíti. A nagy többség azonban csak a fizetését kapja meg az elvégzett munkáért, esetleg prémiumot vagy fizetésemelést kap jó teljesítményéért. Az átlagos teljesítmény, a mindennapi normateljesítés az emberek többségénél szó nélkül, reagálás nélkül marad. Míg a társadalom a legkisebb felelőtlenésre is reagál, addig az átlagos felelősségteljes tevékenység reagálás nélkül marad. Még az is csak ritkán hangzik el, hogy „köszönöm a munkát, a felelősséggel végzett tevékenységért”.

A társadalomnak nem csak arra kell energiát fordítania, hogy a normasértések csökkenjenek, hogy csökkenő tendenciát mutassanak, hanem arra is, hogy a normakövető magatartásokat serkentse, ösztönözze. Meggyőződésem, hogy ha az igazságszolgáltatásra, a bűnmegelőzésre fordított összegnek a társadalom csak a felét kitevő hányadot és ugyanennyi energiát fordítana a normakövetés ösztönzésére, néhány év után a bűnözés is jelentősen csökkenő tendenciát mutatna.

A felelősségteljes, a normakövető magatartás ösztönzését már gyermekkorban tudatosan és határozottan el kellene kezdeni. Tudatnunk kell a gyerekekkel, hogy a társadalomban is törvényszerűségek uralkodnak, s nem alakíthatunk ki magunk számára tet-

szés szerinti társadalmat, csak olyat, ami a múltunkból következik vagy következhet. Másfelől a felelősségi rendszert is úgy kell kialakítanunk (a pozitív és a negatív felelősség terén egyaránt), hogy az kövesse a társadalom alapvető változásait, s az egyedek tevékenységét is a törvényszerűségek, a kedvező társadalmi változások irányába terelje.

S ebben az irány meghatározásban abból kell kiindulni, hogy jelenleg nagyon sok normasértésre nincs reakciója a társadalomnak. De még inkább így van ezzel a norma-követő magatartások esetében. A kötelességek átlagos teljesítését a társadalom rendszert csak tudomásul veszi, a jutalmakra, az elismerésre csak a kiemelkedő teljesítmények esetén kerül sor. Ez általános szemlélet, mondhatjuk úgy is, hogy világnézet napjaink társadalmában. Nagyon bölcsen jegyezte meg Cesare Beccaria a „Büntett és büntetés” c. könyvében: „A bűncselekmények megelőzésére szolgáló eszköz az erény megjutalmazása is. Ebben a tekintetben manapság valamennyi nép törvényeiben általános hallgatást lehet megfigyelni.”²⁵

Az egyéni és a társadalmi tudat a felelősséggel kapcsolatban jelentős mértékben attól függ, hogy:

- a) milyen elméleti alapra helyezjük a felelősségre vonás rendszerét,
- b) milyen normák teljesítését várja el a közösség az egyénektől és fordítva, milyen normák teljesítését várják el az egyének a közösségtől, annak képviselőitől,
- c) hogyan ismerjük el, hogyan díjazzuk a normák teljesítését,
- d) hogyan ítéljük meg a normák megsértőit.

A bűnös emberi magatartások körében érvényesülő törvényszerűségek megismerése alapján szükségképpen arra a következtetésre jutunk a formállogika segítségével, hogy a bűnözés volumenének, dinamikájának a kedvező irányú megváltoztatását csak akkor érhetjük el, ha a bűnözés okai megváltoznak, ha kedvező irányba változtatjuk meg a bűnözés oksági tényezőit. Ez az igény csak akkor teljesülhet, ha

1.) átalakítjuk, modernebbé tesszük az igazságszolgáltatást, a bűncselekményekkel okozott károk helyreállítását, s ebben megfelelő szerepet biztosítunk az áldozatoknak, az elkövetőknek, a különböző társadalmi közösségeknek és az államnak egyaránt.

2.) a bűnözés megelőzését kiemelt társadalmi és állami intézkedésnek tekintjük, s ennek szem előtt tartásával szervezzük meg a társadalmi élet minden területét.

3.) tudatosítjuk az emberekben, hogy a bűnözés, a törvénysértés sokkal inkább ösztönös viselkedés, mint a jogkövető, a társadalmi követelményekhez alkalmazkodó emberi magatartás. Ez utóbbi magatartási forma tudatos tevékenység, hasznos a társadalom számára, ezért a tanúsítója kitüntetés, elismerés, köszönetet érdemel.

4.) megismertetjük az általános iskolás gyermekekkel a bűnös és nem bűnös emberi magatartásokra vonatkozó alapismereteket legkésőbb az általános iskola utolsó osztályában, még a 12. vagy a 14. életév betöltése előtt, a büntethetőség korévétől függően, hogy a jelenleginél nagyobb felelősséggel tudjanak dönteni a bűnözés és a törvény-

követő magatartás oksági tényezőinek ismerete alapján a mindennapi tevékenységük realizálásában.

A tudásalapú társadalom megteremtése

A címben szereplő gondolat már évekkel ezelőtt megfogalmazódott és erőteljes hangsúlyozást nyert különösen a Magyar Tudományos Akadémia részéről. Megítélésem szerint ha ezt a gondolatot továbbra is előtérbe helyezzük és igyekszünk megteremteni ennek feltételeit, akkor egyre inkább megértjük a körülöttünk zajló társadalmi és természeti jelenségek oksági törvényszerűségeit, s egyre eredményesebben tudjuk elkerülni a véletlenek hatását, s növelni tudjuk a jövőre tervezett alkotásaink megvalósulásának valószínűségét. Kétségtelen, hogy bizonyos mértékig „rá vagyunk bízva a vak véletlenre”, de a véletlenek hatása összefüggésben van a tudásunk mértékével, helyesebben a tudatlanságunkkal. Minél kevesebb ismerettel rendelkezünk a kitűzött céljainkat illetően, annál nagyobb szerepe lehet a véletleneknek, és minél inkább ismerjük a céljaink eléréséhez szükséges oksági törvényszerűségeket, annál nagyobb valószínűséggel tudjuk behatárolni jövőnk történéseit. Ezek a gondolatok nem annyira az egyedi esetek konkrét megvalósulására vonatkoznak, mint inkább a tömegjelenségek kauzalitására épített jövőbeni valószínűségekre.

A természeti jelenségek körében érvényesülő mechanikus determinizmus és törvényszerűség különbözik a társadalomban, az emberi tevékenységgel kapcsolatosan érvényesülő törvényszerűségektől, minthogy az emberi tudat, az emberi tudás bizonyos mértékig képes a természeti és a társadalmi törvényszerűségek módosítására. A módosítás milyensége és mértéke a természeti és a társadalmi törvényszerűségek felismerésétől, megismerésétől és ezek megváltoztatására képes emberi tudástól függ.

Nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy az előttünk álló évtizedekben, évszázadokban az emberiség legfontosabb feladata a tudás alapú társadalom megteremtése. Napjainkra már nyilvánvalóvá vált, hogy a Földünkön létező emberi élet és tevékenység jelentős mértékben függvénye az univerzum törvényszerűségeinek, az univerzumban bekövetkező változásoknak. Ezért nagyon fontos, hogy a megszerzett tudás alapján a társadalmi élet körében, de az univerzumban is minél pontosabban, minél nagyobb valószínűséggel tudjuk behatárolni a jövőt. Megítélésem szerint a XXI. században a tudomány jelentős eredményeket fog produkálni a természet és a társadalom, s ezen belül az emberi természet újabb és újabb törvényszerűségeinek a feltárásában.

Dr. Tibay Ákos Péter

Alkohol és a bűn, bűnözés kapcsolata

Az alkohol a kezdetektől végig kíséri az emberiség fejlődését; lépten-nyomon találkozzunk a primer és szekunder forrásokban alkoholra, alkohol-fogyasztásra utaló momentumokra, tárgyi emlékekre. Az alkohollal szemben ma premisszív [megengedő] normák érvényesülnek, azonban az emberi történelemben kevés olyan – az alkoholhoz hasonlóan elfogadott – élvezeti szert találunk, amelynek fogyasztása annyi társadalmi problémát vetett volna fel, mint e „legális drog” használata. Az alkoholizmus és szimplán az alkohol kapcsolata a bűnözéssel köztudomású, kriminogén tényezőként nem elhanyagolható. A dolgozat célja, hogy az alkohol pszichés és mentális hatásain keresztül bemutassa e deviancia szerepét a bűnözésben, bűnelkövetésben.

A normák, szabályok megszegése az adott társadalom egy kisebb létszámú populációjára jellemző magatartás; ennek a tagjai azok, akik a társadalom, mint komplex rendszer által felállított és rögzített törvényeket áthágják, azokat elutasítják. Általánosan elfogadott nézet, hogy az emberi magatartásnak, így a bűnös emberi magatartásnak is meg van a maga mechanizmusa, aminek lényegét a szomatikus, a társadalmi-környezeti és a pszichikus tényezők kölcsönhatása adja.

A kriminális személyiség

A bűnöző ember sajátos személyiség jegyekkel bír. A kriminális személyiség eltérő képet mutat a normakövető, nem deviáns ember pszichikumától. A deviáns személy sajátos reakciókkal válaszol a külvilágból és a belülről érkező ingerekre.

- A bűnözőre jellemző az állandó jellegű affektív feszültségek csökkent toleranciája. „Az értékszerzés szocializált formáit az teszi lehetővé, hogy az egyén permanensen elviseli azt a feszültséget, melyet a megkívánás és a megszerzés időbeli eltávolodása hoz létre”¹. A kriminális személyek erre képtelenek, jellemző rájuk a rossz feszültségtűrés, mondhatni, ebben a vonatkozásban egy fajta circulus vitiosus alakul ki: pusztán ösztöneikre hallgatva elégitik ki pillanatnyi vágyaikat.
- A kriminális személyre jellemző viszont a másik oldalról a rövid ideig tartó, nagy intenzitású affektív feszültségek ingere utáni vágy. A legtöbbször erős agresszív töltés által motivált, intenzív feszültséghelyzeteket igényli, azokat általában felfokozott indulati kitörések kísérik. „Visszaeső bűnözőknél gyakran megfigyelhető, hogy halmozott deliktum elkövetések váltakoznak tulajdonképpen relaxációs periódusokkal.”²

1 Popper Péter, A kriminális személyiségzavar kialakulása, 154. o.

2 I. m. 156. o.

- Harmadik jellemző reakció a bűncselekményben megnyilvánuló oppozíciós, agresszív tendencia; amely a társadalmi kötöttségekkel szemben jelentkezik.
- A bűnöző életmódban egyfajta szerepjátszás nyilvánul meg. E „játék” motiváló tényező, hajtóerő a bűnelkövetés terén.
- További jellemző vonás még, hogy a kriminális egyén adaptációs képessége csökken és környezete felé csökkent mértékű.
- A bűnöző embert fokozott csábulékonyság jellemzi, amely erősebb hajtóerő minden, a társadalom által felállított tiltásnál, tabunál, és amely révén a normák áthághatóvá, megszeghetővé válnak.

Popper Péter a kriminális személyiség tárgyalásánál kiemelte még a visszaeső bűnözők szexuális életének infantilis vonásait, különösen a homoszexualitás fokozott előfordulását. Véleményem szerint azonban nem lehet a bűnöző személyiség és visszaeső elkövetés, illetve a szexuális preferenciák között szignifikáns összefüggést és törvényszerűséget felfedezni. Hiszen számtalan nem bűnöző személy is lehet homoszexuális, illetve a ma elfogadott nézetek szerint a homoszexualitás sem minősül devianciának. A visszaesők homoszexualitása mögött pedig nem lehet nem észrevenni a börtönvilág sajátos személyiségformáló hatását.

Összegezve tehát, a kriminális személyekre jellemző a hosszú távú feszültségek rossz toleranciája, ugyanakkor a rövid, impulzív feszültségek keresése. A bűnelkövető fokozottan csábulékony, adaptálódni szinte képtelen környezetéhez, magatartásában agresszív oppozíció nyilvánul meg.

E személyiségjegyek kialakulásában, erősítésében az alkohol fokozott szerepet játszhat és játszik.

Az alkoholizmusról általában

A szakirodalom következetesen megkülönbözteti az alkoholizmus fogalmát az alkoholbetegségtől. A két fogalom kibontása a téma komplexitása miatt is szükségszerű.

Az alkoholizmus fogalmi meghatározása azért nehézkes, mert több síkban is megnyilvánul, így társadalmi, orvosi, biológiai, pszichológiai értelmezése is lehetséges. A teljes körű áttekintés nem célom, inkább csak érzékeltetésül álljon itt néhány példa.

Az orvosi koncepciók körében érdekes felvetéseket tartalmaz Bejerot svéd kutató tanulmánya, amelyben a tudós azt vallja, hogy „az alkoholizmus, mint szenvedélybetegség lényegében visszavezethető az élőlények elsődleges örömkeresés-kinkerülés elve alapján működő szabályozási mechanizmus rövidzárlatára.” Ez tulajdonképpen azt jelenti olvasatában, hogy az élőlény bizonyos feltételek megléte esetén elpusztítja önmagát az örömyereségre törekedés közben. Az orvosi modell elsősorban tehát a szenvedélybetegség körében helyezi el az alkoholizmust.

A szenvedélybetegségek fogalma széleskörű. „Mi a szenvedély? Röviden szólva aktuális, rövidtávú készletések vezérlik, tehát a kontrolláló, specifikusan emberi magatartás fokozatos elvesztésével jár... Az emberi kapcsolatokat ún. interakciós sablonok uralják... A szenvedélyek szempontjából minden a személyiség harmonikus fejlődését akadályozó tényező kockázatnak számít...”³ A szenvedélybetegnél kialakul az addik-

ció, lekötelezés. Ilyen körülmények között az alkohol megszerzése elsődleges, sőt egyedüli céllá lép elő.

Az alkoholizmus szociológiai megközelítésben „... a szeszes italok olyan rendszeres és mértéktelen fogyasztása, amelynek következtében az egyén sajátos pszichés állapotba kerül (lerészegedik), s ebben az állapotban a társadalmi normákat megsértő módon viselkedik úgy, hogy ezzel önmagának és környezetének különböző károkat okoz, a károk következtében társadalmilag lecsúszik, családját felbomlás fenyegeti, s ezzel párhuzamosan az alkoholfogyasztás okozta élettani és kórélettani hatások következtében szervezet megbetegszik, fokozatosan lebomlik.”⁴

A pszichológia szerint azok a személyek lesznek az alkohol rabjai, akikben halmozódó frusztrációk alacsony tűrőképességgel találkoznak, illetve más személyiségzavarok vannak jelen.

Az alkoholizmus komplexebb megfogalmazását a társadalomlélektani definíció adja, amely elfogadja bizonyos hajlamosító tényezők jelenlétét, amelyek viszont szerettek, ugyanakkor rámutat arra, hogy az alkoholizmus kialakulásához egyéb kiváltó tényezők is szükségesek. Ilyenek a makro-mikro környezeti hatások (pl.: társadalmi feszültségek), illetve a már kialakult személyiség után keletkezett környezeti feszültségek és stressz.

Demográfiai aspektusból vizsgálta Vukovich György az alkoholizmus kérdéskörét. Megállapításai szerint az alkoholizmusra az alábbiak jellemzők:

- az alkoholizmus tipikusan férfi betegség, a kezelt alkoholisták 9/10-e férfi
- a kezelt alkoholisták többsége 30–50 év közötti életkorú
- az alkoholizmus az értelmiség körében kisebb arányú
- az alkoholisták körében magas az elvált, egyedül élők aránya
- az alkoholisták között magas azoknak a száma, akik képesítésük alatt dolgoznak
- szintén magas azoknak a száma, akiknek családjában az alkoholiszták megszokott volt.⁵

A Levendel—Mezei szerzőpáros az alkoholista definíciójának summázatát a következőképp ragadta meg: „alkoholistának tekintjük azt a beteget, aki szociális miliójének egyedeitől eltérő módon, rendszeresen iszik, az alkohollal pszichikus vagy szomatikus függőségbe került és alkoholfogyasztása személyiségi, társadalmi és gazdasági vonatkozásban károsítja.”⁶

Az alkohol mint betegség

Az alkohol már egyszeri fogyasztás során, vagyis alkoholdependencia nélkül is szerepet játszhat a bűn elkövetésében, azonban a személyiségre való pusztító hatását a maga teljességében a függőség kialakulása révén éri el.

4 Roskó – Simor, Alkohol és bűnözés, 57. o.

5 Vukovich, Az alkoholizmus egyes demográfiai és szociális jellemzői, 211- 214. o.

6 Idézi Gönczöl Katalin, A visszaeső bűnelkövetők tipológiája, 285. o.

Az egyén alkoholfogyasztással kapcsolatos magatartása alapján a populáció öt csoportba sorolható Levendel szerint:

1. Alkoholos italt nem fogyasztó, absztinens.
2. Szociális ivók, akik mértékletesen isznak, soha nem részegednek le, de vannak köztük olyanok is, akik esetlegesen ittassá válnak.
3. Excesszív [féktelen] ivók, akiknek mértéktelensége az elfogyasztott ital mennyiségében, vagy a lerészegedés gyakoriságában mutatkozik meg. Többségük alkoholbeteg lesz.
4. Alkoholbetegek, akik függő viszonyba (addikció) kerültek az alkohollal, ezért ha nem isznak, hiányérzetük van, vagy kifejezett delírium tremens jelentkezik náluk.
5. Krónikus alkoholbetegek, akik testi- szellemi károsodást szenvedtek az alkoholtól.⁷

Az alkoholbetegség koncepciója a XX. század terméke. A WHO Alkoholizmus Albizottsága az alkoholisták két csoportját különböztette meg. Az első csoportba tartoznak a tulajdonképpeni alkoholbetegek (alcohol addicts), míg a második csoportba a rendszeres nagyivókat sorolták (symptomatic excessive drinkers). „... Az alkoholbetegeknél néhány nagy fokú alkoholizálással eltelt év után kialakul egy jellegzetes állapot: az alkoholfogyasztás kontrollálási képtelensége, míg a másik csoportnál ez soha nem tapasztalható.”⁸

E nem pontos meghatározást az I.C.A.A. (Alkoholizmussal Foglalkozó Nemzetközi Tanács) bővíti ki, azzal, hogy felsorolja a betegség jellemzőit, melyek a következők:

1. A függőség fizikai és pszichikai dependencia, amelyből a fizikai alatt egy feltételezett, de közelebről meg nem határozott szöveti- és anyagcsereváltozást kell érteni.
2. Az önkontroll elvesztése „csúszda jelenséget” képez, vagyis ha már egyszer elkezdődött az ivási folyamat, akkor folytatási kényszer-érzet lép fel.
3. Az addiktív alkoholista tartósan, önerőből nem képes nélkülözni az alkoholt.
4. Folyamatosan progrediáló [romló] testi és szellemi hanyatlás jellemzi, személyiségzavarok, illetve társadalmi, mikro-makrókörnyezeti beilleszkedési zavarok kíséretében.

Jellinek rámutatott arra, hogy nem csak alkoholbeteg személy deviáns, hanem az alkalmi nagyivók csoportjának egy bizonyos hányada is határozottan deviáns személyiségű, ők azok, akiknek az alkoholfogyasztás életformájukká válik. Az alkoholista fogyasztók nagy többsége a kulturálisan elfogadott keretek között marad. „Ezeknek az alkoholfogyasztóknak mintegy 20%-a az alkoholt hatásáért kedveli...Az alkalmi nagyivó szociálisan elfogadott módon, tehát normál keretek között viselkedik. Egy hosszabb időszak után, amikor túl sok feszültség gyülemlt fel, ... a személy tűrőképessége nagymértékben csökken, és ilyenkor menedéket keres a tüneti értékű alkoholfogyasztásban, a lerészegedésben...”⁹

7 Idézi Lévai Miklós: Az alkoholizmus, a kábítószer-probléma és a bűnözés, 229. o.

8 Jellinek, Az alkoholfüggőség kialakulásának fázisai, 17. o.

9 I. m. 20. o.

A betegség stádiumainak meghatározását Jellinek adta meg tudományos igényvel az alábbiak szerint:

- Prealkoholista fázis, melyet tüneti fázisnak is neveznek. „Szemben az átlag alkalmi ivókkal, a jövőző alkoholista (és a későbbi alkalmi »nagyivó«) számára az ivási szituáció rendkívül pozitív felszabadultsági élményekkel társul”. Bizonyos idő elteltével tudatára ébred az ivás és a jó közérzet összefüggésének, „... de mintegy 6 hónapos–2 éves időtartam során feszültségtűrő képessége oly mértékben csökken, hogy az alkohol okozta feszültség-csökkenéshez már szinte naponként folyamodik.”¹⁰ Ekkor még sem önmagának, sem környezetének nem válik nyilvánvalóvá alkoholizálása. E fázist szokás esetenkénti és állandósult megkönnyebbülési ivási szakaszra tovább bontani.
- Prodromális (bevezető) szakasz. E szakasz az anoxémia [emlékezetkiesés] megjelenésével veszi kezdetét. Az ún. blackout megjelenése jelzi a következő fázisba lépést. „Az alkoholista, aki 50-60 g. tiszta szesznel többet nem fogyasztott, és részegségnek semmi jelét nem mutatja, értelmes beszélgetésekben tud részt venni, vagy viszonylag bonyolult cselekvéssorokat tud végrehajtani anélkül, hogy ezekre másnap emlékezne, esetleg apróbb részletek homályosan élnek emlékezetében.”¹¹ A szakasz félévtől akár 4-5 évig is eltarthat, attól függően, hogy az egyén milyen pszichológiai, élettani háttérrel, családi és egyéb kapcsolatokkal rendelkezik.
- Akut szakasz. Legfőbb jellemzője – Jellinek szerint – a kontrollvesztés, ami azt jelenti, hogy „bármely alkalom, amikor alkoholfogyasztásra kerül sor, már láncreakciót indít be... órákig vagy hetekig is eltart, amíg ez az állapot teljes mértékig kifejlődik, s mindaddig tart amíg az egyén annyira nem részegedik le, hogy képtelen tovább inni... Az alkoholista ekkor már azt a képességét veszítette el, hogy az elfogyasztásra kerülő alkohol mennyiségét szabályozni tudja.”¹² A kontrollvesztéssel egy időben jelentkezik az italozás racionalizálása, vagyis racionális okokat keres arra, hogy számára elfogadhatóan megokolja: miért is iszik. Ennek során az a kép alakul ki az alkoholistában, hogy „... a hiba másokban van, és ennek a vélekedésnek egyenes következményeként visszahúzódik az emberi kapcsolatoktól. Ennek az elszigetelődési attitűdnek egyik első megnyilvánulása a hangsúlyozott agresszív viselkedés. Ez utóbbi viselkedés szükségszerűen bűnösségérzéshez, büntudathoz vezet... ez a büntudat állandóvá válik, s mint újabb feszültségforrás ismételtén italozáshoz vezet.”¹³ A családi kohézió megroppan. Tipikusan ekkor jelenik meg a normális étkezés elhanyagolása. Organikus hatásként szexuális zavarok jelennek meg, csökken az ilyen irányú készletelés, ami a társ felé ellenséges érzéseket indukál. (Jellinek tipikusan a férfiak ilyen irányú agressziójáról ír, azonban a nők alkoholizmusa hasonló zavarokat okozhat.) A fázis tárgyalása kap-

10 I. m. 22. o.

11 I. m. 23. o.

12 I. m. 26. o.

13 I. m. 28-29. o.

- csán fontos kiemelni, hogy e szakaszban a beteg még kemény harcot folytat a számára – ekkor még – fontos szociális környezet elvesztése ellen.
- A krónikus szakaszba lépő alkoholbeteg ellenállása azonban már teljesen felmorzsolódott, és kezdetét veszi az állandósult részegség. Az erkölcs szétesik, megjelennek a gondolkodás zavarai. Az alkoholisták mintegy 10%-ánál fellép az ún. alkoholista pszichózis. Az e stádiumig eljutott ember annyira elhagyja magát, hogy jóval a saját státusa, társadalmi állása alatt álló emberek társaságát keresi, interperszonális kapcsolatai rájuk korlátozódnak. A krónikus alkoholbetegen meg nem okolható félelmek lesznek úrrá, megjelenik a kéztremor. Az előző szakaszban kiépített racionalizációk összeomlanak, a beteg teljesen megadja magát az alkoholnak.

Lundquist a krónikus szakasz szociális tünetei kapcsán kiemeli, hogy „...A krónikus alkoholista könnyen válik bánatossá, büntudatossá... utóbb ismét gondtalan, vidám... bizonyos idő múlva azonban ismét ingerlékeny, gyakran kerül dühös, gyűlölködő hangulatba. Sok esetben gyanakvó, féltékenységi téveszméje is kialakulhat...”¹⁴

Jellinek rendszerénél maradvá: meg kell különböztetni az alkoholbetegektől az ún. nem alkoholbeteg alkoholista kategóriáját.

A nem alkoholbeteg alkoholizmusának kialakulása több, egymásra szervesen épülő fázison keresztül valósul meg, amely sok rokon vonást mutat az alkoholbetegség különböző fázisaival. A prealkoholos szakasz egyforma: a folyamat során: az esetenkénti ivásból rendszeres tüneti ivás lesz, az alkohol állandó eszköze lesz a problémák, konfliktus helyzetek feloldásának. A blackout csak nyilvánvaló részegség esetén jelentkező élmény. A leglényegesebb eltérés a kontrollvesztés hiánya. Az ilyen alkoholista a szituáció támasztotta követelmények függvényében képes mellőzni a részeges viselkedést. Fiziológias tünetként itt is tapasztalható esetenként delirum tremens.

Az alkohol kapcsolata a bűnelkövetéssel

Az alkoholistát személyiségére nézve nem lehet egy egységes típusképet megrajzolni, lévén, hogy két egyforma ember sem létezik. Veleszületett alkoholizmus nincs, az csak a későbbiek folyamán épül be az adott személy pszichikumába. Az alapszemélyiség tehát különböző lehet, erre az alapra rakódnak rá a különböző viselkedési jegyek, mint például az agresszió vagy az elszigetelődés.

Jellinek tett kísérletet arra, hogy közös vonásokat vázoljon fel az alkoholista személyiség térképére. „Azt kell gondolnunk: a felelőssé tehető pszichológiai és élettani tényezők, valamint a szociális és gazdasági körülmények sajátos konstellációjának kell jelen lennie ahhoz, hogy a kellőképpen fogékony populáció tagjaiból valaki alkoholbetegegé, vagy csak alkoholistává váljon.”¹⁵

14 Lundquist, Az alkoholizmus klinikai és szociokulturális szempontjai, 192-194. o.

15 Jellinek, i. m. 33. o.

Az ember mint zoon politikon számára a társadalmi együttélés csak úgy megvalósítható, ha nagy többségük alkalmazkodik az adott társadalomban elfogadott normákhoz. Azonban nem emberekről beszélünk, ha nem fordulna elő minden társadalomban normaszegés. A normák, szabályok megszegése a deviancia, viszont nem minden normaszegés egyértelműen deviancia; általában elfogadott, hogy csak a súlyos szabályszegés vonható e fogalomkörbe.

„A deviancia funkcióját illető legfontosabb, már Durkheimnél megtalálható és azóta is a szociológusok által gyakran hangoztatott szempont azonban az, hogy a teljesen konform társadalomban, ahol senki sem térne el az elfogadott normáktól, minden fejlődés, minden változás leállna... ugyanakkor bizonyos deviáns viselkedés fajták (például a kemény kábítószeres fogyasztása) gyakoriságának nagyfokú megnövekedése vitathatatlanságú súlyos társadalmi zavarokhoz vezethet.”¹⁶

Az öngyilkosság, bűnözés, alkoholizmus, kábítószer-fogyasztás, illetve a különféle lelki betegségek alkotják a főbb deviancia csoportokat (Andorka Rudolf). Andorka Rudolf és Harcsa István a deviáns viselkedés általános, feltételezhető okaként három tényezőt emelt ki:

1. „Mindegyik devianciaforma közvetlen oka az egyéni életben fellépő nagy mértékű stressz; feltételezhető, hogy a... nagy és gyors társadalmi változások következtében megnövekedett a stresszhelyzetek gyakorisága és súlyossága.
2. Azok a személyek nem képesek a stresszhelyzeteket elviselni, vagy megoldani, akiknek fiatalkori szocializációja valamilyen ok következtében sérülést szenvedett, és akiknek személyiség fejlődése ezért nem vezetett a felnőttkori stresszek elviselésére és megoldására képes erős személyiség kialakulásához.
3. A magyar társadalom norma és értékrendszerében régóta olyan elemek fordulnak elő, amelyek az öngyilkosságot és a lerészegedést bizonyos helyzetekben megengedik, sőt sugallják.”¹⁷

Az általános okokat a speciális okok fedik le, illetve egészítik ki. (Kulturális tényezők, mikrokulturális viselkedési formák stb.)

Az 1. sz. táblázatban az alkoholisták számát láthatjuk hazánkban 1990 és 2001 között (a 2001-es Magyar Statisztikai Évkönyv közzétett adatai szerint).

A táblázatból kiolvasható, hogy a becsült alkoholisták száma 1990 és 1999 között növekvő tendenciájú volt és 2000. évtől csökkenni kezdett. A férfiak, illetve a nők alkoholisták számaránya a férfiak javára fennmaradt: a növekedés és a csökkenés is arányos képet mutat. Némiképp eltér a nyilvántartott alkoholisták számának alakulása, hiszen az, az 1990-es 64 4416 főről – évenként folyamatosan csökkenve – 2001-ben 39 364 főben állapodott meg. Ez azonban nem ad teljes képet, hiszen a szociális háló szétesésével, az egészségügyi ellátás problémáival is számolnunk kell, és nyilvánvaló, hogy a társadalom peremén lévő, deklasszálódó emberek nem teljes számban szerepelnek a

16 Andorka, Bevezetés a szociológiába. 517. o.

17 Andorka – Kolosi – Vukovich, Társadalmi riport 1990, 221. o.

	1990	1999	2000	2001
Alkoholisták becsült száma (ezer)	588	866	829	755
férfi	425	651	624	554
nő	163	215	205	201
Nyilvántartott alkoholisták száma	64416	47243	42272	39364
férfi	53070	36403	32326	30318
nő	11346	10840	9946	9046
Addiktológiai gondozóban nyilvántartott alkoholisták száma	58350	44341	41067	38433
20 év alatt	158	547	595	711
20-34 év	-	7336	7088	7118
35-54 év	-	27382	24484	22347
55-64 év	-	7086	6754	6535
65- év felett	-	1990	2146	1722
100 000 lakosra jutó nyilvántartott alkoholista	62,1	46,2	41,4	38,7
Alkoholos májbetegségben meghaltak száma	4080	6016	5757	5245
férfi	2951	4524	4332	3850
nő	1129	1492	1425	1395

nyilvántartásokban. (Véleményem szerint ezen adatsor inkább az egészségügyi nyilvántartás problémáira mutat rá.)

Aggasztó társadalmi tünet, hogy a 20 év alatti alkoholisták száma folyamatosan növekszik: az 1990-es 158 főről több mint négyszeresére; 711 főre növekedett a 2001. évre. A részletes számsor szerint a legtöbb – az addiktológián nyilvántartott – alkoholista a 35 és 54 év közötti korosztályból kerül ki, aminek okai leginkább abban érhetők tetten, hogy e korcsoport volt leginkább kitéve a társadalmi változások okozta stressznek, de az adatok ilyen alakulásához vezethetett az is, hogy a dependencia viszonylag hosszabb idő alatt alakul ki.

Érdekes következtetések szülehetnek, amennyiben az alkoholisták számának alakulását összevetjük az ugyancsak a 2001-évi Magyar Statisztikai Évkönyvben szereplő, de a kábítószer-fogyasztókra vonatkozó adatok változásával. Azt tapasztalhatjuk, hogy 1990-ben 7 945, míg 1999-ben 11 373 fő volt az adott év végén nyilvántartott kábítószer-fogyasztók száma. A társadalmi lehetőségek kiszélesedésével a korábban potenciális jövődöbéli alkoholisták egy része az új bódító szerek felé fordulva a kábítószerek rabjává válhatott.

Az alkoholizmus önmagában nézve is deviáns, vagyis ütközik a társadalom értékítéletével, a társadalom normáival, mivel hatásai miatt a társadalom egészére veszélyeket hordoz magában. A társadalomra veszélyesség foka viszont hatványozottan megugrik, ha az alkoholizálás egy másik devianciával, a bűnözéssel párosul.

Az alkohol lehet direkt kapcsolatban a bűnözéssel, vagy állhat közvetett okként a háttérben. E véleményt és tapasztalatot osztja Ferencz Zoltán is, aki leszögezi: „... ismert, hogy egyes esetekben az alkohol az éppen elkövetett cselekmény körülményeivel hozható szorosabb összefüggésbe, függetlenül attól, hogy az elkövető személyisége egyébként milyen módon károsodott, vagy károsodott-e az ital hatására. A másik esetben nem a cselekmény, hanem a személyiség és az alkohol összefüggése a jellemző, alkoholista személyiségnél ugyanis a bármilyen aktuális állapotban elkövetett és bármilyen jellegű bűncselekmény valamilyen mértékben visszavezethető a személyiség e károsodására.”¹⁸ Ferencz véleménye szerint ily módon az alkoholista, alkoholbeteg személyiségén keresztül az elkövetett bűncselekményben az alkohol köszön vissza. A szándékos bűncselekmény megvalósítása pedig kriminális személyiséget feltételez, amelynek létrejöttében az alkohol fontos szerepet játszhat. A nem kriminális személyiség gondatlan delictumainak szituációs kelléke szintén az alkohol lehet.

Az igazságügyi statisztika az alkoholfogyasztás és bűnözés összefüggéseit csak közvetlen kapcsolat esetén tudja megbízható pontossággal kimutatni. „A közvetett hatás tisztázására... a büntetőeljárás keretében általában nem kerül sor... Erre utalnak a bűnözés okaival foglalkozó részletes vizsgálatok, amelyek megállapításai szerint az alkoholfogyasztás és bünelkövetés közötti kapcsolat gyakoribb, mint ahogy azt a rendszeres adatgyűjtések mutatják.”¹⁹

Erre utal tanulmányában Farkas Ákos is, vagyis, hogy a büntetőeljárás keretei közt nem kap kellő hangsúlyt az izákossággal összefüggő életkörülmények felderítése, illetve a büntetőjogi értékelés során sem jut kellő szerephez.

Ennek következtében a közvetett alkoholhatás tekintetében csak megközelítő pontosságú statisztikákra támaszkodhatunk. Csonka József és Vavró István az alkohol és bűnözés kapcsolatát vizsgálva feldolgozta az 1958-tól 1967-ig terjedő időszakot. A vizsgált mintegy tíz éves időszak alatt Magyarországon 636 482 személyt ítéltek el jogerősen az eljáró bíróságok. Az elítéltek egyötödénél (20,7%) a bűncselekmény elkövetése valamilyen szinten kapcsolatba hozható volt az alkoholfogyasztásával.

Tanulmányukban megállapítják, hogy „Az alkoholfogyasztással elkövetett bűntettek aránya az érzelmi-indulati motivációjú erőszakos bűntetteknel a legmagasabb, ezeknek a tettesei pedig egyrészt döntő többségükben férfiak, másrészt ezeket a bűntetteket falun követik el”.²⁰ Vagyis az alkohol (elsősorban) közvetlen hatása az agresszív, erőszakos bűncselekmények elkövetésekor jelentkezik, és túlnyomóan olyan férfiak az elkövetők, akik fiatal felnőtt korban vannak, családi állapotuk rendezetlen, vagy szétziláló, illetve az alacsonyabban képzett társadalmi réteghez tartoznak, és nagy valószínűséggel olyan vidéki települések lakosai, ahol a konfliktusok erőszakos rendezése társadalmilag elfogadott.

18 Ferencz, A szociális kóreredit... 68. o.

19 Csonka – Vavró, Az alkoholfogyasztás és bűnözés, 32. o.

20 I. m. 38. o.

A KSH a szándékos emberölés miatt 1962-ben Magyarországon elítélt, 18 éven felüli személyek körében vizsgálódott. E vizsgálat már teljes körű volt. „A vizsgált évben a rendszeres adatgyűjtések az emberölések 50%-ánál utaltak alkoholfogyasztásra, míg a speciális vizsgálat ezt a tettesek 66%-ánál mutatta ki... Az elítéltek 60%-a az elkövetéskor ittas volt, míg 6%- a józan volt ugyan, de egyébként krónikus alkoholista, vagy rendszeresen nagymértékben italozó.”²¹

Tehát a legsúlyosabb végeredményű agresszív bűncselekmény, az emberölés büntette elkövetési magatartásának végig vitele a tárgyévben, túlnyomórészt az alkoholos befolyásoltságnak, a közvetlen és közvetett alkoholhatásnak volt tulajdonítható.

Az alkohol és az élet elleni bűnözés kapcsolatára keresett számszerű választ egy 1978-ban közre adott tanulmány. A Bakóczy Antal által feldolgozott nemzetközi összehasonlító adatok azt igazolták, hogy az olyan országok nagy többségében, ahol magas az egy főre eső alkoholfogyasztás rátája, ott ugyanolyan magas, vagy legalábbis az átlag feletti az emberölés gyakorisági száma is.²²

Az alkohol élettani hatásai miatt az ember egyre bátrabbá válik, a magatartások kontroll alatt tartása nehezedik, a gátlásoktól megszabadított ittas személy indulatait gyakran közvetlenül él ki. Agressziójának kialakulása során régi negatív töltésű emlékek lépik meg az egyébként is felborult érzelmű embert.

Az adatsorok elemzése révén levont konzekvenciák közül Bakóczy kiemelte, hogy az erőszakos, élet elleni bűnözés komplex oksági folyamatában – mint az okok vagy feltételek egyike – jelentős és figyelemre méltó helyet foglal el az alkoholizmus és az alkoholfogyasztás. A bonyolult és komplex oksági folyamat önmagában is adja, hogy az élet elleni bűnözés oksága nem szűkíthető le pusztán az alkohol hatásaira, sokféle más objektív és szubjektív tényezővel (társadalmi, gazdasági, tudati stb.) párosultan fejti ki hatását.

Egyébként tényszerűen megállapítható, hogy az ittas állapot az ilyen bűncselekmények elősegítése mellett azok kauzatív tényezője is lehet, illetve az elkövetés ideje alatti közepes befolyásoltság a „legkedvezőbb” táptalaja az ölési cselekmény végig vitelének. A 80-as évek első felében Borsod-Abauj-Zemplén megyében az alkohol hatása alatt elkövetett bűncselekmények terén határozott növekedést tapasztaltak. Az adatfeldolgozás során Farkas Ákos arra a következtetésre jutott, hogy a szeszesisital fogyasztása következtében elkövetőkké válókon belül az alkoholos befolyásoltságban lévők száma volt nagyobb, az iszákos életmódot folytatóké pedig alacsony.

Ennek több oka is van. Egyrészt az ittas járművezetés aránya magas, és esetükben nem vizsgálják az iszákos életvitel meglétét vagy nemlétét. Másrészt az iszákos (alkoholista, alkoholbeteg) személyisége az alkohol-addikció révén nagyobb jártasággal tudja kezelni magatartását, illetve sóvárgása miatt gondolkodásának fókuszában csupán egy dolog: az alkohol áll.

21 I. m. 40. o.

22 Bakóczy, Az alkohol és az élet elleni bűnözés. 317. o.

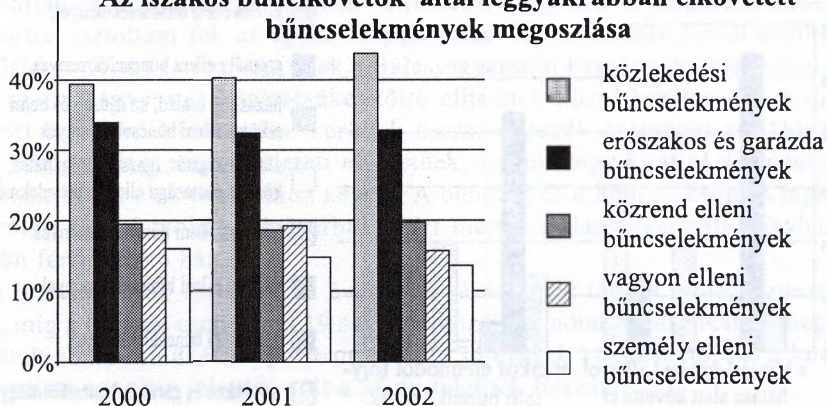
Az ittas járművezetést leszámítva elsősorban az erős érzelmi alapú és motivációjú cselekmények esetén jelentkezik markánsan a közvetlen alkoholhatás. „Az egyes bűncselekmények esetén a szeszital-fogyasztás hatása az elkövetésre változó gyakoriságot mutat. Az ittas járművezetés után – ahol az ittasság tényállási elem – kiemelkedik a kifosztás, az emberölés, az erőszakos közösülés, testi sértés, valamint a kiskorú veszélyeztetése.”²³

Napjaink bünyügyi statisztikáiban is jelentős helyet foglal el az alkohol és az alkoholos állapotban elkövetett bűncselekmények száma. A Legfőbb Ügyészség által közreadott Tájékoztató a bűnözésről című kiadvány adatai alapján 2000-ben a bűnelkövetők 1,4%-a folytatott iszákos életmódot, 18,5%-a alkohol hatása alatt állt a bűncselekmény elkövetésekor. Hasonlóan alakult a 2001-es év statisztikája is, hiszen az elkövetők 1,5%-a iszákos életvitelű volt, és 18,2%-uk pedig alkoholos állapotban valósította meg cselekményét. A 2002-es évet tekintve megint csak nem észlelhető jelentős eltérés, mivel iszákos életmódú az elkövetők 1,5%-a volt, és 19,6%-uk állt alkohol hatása alatt a bűncselekmény elkövetésekor. A három év adataiban tapasztalható eltérés csekély, szinte statikus állapotot tükröz.

Az alkohol közrehatása az egyes bűncselekményeknél ugyancsak egy, a nagymértékű változásoktól mentes képet tár elénk. 2000-ben a közlekedési bűncselekmények elkövetőinek 71,5%-a, 2001-ben 72,3%-a, 2002-ben 72,4%-a volt alkoholos állapotban a tett elkövetésekor. Az itt jelentkező mintegy 1%-os növekedéssel ellentétben az erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények tekintetében némi csökkenés tapasztalható, ami az alkoholos állapotban való elkövetést jelenti. E bűncselekmények elkövetőinek a 2000. évi statisztika alapján 32,5%-a, 2001-ben 30,4%-a, 2002-ben 30,9%-a volt az alkoholtól befolyásolt állapotban az elkövetéskor.

1. sz. grafikon

Az iszákos bűnelkövetők által leggyakrabban elkövetett bűncselekmények megoszlása

Az iszákos életmódot folytató bűnelkövetők által megvalósított bűncselekményekre vonatkozó adatokat egy ábrán mutatom be (1. sz. grafikon).

A szemléletesebb bemutatás végett a következő ábrán (2. sz. grafikon) a 2002-es évre lebontva érzékeltetem az egyes bűncselekmény csoportokban az alkohol szerepét, külön ábrázolva azokat az adatokat, amelyek a bűncselekményt alkoholos állapotban elkövető bűnözőkre, illetve azokat, amelyek az iszákos életmódot folytató bűnelkövetőkre vonatkoznak.

Az adatokat a már fentebb hivatkozott: Tájékoztató a bűnözésről c. statisztikai kiadvány tartalmazza.²⁴

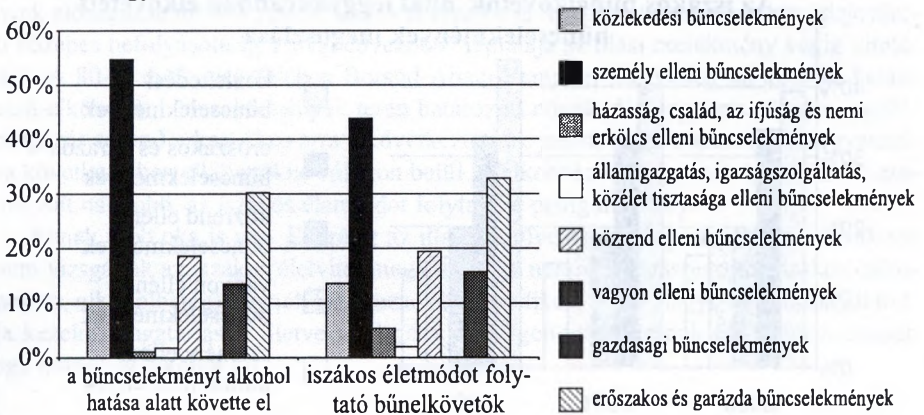
Látható tehát, hogy a statisztika adatai alátámasztják a korábban kifejtetteket, miszerint az alkoholfüggőség kialakulása és további elmélyülése a személyiség szétesésén keresztül a kriminális személyiségű egyént egyre agresszívabb viselkedésbe hajszolja. A széteső erkölcs mellett indulatvezérelt személyiség jelentkezik gyakorta, ami a kriminális jegyeket tartalmazó személyiségre épülve az agresszív, erőszakos cselekmények kialakulásának kedvez. Ugyanakkor a pusztán alkohol hatása alatt állók által elkövetett bűncselekmények száma rendre jóval több, mint az iszákos életmódot folytatóké.

Az alkoholfüggő elkövetők alacsonyabb számának okát abban látom, hogy az addikció révén ezeknek az embereknek a tudatában az alkoholon kívül kevés másnak jut hely, illetve fizikális romlásuk is felgyorsul; komplikáltabb cselekmények elkövetésére sem energiájuk, sem logikai kapacitásuk nem marad.

Az alkoholfüggőség, mint deviancia kialakulásában a társadalom ezzel kapcsolatos értékítéletének, a mikro- és makrokörnyezet attitűdjének fontos szerepe van. Az egyes országokon belül is, bizonyos tájegységeken más és más lehet az alkohol megítélése,

2. sz. grafikon

Egyes kiemelt bűncselekmények és az alkohol kapcsolata

noha a mai modern államokban a különböző médiák által közvetített minták révén éles különbségekről nem beszélhetünk. Az alkohollal összefüggő bűncselekmények száma és azok aránya az összes elkövetett bűncselekményhez Magyarországon megyénként más és más.

Az adatokból leszűrhető, hogy a megyék mindegyikében aránylag magas az alkohollal kapcsolatos bűncselekmények száma. Ugyanakkor viszont nincs tendencia abban, hogy a megyék sorrendje miként alakul, vagyis nem lehet azt mondani, hogy egyes területek jelentősen fertőzöttebbek lennének, mint mások. Korábban az elemzők találtak igazolást arra, hogy például az Alföldön gyakoribbak az alkoholhatás alatti elkövetések. Mára azonban az információáramlásba bekapcsolódó területek révén e különbségek felszámolódtak, az eltérések minimalizálódtak. A megyék „helyezésének” hullámzása is e feltevést erősíti.

Kutatási eredmények Balassagyarmaton

Az alkohol és bűnözés kapcsolatának feltárása részeként egy kérdőíves kutatást végeztem Balassagyarmaton. A kérdőívek három részből tevődtek össze. Először arra kértem szöveges választ, hogy a megkérdezett milyen kapcsolatban áll a bűnelkövetéssel, majd a második részben az italozási szokásokra kérdeztem rá. A kérdőív harmadik részében már csak azok voltak érintettek, akik valamilyen bűncselekményt elkövettek; nekik arra kellett választ adniuk, hogy a büntetőjogilag értékelt cselekményük elkövetésekor álltak-e alkoholos befolyásoltság alatt. Az utolsó két kérdéskörre adható válaszokat a kérdőív tartalmazta, a megkérdezetteknek onnan kellett a megfelelőt aláhúzni.

A kérdések összeállításakor szempont volt tehát, hogy mind törvénytisztelő, mind pedig bűnelkövető állampolgároktól kapjunk válaszokat. Tudva, hogy még az ilyen anonimitást biztosító kutatási anyagban is a kérdésekre válaszoló emberek hajlamosak pozitívabb színben feltüntetni magukat; a felmérést eleve két csoportra osztottam fel, az egyes csoportokban 40-40 kérdőív került kitöltésre. Az első csoportba tartozó egyének a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben jogerős szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek közül kerültek ki. A másik csoport tagjai véletlenszerűen kerültek össze; egyedüli szempont esetükben az volt, hogy ne legyenek büntetett előéletűek, így mintegy kontrol szerepet tölthessenek be az első csoporthoz képest. A bűnözői és a kontrol csoport tagjai is kizárólag férfiak voltak, elsősorban azért mert a Balassagyarmati Fegyház és Börtön férfi letöltő ház.

A bűnelkövetők esetében 17 évestől 59 éves korig terjedt a megkérdezettek kora, míg a kontrol csoportnál 19 és 62 év közöttiek adtak válaszokat. A megkérdezettek zöme mindkét csoportban a 26 és 35 évesek közül került ki, a kontrol csoportban azonban jelentős volt a 36 év felettiiek létszáma is.

Az elítéltek csoportjában 13-an első büntetésüket töltötték, a 27, korábban már büntetett elítélt közül magas volt a többszörösen visszaesők száma: kettőnél többször volt büntetve 15 fő! A csoport tagjainak túlnyomó része valami-

lyen erőszakos jellegű bűncselekményt valósított meg, többségük vagyon elleni bűncselekményeket követett el, de jelentős volt az emberölés miatt elítéltek száma is.

Az elítéltekkel kapcsolatosan – tekintve az erőszakos elkövetések túlsúlyát – az előfeltevésem az volt, hogy túlnyomó részük italozott a büntetés-végrehajtási intézetbe történt bevonulása előtt. Feltevésem csak részben igazolódott be, mivel ugyan a megkérdezettek közül 36 fő válaszolt igennel arra kérdésre, hogy fogyasztott-e már alkoholt (és csak négyen adtak nemleges választ), de rendszeres alkoholfogyasztónak csak 22-en vallották magukat. 12 fő alkalmanként ivott alkoholt, míg ketten eddig csak egy alkalommal (próbaként) fogyasztott szeszes italt. A rendszeres ivók aránya tehát csak 55%-ot tett ki. Az italfogyasztás gyakoriságával kapcsolatosan is az derült ki, hogy a fogvatartottak alig több mint fele számít rendszeres italozónak.

A kontrol csoportban hatan absztinensnek vallották magukat, 34-en már ittak alkoholt. Egyszer, csak próbaként ivott 2 fő, az alkalmanként szeszes italt fogyasztók száma 15, a rendszeresen alkoholt fogyasztók száma 17 fő volt. A rendszeresen fogyasztók közül naponta csak ketten, hetente öten, havi egy-két alkalommal tizen italoznak.

A két vizsgált csoport adatait összevetve láthatjuk, hogy az elítéltek 10%-a, míg a kontrol csoport 12%-a még soha nem ivott. A rendszeres ivók aránya az első csoportban 55%, míg a második mintában 42% volt, ami már jelentősebb eltérés. A naponta szeszes italt fogyasztók tekintetében is a kontrol csoport büntetlen előéletű tagjai körében volt kedvezőbb a helyzet, mivel ott a feltehetően függő személyek aránya 5% volt, ellentétben a másik csoportban tapasztalható 12%-kal.

Úgy tűnik, hogy a nem kriminális személyiségű embereknél az alkohol szerepe nem oly mértékben jelentős, mint a potenciális bűnözők között. (A két csoport között lehet átfedés, vagyis az italozó kontrol csoportbeliből a jövőben válhat bűnelkövető, de a nem bűnöző megkérdezettek magasabb életkora némiképp lehetőséget ad arra, hogy a kutatás során e problémát elhanyagolhatónak tekintsük.)

Az alkoholt fogyasztóknak a következőkben arra kellett választ adniuk, hogy a szeszes ital fogyasztásakor milyen gyakran kerülnek bódult, részeg állapotba.

Az elítélt csoport alkoholt már fogyasztott 36 főjéből tizen válaszolták azt, hogy iváskor minden esetben a lerészegedés a cél, 14 fő csak ritkán részeg, mert nem azért iszik. Nem szokott részeg lenni 12 fő.

A kontrol csoport érintett 34 főjéből ugyancsak tizen jelölték meg azt a választ, hogy iváskor minden esetben lerészegednek, és ugyancsak tizen azt, hogy ritkán részegednek le. Egyáltalán nem szokott bódult lenni 14 fő.

Mindkét minta tagjai között azok voltak többségben, akik nem szoktak a részegségig inni. Ugyanakkor a kontrol csoportban az italfogyasztók létszámát tekintve arányaiban többen voltak azok, akik minden ivási alkalomkor lerészegednek.

Az ivás motiváló tényezőjeként a bűnelkövetők túlnyomó része a felszabadult, boldog állapotba kerülést (20 fő), második jelentősebb csoportjuk az elbódítást, gondok megszűnését várja az italozástól (8 fő). Azok, akik csak azért isznak, mert kínálják őket, viszonylag kevesebben vannak (6 fő). 2 fő pedig – mint már említettük – csak egyszer ivott.

A kontrol csoport tekintetében ugyancsak az alkohol felszabadító, boldog állapotot eredményező hatását keresik (15 fő), de már csak jóval kevesebben vannak azok, akik a gondok megszüntetésére, a bódultság keresésére használják fel (3 fő). Viszonylag többen vannak azok, akik csak azért isznak, mert kínálják őket (14 fő). E körben is ketten voltak, akik csak egyszer próbálták ki az alkoholt.

A két csoport között eltérés elsősorban abban mutatkozott, hogy az elítéltek nagyobb arányban keresték a bódult, öntudatlan állapotot az alkoholfogyasztásban. Mindkét körben a legfőbb motiváló tényező a szesz révén elérhető felszabadult tudati állapot volt.

Talán ennek tudható be, hogy a megkérdezett elítéltek közül 5 esetben jelölték meg azt, hogy mindegy, hogy mit isznak, csak lerészegedjenek, míg a kontrol csoport tagjai közül csak 2 fő adott hasonló választ. Mindkét csoportban elsősorban a sört, másodsorban az elítéltek égetett szeszt, ezzel ellentétben a kontrol csoport tagjai a bort kedvelik. Az eltérő italok fogyasztása, illetve az ún. röviditalok kedvelése a gyorsabb függőség kialakulásához vezet, a személyiség súlyosabb károsodását eredményezheti.

A fogvatartotti és a kontrol csoport tagjai nagyjából egyidősen fogyasztottak először alkoholt. Mindkét körben a legkorábbi életév a 13. volt. Az elítéltek közül 13 évesen már hatan fogyasztottak alkoholt, de 18 éves korukra még 23-an estek át a tűzkeresztségen. 22 évesként már mindenki túl volt az első alkalmon. (Megjegyzendő, hogy 3 megkérdezett erre a kérdésre nem adott választ.)

A másik körbe tartozók esetében 13 évesen még csak ketten fogyasztottak szeszt, 18 éves korukig még huszonnégyen tették ezt. A fennmaradók közül a legmagasabb életkorban, 24 évesen ittak először alkoholt.

A bűnelkövetők eszerint előbb kezdtek el ismerkedni az alkohollal. Ennek elsősorban szocio-kulturális háttérbeli okai lehetnek: feltehetően a családi és a szűkebb környezetből érkező minták, negatív hatások vezethettek az alkohol korai megismeréséhez. (Egyes – elsősorban roma – családoknál a fiúgyermek felnőtté válásának szinte elengedhetetlen tartozéka a szeszital fogyasztása.)

Annak ellenére, hogy többen kezdtek fiatalabb korban inni az elítéltek közül, nem volt jelentős eltérés az alkoholfogyasztás rendszeressé válásának idejét tekintve. A nem bűnözők között többen voltak azok, akik több mint öt éve isznak rendszeresen alkoholt. (Ez a kontrol csoport tagjainak relative magasabb életkorából fakadt.)

A család szerepe, a család által közvetített értékek, normák nagyban meghatározzák az egyes ember és az alkohol későbbi kapcsolatát, illetve ezen keresztül más deviáns magatartási formák kialakulásának lehetőségeit. Az egészséges

személyiségfejlődésen keresztül ment, mentálisan ép ember azonban képes a környezetéből érkező negatív behatásokat kiszűrni és normakövető életet élni.

A bűnelkövetők közül 11 főnek a közvetlen családjában volt alkoholista, de további tizen jelölték meg, hogy alkoholista ugyan nem volt a családban, de rendszeresen fogyasztó igen (rendszeres fogyasztóként elsősorban az apát jelölték meg). A fennmaradó 19 megkérdezett válasza szerint az ő közvetlen családjukban nem volt alkoholista.

A nem bűnelkövetők körében mindössze 7 főnek a közvetlen családjában volt alkoholista, 19-nek egyáltalán nem volt. 14-en jelölték meg, hogy családjukban volt rendszeres alkoholfogyasztó (itt is elsősorban az apa került e pozícióba). Ebben a csoportban a rendszeres ivók három esetben adtak igenlő választ a családban lévő alkoholistákat illetően, az egyáltalán nem ivók közül pedig négyen! Vagyis hetüknek sikerült kivédeniük az alkoholista, a deviáns magatartás kialakulásának veszélyét. Ugyanakkor a bűnelkövetővé vált személyek esetén az alkoholistát és rendszeres ivót sem tartalmazó családokból kikerülő kriminális személyiségű egyén sok esetben italozó életmódúvá; így többszörösen deviánssá vált – mint azt a 2. sz. táblázat is szemlélteti.

A táblázat adatai alapján a kutatásban részt vett italozó elitétekre vonatkozóan levonhatjuk azt a konklúziót, hogy elsősorban erőszakos jellegű bűncselekményeket valósítottak meg. Az elkövetők környezetében, családjában az alkohol jelentős szerepet tölt be, az iszákos és alkoholista családtagok száma magas, majdnem 50%-uk huzamosabb ideje maguk is rendszeresen fogyasztanak szeszesítalt. A bűncselekmények elkövetésekor az elitétek több mint fele valamilyen szintű alkoholos befolyásoltság alatt állt, sőt közülük tízen egyenesen az alkoholt jelölték meg motiváló tényezőként.

Összefoglalás

Összegzésképpen megállapítható, hogy az alkohol sajátos élettani, fiziológiai és pszichikai hatásai miatt az emberi személyiséget magatartást és tevékenységet formáló, vagy éppen átformáló mechanizmusa következményeként szoros és kimutatható kapcsolatban áll a bűnözéssel – annak oka és feltétele is lehet egyben.

A legszembeötlőbb kapcsolata – a közlekedési bűncselekmények mellett –, az érzelmi töltésű, alapú bűncselekményekkel van, azok túlnyomó részénél kimutatható az alkohol közvetlen vagy közvetett hatása. Büntetőjogi szempontból leginkább releváns a közvetlen alkoholhatás, vagyis az alkoholos befolyásoltság alatt elkövetett cselekmények nagyobb súlya figyelhető meg.

Az alkoholfogyasztás azonban nem önmagában vezet el a bűnelkövetésig. A két deviancia összekapcsolódásához, az ok-okozati lánc létrejöttéhez egyéb objektív és szubjektív tényezők, okok és feltételek együttállása is szükséges. Ezt támasztja alá felmérésem is, miszerint a kontrol csoportban fellelhető alkoholisztáló személyek nem váltak bűnelkövetőkkelé.

2. sz. táblázat

Elkövetők betűjelei	Bűncse- lekmény	Alkohol fogyasztása a családban				Alkoholfogyasztás ideje				Alkoholfogyasztás a bűncselekmény elkövetésekor			
		volt alkoholista	Nem fogyasz- tottak alkoholt	Rendsze- res ivó volt		1 éve fogyaszt	1 - 5 év	5 - 10 év	több, mint 10 éve	ivott az elköve- téskor	ivott, azéért követte el	nem ivott	
a	1,2,8		X			X			X				
b	1,2		X			X						X	
c	1,2	X					X				X		
d	10		X			X						X	
e	2		X			X						X	
f	1,2	X			X						X		
g	6			X		X						X	
h	2			X			X					X	
i	1		X			X			X				
j	1	X						X		X			
k	1		X			X						X	
l	3,10		X				X					X	
m	2			X				X		X			
n	3		X					X			X		
o	1	X				X			X				
p	2	X				X				X			
q	9,7			X			X		X				
r	3	X						X		X			
s	5			X		X				X			
t	4	X			X					X			
u	2	X					X			X			
v	3	X						X	X				

(A táblázatban használt számkódok a következők: 1=lopás, 2=rablás, 3= emberölés, 4=erősza-
kos közönsülés, 5=közúti baleset okozása, 6=visszaélés kábítószerrel, 7=zsarolás, 8=rongálás,
9= testi sértés, 10= csalás)

Az alkohol a kriminális személyiség kialakításában, vagy a már meglévő kri-
minális személyiségjegyek elmélyítésében játszik főszerepet. Az alkohol tehát
megfelelő körülmények között szoros kapcsolatban áll a bűnözéssel.

Irodalomjegyzék

Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris, Budapest, 1997. 517- 532. o.

Andorka Rudolf – Kolosi Tamás – Vukovich György: Társadalmi riport, TÁRKI, Budapest, 1990. 221- 222. o.

Bakóczy Antal: Az alkohol és az élet elleni bűnözés, In: Jogtudományi Közlöny 1978/6. 317- 319. o.

Csonka József – Vavró István: Az alkoholfogyasztás és bűnözés, In: Belügyi Szemle 1969/11. 32- 40. o.

Farkas Ákos: Az alkoholfogyasztással összefüggésben elkövetett bűncselekmények Borsod – Abaúj – Zemplén megyében, In: Belügyi Szemle 1986/11. 90. o.

Ferencz Zoltán: A szociális kóreredet; az alkoholistává válástól a bűnözésig, In: Valóság 1981/12. 68. o.

Gönczöl Katalin: A visszaeső bűnelkövetők tipológiája, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980. 285. o.

Hegedűs Imre- G. Kiss Judit: Alkoholizmus Magyarországon, In: Andorka – Buda – Cseh-Szombathy (szerk.): A deviáns viselkedés szociológiája, Gondolat, Budapest, 1974. 351- 356. o.

Jellinek, E. M.: Az alkohol függőség kialakulásának fázisai, In: Alkoholológiai kiskönyvtár 8, Medicina Kiadó, Budapest, 1985. 17- 33. o.

Lévai Miklós: Az alkoholizmus, a kábítószer-probléma és a bűnözés, In: Gönczöl –

Korinek – Lévai (szerk.): Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll, Corvina, Budapest, 1996. 229- 233. o.

Lundquist, Gunnar A. R.: Az alkoholizmus klinikai és szociokulturális szempontjai, In: Alkoholológiai kiskönyvtár 8, Medicina Kiadó, Budapest, 1985. 171- 194. o.

Molnár Gyula: Szenvedélybetegségek és devianciák, In: Börtönügyi Szemle, 2002/3. 31- 32. o.

Polyák Annamária: Alkohol és bűnözés, In: Börtönügyi Szemle, 2001/1. 28- 29. o.

Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása, Akadémiai Kiadó Budapest, 1970. 154- 157. o.

Rókusfalvy Pál: Bevezetés a pszichológiába, EKTF, Eger, 1993. 191. o.

Roman, P. M. – Rice, H. M.: A betegszerp, a címkézési elmélet és a deviánsívó, In: Alkoholológiai kiskönyvtár 8, Medicina Kiadó, Budapest, 1985. 290. o.

Roskó Gabriella – Simor Pál: Alkohol és bűnözés, In: Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok 18, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1981. 54- 59. o.

Tájékoztató a bűnözésről. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2001, 2002, 2003.

Tolnai Kálmán: Mámor, Népszava, Budapest, 1987. 233. o.

Vukovich György: Az alkoholizmus egyes demográfiai és szociális jellemzői, Demográfia, 1962/2. 211-214. o.

Dr. Nádasi Béla

Az ILEA hallgatója voltam

2004. augusztus 15-től – nyolc héten keresztül – a Nemzetközi Rendészeti Akadémia (ILEA) 47. kurzusának hallgatója voltam. Mielőtt a nyolc hét tapasztalatait megosztanám a Börtönügyi Szemle olvasóival, egy rövid történi felvezetést tartok szükségesnek.

Az Akadémia az Amerikai Egyesült Államok kormánya, valamint a Magyar Kőztársaság kormánya között létrejött megállapodás alapján 1995. április 24-én kezdte meg működését a Budapest, XII. kerület, Böszörményi út 21. szám alatti objektum területén.*

Az ILEA tantervét és képzési dokumentumait egy nemzetközi tantervi bizottság hagyta jóvá, amelynek tagjai az amerikai kormányzati szervek, az amerikai egyetemek, főiskolák, a képzésben résztvevő országok, számos nyugat-európai állam, valamint az ENSZ Bűnmegelőzési Irodájának képviselői voltak.

Az Akadémia feladata a közép-kelet-európai országok rendészeti szerveinek szervezett bűnözéssel foglalkozó szolgálatainál dolgozó, középvezetői beosztást betöltő szakemberek továbbképzése, valamint segítségnyújtás a térség új demokráciáinak a szervezett bűnözés elleni harc terén jelentkező feladatok magasabb színvonalú megoldásához.

Az oktatás keretein belül lehetőség nyílik Közép-Kelet-Európa és a Szovjetunió utódállamai rendőreinek a személyes kapcsolatok és ismeretségek kialakítására, amelyek segíthetik a jövőbeli hatékonyabb együttműködést a bűnüldözés területén. (A 47. kurzuson három náció találkozott, úgymint a magyar, a szlovák és a szlovén.) A tanfolyam egyik lényeges eleme a csapatépítés. Ennélfogva a kurzusok bentlakásos jellegűek, a hétvégekre szervezett kirándulások pedig a szabadidő együttes eltöltését célozzák.

Írásomban próbáltam a tanfolyam minél több területét érinteni, bár egy kicsit önző módon, a saját szempontjaim szerint válogatva tettem ezt. Az előadásokon rengeteg érdekes információ hangzott el, azonban ezek nagy része sajnos nem publikus, így ezeket a részeket kénytelen kelletlen mellőzni kényszerültem. A témakörök (blokkok) kifejtésénél nem a teljesség igényére törekedtem, csak egy-egy jellegzetes momentumot próbáltam felvillantani, és – remélhetően – kedvet csinálni ahhoz, hogy minél többen érdeklődjenek az ILEA további kurzusai iránt. Ha valakit csak egyes témakörök érdekelnek, ne habozzon a számára érdektelenekeket átlapozni. A már ILEA-t végzett kollégákat üdvözölöm, a leendő hallgatóknak pedig sok sikert kívánok a sikeres felvételi jelentkezéshez.

Első blokk: Emberi méltóság

A tanfolyam ezen anyagának összeállítását és előadását a New York City University John Jay Büntetőjogi Főiskolájának oktatói végezték. Az előadók szerint értékek-

* A budapesti Nemzetközi Rendészeti Akadémia tízéves működése tiszteletére az ILEA és a Belügyminisztérium vezetése kétnapos ünnepséget szervezett. Ez alkalomból 2005. május 12-én hazánkba érkezett Robert S. Mueller, az FBI igazgatója. [A szerk.]

kel először legkorábbi kapcsolatainkban – családjunkban és legközelebbi barátaink által – találkozunk. Ezekben a kapcsolatokban tanuljuk az empátiát, a törődést, a becsület, tisztelet, erkölcs és igazságosság szavak mögött rejlő tartalmat.

Szakmai pályafutásunk alatt többször kerülhettünk olyan döntési helyzetekbe, amelyek összefüggésben álltak az igazsággal, méltányossággal, vagy az emberi méltósággal. Fontos kritérium a rendvédelmi tevékenység során, hogy a minden emberi lény veleszületett jogát jelentő emberi méltóságot minden körülmények között betartsuk. A blokk feladata nem új értékek kialakítása, hanem a meglévők felelevenítése, és központba helyezése életünkben és napi munkánk során. Visszaemlékeztünk velünk megtörtént esetekre, és elemeztük viselkedéseinket, döntéseiket annak fényében, hogy összhangban vagy ellentétben vannak-e az egyetemes emberi értékekkel. Néha a társak nyomása negatív vagy káros viselkedéshez vezethet. Nehéz megváltoztatni az általános magatartást, ha azt egy csoport vagy szervezet szokásai, erkölcsi tovább erősítik.

A tananyag nem a hagyományos módon került leadásra. Rendhagyó tanítási és megértési módszerek segítségével tapasztalati úton történő tanulást biztosított. Az oktatók és mi, résztvevők olyan lehetőségként kezeltük az együtt töltött időt, mintha egy közös és fontos témában együtt kellett volna dolgoznunk.

Meglepo volt, hogy különböző nációk mennyire egyformán értelmezik az emberi méltósághoz kapcsolódó jogokat és kötelezettségeket. A szakmai eredményesség szempontjából azonban az emberi méltóság sok esetben másodrendű szemponttá válik. A gyakorlati feladatok során nem csak a rendvédelmi szerv-állampolgár relációjában vizsgáltuk az egyetemes jogokat, hanem a rendvédelmi szervben belül az előljáráralárendelt viszonyában is. Általában tetten érhető volt az megállapítás, hogy akinek emberi jogait a szervezeten belül többször megsértették, hajlamosabb az állampolgárokkal szembeni intézkedés során átlépni a még megengedhető határvonalat. A fájdalmas múltbeli események felelevenítése, amelyekben a rendészeti szerv tagjának emberi méltóságát megsértették, elősegítette annak megértését, hogy a hatalommal rendelkező személyek képesek negatív hatást gyakorolni mások életére.

A blokk mondanivalója az én olvasatomban a következő két megállapítást erősítette meg. Egyrészt a kegyetlenkedés és a korrupció bármennyire elterjedt, vagy bármilyen erős is a társak ebben való egyetértése, végső soron az egyes rendvédelmi tagok személyes döntésének eredménye. Ezért a rendvédelmi szervek egyes tagjainak személyes etikai normáját javítva komoly lépéseket tehetünk a hatáskörrel való visszaélés felszámolására. Másrészt széleskörű és általános egyetértés van a tekintetben, hogy az emberi méltóság tisztelete a helyes rendészeti gyakorlat egyik alapelve. A helyes viselkedésre vonatkozó látszólagos egyetértés ellenére a kihágások mindennaposak, és komolyan megkérdőjelezzik az egyes rendvédelmi szervek formális elkötelezettségének gyakorlati hatását. Ebből következően a tanfolyamon részt vett kollégák személyes elkötelezettsége, példamutatása befolyásolhatja az emberi méltóság tiszteletben tartását saját életünkben, rendészeti szervünk gyakorlatában és talán politikájában is.

Második blokk: Jogrendszerek és az összehasonlító nyomozati terminológia

Ezt a blokkot magyar előadó, az Alkotmánybíróság jelenleg is aktív bírója tartotta. Az előadás célja a következőkben összegezhető. Fontos más jogrendszerek működésének megértése. Ha ez sikerül, akkor saját jogrendszerünket is jobban megérthetjük. Ha pedig az előző két feltétel teljesül, akkor az egymás jogrendszerei közötti kooperáció is lehetővé válhat. A blokkban külön hangsúlyt kapott az angol és az amerikai jogrendszer ismertetése.

Az angolszász szokásjog (common law) kialakulása az angol történelmi fejlődés sajátosságainak a következménye volt. A jogászképzés nem az egyetemeken zajlott, hanem a gyakorlatban, az Innenek nevezett ügyvédi testületekben. Az angol jogászság a képzési rendszerből adódóan elérte, hogy a bírák a legképzettebb és legtekintélyesebb ügyvédek közül kerültek ki. Jellemzően a legfontosabb jogforrási forma a precedens. Az angol jog alapvetően bírói alkotás, illetve esetjog. Ebből következően szabályai kevésbé elvontak és kevésbé általánosak. Az eljárási szabályok fontosabbak, mint az anyagi normák. A bírói ítéletek nem rendelkező részre és indoklásra tagolódnak, hanem az egyedi ügyre vonatkozó döntésből és annak gyakran értekező jellegű magyarázatából. Tovább sajátosság, hogy a törvénykezésben való laikus részvétel esküdtszék formájában történik.

Az Amerikai Egyesült Államok joga alapvetően az angolszász jogra épül, ezenkívül még néhány speciális vonással jellemezhető. Az Egyesült Államok szövetségi állam mi voltából következően minden tagállamnak saját jogrendszere van. A jogrendszerben központi helyet foglal el az alkotmány, és ennek következtében jelentős a legfelsőbb bíróság alkotmánybíráskodási szerepe. A felsőbb bíróságokat saját precedenseik sem kötik.

Harmadik blokk: Az USA szövetségi rendészeti felépítése

Az USA szövetségi rendvédelmi felépítése, meglehetősen bonyolult, ráadásul a 2001. szeptember 11-i események óta folyamatos átszervezés alatt áll. Az itt közölt vázlat időállóságáért garanciát nem vállalhatok, az a tavaly szeptemberi helyzetet tükrözi.

A Szövetségi Igazságügyi Minisztériumhoz tartozik a Szövetségi Nyomozóiroda, közismertebb nevén az FBI (Federal Bureau of Investigation). Az FBI-nak mintegy 52 helyi irodája van és összesen körülbelül 11000 alkalmazottja. További, a szövetségi igazságüghöz tartozó szervezetek az Alkohol-, Dohány-, Lőfegyver- és Robbanószerügyi Hivatal (ATF), a Szövetségi Rendőrbírói Szolgálat, és végül, de nem utolsó sorban a Kábítószerügyi Hivatal (DEA) körülbelül 4000 fős létszámmal.

A Szövetségi Pénzügyminisztérium fennhatósága alatt tevékenykedik az Adóhivatal. A Külügyminisztérium felügyeli a Diplomatabiztonsági Szolgálatot (Diplomatic Security Service). A Szövetségi Belbiztonsági Minisztérium a rendészeti szervek csúcsmisztériuma, ide tartozik a Bevándorlási és Vámügyi Hivatal, a Szövetségi Rendvédelmi Kiképző Központ, a Parti Őrség, az Állampolgársági és Bevándorlási Szolgálat, a Titkosszolgálat, a Határőrség, a Közlekedésbiztonsági Igazgatóság, amely magába foglalja a légi marshalli szolgálatot is.

A rendőrségen belül három szintet – szövetségi, állami és helyi – különböztetnek meg. Az ország területén 17000-nél több különálló rendőri alapegység működik. Mindegyik egység külön vezetővel, sokszor más és más szabályokkal vagy szabályzattal rendelkezik. Eltérőek a fizetések és az egyéb juttatások, valamint a bevételi források.

Negyedik blokk: Bűnmegelőzés és közösségi rendőri munka az Egyesült Államokban

Az előadó jelenleg is aktív gyakorlati szakember, az Egyesült Államok keleti partvidékén lévő Virginia állam Charleston városának rendőr-főkapitánya volt. A város 110 000 lakosára 550 rendőr jut, amelyeknek jelentős része felsőfokú végzettségű. 1982-ben a charlestoni rendőrkapitányság átfogó bűnüldözési kampányba kezdett, amelynek a „Hódítsuk vissza utcáinkat” címet adták. A program célja az volt, hogy a rendőrség a város több kereskedelmi- és lakónegyedét ellenőrzés alá vonja, majd megszabadítsa a bűnözéstől és a bűnözők befolyásától. A kampány során a város közigazgatási határain belül egyetlen körzetet sem hagynak magára, illetve nem engednek át a bűnözőknek. A terv szerint a már ellenőrzés alatt álló területek további megerősítésre kerültek, a bűnözők felügyelete és irányítása alatt álló körzeteket a rendőrség fokozatosan ellenőrzése alá vonta, megtisztította a bűnözőktől, majd intenzíven ellenőrizte és megakadályozta a bűnözés visszatérését. Természetesen a terv valóra váltása elképzelhetetlen lett volna a lakosság együttműködése és támogatása nélkül. Amerikában a rendvédelmi szervek az állampolgárok közreműködését a nyomozások végrehajtásában fontos és felbecsülhetetlen eszköznek tartják, számos eset megoldását nem kis részben az állampolgárok közreműködésének köszönhetik. Sok esetben az állampolgárok hírszerző értékű információt nyújtanak, amelyek nemcsak a büntettek megoldásához, hanem a lopott tulajdonok visszaszerzéséhez, körözött személy megtalálásához és néhány, még a tervezési fázisban levő büntett leleplezéséhez vezettek.

Charlestonban az első pillanattól fogva nagy hangsúlyt fektettek a lakosság törvénykövető és biztonságra vágyó többségének a megnyerésére. A hagyományos rendőri módszer mellett egy új taktikát is kidolgoztak. A hagyományos módszer a bejelentésekre reagál, általános nyomozómunkát végez, valamint speciális nyomozásokat folytat. Az új taktika szerint a rendőrség a város egész területén jelen van, és a bejelentésekre való reagálás helyett inkább proaktív (a megelőzést preferáló módon) szellemben végzi a munkáját. Ez a gyakorlatban erős rendőri jelenlétet, a becsületes állampolgárokkal való közvetlen kapcsolatot, illetve a már letartóztatott vagy elítélt személyek szorosabb felügyeletét, felbukkanásuk okának kontrollálását jelenti. Az előbbieken vázolt program jelentős mértékű csökkenést eredményezett a bűnelkövetés terén, valamint növelte a lakosság és a városba látogató polgárok biztonságérzetét.

A modell később az Egyesült Államok egész területén tanpéldává vált. A „közösségi rendvédelem” egyszerre takar olyan filozófiát és szervezeti stratégiát, amely lehetővé teszi a rendőrség és a lakóközösség közötti együttműködést annak érdekében, hogy megoldódjanak a bűnözéssel, a bűnözéstől való félelemmel, a lakókörnyezet romlásával kapcsolatos problémák. A filozófia azon a hitvalláson nyugszik, amely értelmében

a közösség törvényisztelő polgárai megérdemlik – támogatásukért és együttműködésükért cserébe – a részvételt a rendőrségi eljárás folyamataiban.

A közvélemény és a rendőri szervek egyaránt beidegződéstől mentesen, újfajta megközelítéssel találnak megoldást a lakókörnyezettel kapcsolatos aggodalmakra oly módon, hogy túllépnek azon a gyakorlaton, amely az egyedi bűneseteket helyezi a középontba. A rendőrségek tagjai napi közvetlen kapcsolatot alakítanak ki a körzetükben lakó vagy dolgozó polgárokkal. Ez az új, közös bizalomra alapozott viszony azt is közvetíti, hogy a rendőrségnek katalizátorként kell működnie, serkentve a polgárokat: ismerjék fel saját felelősségüket a közösség életminőségének alakulásáért.

Ötödik blokk: Testnevelés

Előjáróban fontos megjegyezni, hogy a kezdeti blokkot követően a testnevelés a későbbiekben is hetente háromszor visszatérő „foglatosságunk” maradt a tanfolyam során. A testnevelési órák a XXI. századi elvárásoknak megfelelően felméréssel kezdődtek. A program összeállítói fontosnak tartják az „ilyen volt, ilyen lett” eredmény kiutatását. A felmérésnek hét komponensét határozták meg. Ezek a következők:

- másfél mérföldes (2400 méter) futás időre,
- padra fellépés majd visszalépés időre, megnyugvási pulzusméréssel,
- egy perc alatt elvégzett lehető legtöbb felülés,
- időkorlátozás nélkül, folyamatosan végrehajtott fekvőtámaszok száma,
- hajlékonysági teszt,
- testsúly mérése,
- testzsír-százalék mérése.

A tematika a Quantico-ban megálmodott szisztémára épül, bár a szakterület hazai jeles képviselői a közép-kelet-európai viszonyokhoz adaptálták a rendszert. Elsődleges szempont a kardiovaszkuláris állóképesség fokozása. Magyarul ez annyit jelent, hogy bevezetőül futás, főtevékenységként futás, majd levezetéként futás. Nem gondoltam volna, hogy a futás ilyen változatos is tud lenni. Futottunk ugyanis sportpályán, tornateremben, erdőben, közúton, parkban. A futást a továbbiakban kombinálták köredzéssel. A köredzés vagy piramisedzés lényege: néhány kör futás után sípszóra meghatározott számú fekvőtámasz, majd felülés, utána futás tovább. A fekvőtámaszok és felülések száma egy darabig emelkedik, majd csökken. A rendszer bizonyára hatékony, de közép-kelet-európai szemmel fantáziadúsnak éppen nem aposztrofálható. Az oktatók becsületére vált, hogy a gyakorlatokat elejétől a végéig velünk együtt csinálták, és zenével oldották a monotonitást.

Hatodik blokk: Vezetési ismeretek, stratégiák

Ezt a blokkot, amely a „Hogyan vezessünk és irányítsunk eredményesen a XXI. században” alcímet viselte, az FBI akadémia vezetéstudományi tanszéke adta elő. Az amerikai módszer szerint – a gyakorlatban megtörtént eseteket tanulmányozva, általánosítható, pozitív jelenségeket egyszerűen megfogalmazva – adtak iránymutatást a hallgatók számára.

A humanisztikus pszichológia atyjának tekintett Abraham Maslow mondta egyszer, hogy „Akinak csak kalapácsa van, az minden problémában szöget lát”. Más szóval az ember hajlamos elkényelmesedni, a problémák megoldására és a döntéshozatalra mindig ugyanazt a jól megszokott módszert alkalmazni. Nem látja meg az újításban és a növekedésben rejlő lehetőségeket. Ez a gondolkodásmód hamar pangást okoz az emberi közösségekben, munkahelyi szervezetekben, márpedig egy szervezet akkor marad fenn sokáig, ha a vezetője elszánt a változtatásokra.

Ha nem akard, hogy a szervezet – amelynek vezetője vagy – megszűnjön, változtasd meg! Azok a szervezetek, melyek szándékosan ellenállnak a változásnak, vagy lassan változnak, még nagyobb nehézségekkel kényyszerülnek szembenézni, és ezek többsége nem éli túl az „instabilitás korát”. A vezetőknek a változás megkönnyítésére világos célokkal kell rendelkezniük. Fel kell ismerniük, hogy egy rész megváltoztatása az egész rendszerre kihat.

A stratégiai vezetés olyan döntések és intézkedések sorozata, melyek eredményeképpen a szervezet céljainak megvalósítására alkalmas terv létrejön, illetve megvalósul. Arisztotelész, görög filozófus azt mondta a tervezésről: „A jó kezdet fél siker”. Ebből következően a jó terv plusz megvalósítás egyenlő a stratégiai vezetéssel. Vannak azonban olyan esetek, amikor nincsen szükség stratégia-vezetésre: ha a szervezet már összeomlott, ha a szervezet nélkülözi a készségeket, a forrásokat vagy a döntéshozók elkötelezettségét, vagy ha a szervezet az „árral haladás” filozófiáját kívánja alkalmazni.

Természetesen, ahol stratégia-vezetés van, ott lennie kell stratégiai tervezésnek. A stratégiai tervezés olyan következetesen megvalósított folyamat, amely során a szervezet elfogad bizonyos prioritásokat, melyek feladatának teljesítéséhez elengedhetetlenek, és összhangban vannak a szervezet működési környezetével, illetve amely elnyeri a főbb résztvevők elkötelezettségét. Miért végzünk stratégiai tervezést? Hogy ma jobb döntéseket hozhassunk, mint tegnap, hogy felkészülhessünk arra is, ami meg nem jósolható, hogy ezáltal olyan szervezetet hozzunk létre, amely kész a változásokra. A stratégiai tervezés célja tehát: javítani a mai döntések színvonalát a jövő változásainak fényében.

Az etap következő részében a vezetésről, illetve a jó vezetőről kaptunk információt. De mit is takar tulajdonképpen a vezetés fogalma? A vezetés művészet, amellyel másokat arra ösztönzünk, hogy akarjanak a közös célokért küzdeni. Tetszett a következő meghatározás is: a vezetés befolyásolási folyamat. Emberekkel folytatott munkát jelent, amelynek eredményeként a munkatársak elérik saját céljaikat és a szervezet céljait. A vezetés tevékenység, nem pedig pozíció. A vezetés lelki állapot és életforma, nem pedig olyan valami, amit ki-be lehet kapcsolni. Mindannyian láttunk már vezetőket jönni, majd menni. Vannak köztük sikeresek, mások megbuknak. Miért van ez így? Számos kutatás jutott arra a következtetésre, amely szerint azok a felső vezetők, akik hatékony vezetési filozófiát kommunikálnak és gyakorolnak a szervezeten belül, rendkívül sikeressé válnak. Egy vezető filozófiája a megvalósítandó stratégiai terv négy elemén nyugszik: a jövőképen, a küldetésen, a célkitűzésen, valamint a fő értékeken.

Közkeletű félreértés: aki parancsol, az jó vezető. Nagy hiba azt hinni, hogy a vezető sok parancsot osztogat. A parancs a vezetésre való jogosultságból fakad. A legtöbb

szervezet a hadsereghez hasonlóan épül fel, ahol meghatározott szolgálati rend van érvényben. De gondoljunk csak bele: a parancs egy feladat teljesítésére irányul, nem személyekre. A csoport a továbbiakban meghatározta az eredményes vezető fő jellemvonásait. Ezek a következők voltak: becsületes, szimpatikus, előrelátó, ösztönző, szavahihető, tisztességes, kiáll az embereiért, hűséges az elveihez, kiszámítható.

Megnyugodva tapasztaltam a kérdéskört érintő széles konszenzust csoporttársaim körében. Ne feledjük, a vezetőnek világos útmutatást kell adnia munkatársainak. Mondhatnánk azt is, a vezető embereket vezet, ezért lényegesek a következő kritériumok: teremtsen olyan légkört, ami nagy teljesítményekre ösztönöz, vezessen példamutatással, kommunikáljon hatékonyan, adjon egyértelmű utasításokat, folyamatosan fejlessze beosztottait.

A régi vezetési modell két fő eleme a „parancs és ellenőrzés” volt. Oktatóink szerint a parancs és az ellenőrzés önmagában nem elégséges ahhoz, hogy napjaink rendszeti szervezetei előtt álló összetett kérdés- és problémahalmazt kezelje, eredményesen vegye fel a harcot napjaink bűnügyi és szociális kérdéseinek gyorsan változó környezetével.

Az új paradigma: „A vezetés mindenki ügye”. A témakör zárasaként a kérdéskör szakemberei közre adták a kezdő vezetők tizenöt pontját, ezt teszem most én is:

1. Attól a naptól, amelytől a beosztottak nem hozzánk jönnek problémáikkal, már nem vagyunk a vezetőjük. Vagy nem bíznak már abban, hogy segíteni tudunk nekik, illetve azt gondolják, a vezetőt a probléma nem érdekli.
2. Ha elkerüljük a munkatársakkal kapcsolatos nehéz döntéseket, akkor azokkal is elkerüljük a konfrontációt, akikkel pedig konfrontálódni kellene.
3. Ne jöjjünk zavarba a szakértőktől és a szakma „bajnokaitól”. A „szakértőknek” gyakran több adata van, mint ítélőképessége.
4. A világ minden gondolata és jövőképe értéktelen, ha nem tudjuk gyorsan és hatékonyan megvalósítani.
5. Ha munkatársaink közül valaki mindenben igazat ad nekünk, akkor valamelyikünkre nincs szükség.
6. Könnyebb bocsánatot nyerni, mint engedélyt szerezni. Ha elég helyen kérünk engedélyt, óhatatlanul belefutunk valakibe, aki azt hiszi, az a dolga, hogy azt megtagadja.
7. Nézzünk mindig a felszín alá. Ne tántorodjunk el ettől csak amiatt, mert esetleg nem tetszene, amit ott látunk.
8. A tervek – megvalósítás híján – csupán üres szavak maradnak. A vezetéstani elméletek nem számítanak sokat. A törekvések az őket megvalósító emberek miatt jutnak sikerre vagy futnak zátonyra. Csak a legjobb munkatársak megválasztásával érhetünk el komoly eredményt.
9. Sose engedjük az egyéniségünket olyan közel a pozíciónkhoz, hogy ha a pozíciónk megszűnik, az egyéniségünk is megszűnik vele.
10. Ne feleljünk meg semmilyen sztereotípiának. Ne majmoljuk a legújabb vezetéstudományi divatot. Az adott helyzet mondja meg, melyik megközelítéssel valószínűleg meg legjobban a csoport feladata.

11. A folyamatos optimizmus megsokszorozza erőnket.
12. Keressük a tehetséget, a jó ítélőképességet, de legfőképpen az előre látást és a helyzetek átlátásának képességét. Keressünk ezen kívül lojalitást, becsületességet, dinamizmust, kiegyensúlyozottságot, és a feladatok megoldására irányuló eltökéltséget.
13. A nagy vezetők mindig kiválóan értenek az egyszerűsítéshez. Érveik azonnal célba találnak és elosztják a kételyt. Olyan megoldást tudnak javasolni, amit mindenki megért. Az eredményes vezetőknek érteniük kell a KISS szabályt (Keep it Simple, Stupid – Ne komplikáld, te „szerencsétlen”).
14. Ne intézkedjünk, ha csak annyi információnk van, ami 40%-nál kevesebb esélyt ad a helyes döntésre.
15. Végül szakítsunk időt egy kis mulatságra is a munkahelyünkön. Ne szaladjunk mindig eszeveszett tempóban. Éljük a megérdemelt pihenés lehetőségével: töltsünk időt a családdunkkal.

Hetedik blokk: Gazdasági bűncselekmények, pénzügyi nyomozások

Ez a terület a 2001. szeptember 11.-ei események óta a figyelem középpontjába került, mivel a terrorizmushoz pénz kell, és ha a forrásokat elzárják, a terroristák lehetőségei szűkülnek. Másrésről a bűnözők célja minél nagyobb haszonra szert tenni. A bűnös úton megszerzett pénzt azonban legálissá kell tenni. Az Egyesült Államok hatóságai átfogó harcot kezdtek az illegális tevékenységből szerzett jövedelem felszámolására. Mottójuk a „Kövessd a pénzt” című hangzatos szlogen. (Ezen témakör részletesebb ismertetésétől terjedelmi okokból eltekintek.)

Nyolcadik blokk: Erőszakos bűncselekmények – az utcai túlélés alapelvei, taktikái

A bűnüldözés mindig is potenciálisan veszélyes hivatás volt. Az odafigyelés a nehezen megtanult utcai túlélési elvekre létfontosságú a bűnüldöző tisztek számára. Ez különösen vonatkozik olyan bűnüldözési műveletekre, amelyek erőszakos bűnözőkkel és veszélyes helyzetekkel járnak együtt.

A Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI) tanulmányokat készített az utcai túléléssel kapcsolatos kérdésekről. Ezeknek a tanulmányoknak az egyik témája az olyan lövöldözéssel járó események vizsgálatával foglalkozik, amelyekben bűnüldöző alkalmazottak is részt vettek. A tanulmányok eredményeként az FBI folyamatosan változtatott és javította taktikáit az ügynökök és más bűnüldözési helyzetek kezelésével kapcsolatban.

Az utcai túlélési kiképzés első szintje alapvető bűnüldözési eljárásokkal foglalkozik. Ilyenek az alapos lőfegyveres kiképzés, a védekező taktikák oktatása, a letartóztatási eljárásra való gyakorlatok. A bűnüldöző tisztek megtanulják, hogy tisztában kell lenniük a környezettel, amelyben tevékenykednek. Azonosítaniuk kell a potenciális veszélyeket, és megfelelő taktikákat kell tervezniük, amelyekkel a különböző művelete-

ket végezhetnek. Egy FBI ügynök vagy bűnüldöző tiszt egész pályafutásán át újabb és újabb kiképzésben részesül.

Az FBI által alkalmazott utcai túlélés elsődleges alapelvei a következők: a környezet iránti éberség, információgyűjtés és elemzés, tervezés, kiképzés, alkalmazkodó képesség, létszám fölény, megfelelő kommunikáció, megfelelő felszerelés, tüzerő fölény, a bűnüldöző szervek közötti koordináció, gyorsaság, biztonság.

Az erőszakos fenyegetésre reagálva adódhat olyan szituáció, ahol a rendészeti szerv tagjának „halálós erőt” kell alkalmaznia. A halálós erő használatára vonatkozóan az FBI ügynökeinek szóló útmutatás a következő irányelvet állapította meg: „Ügynökök ne használjanak halálós erőt senki ellen sem, kivéve, ha önvédelem vagy másnak védelme miatt szükséges, feltéve, ha ők vagy valaki más halál vagy súlyos testi sérülés veszélyének van kitéve.” A halálós erő irányelve továbbá kijelenti: „ha megvalósítható, szóbeli figyelmeztetést kell adni, mielőtt a halálós erőt alkalmazzák”. Ez azt jelenti, hogy lehetőséget kell adni a bűnözőknek maguk feladására, ha lehetséges, de a szóbeli figyelmeztetés nem kötelező. Figyelmeztető lövések tilosak, mert azok ártatlan személy sérülését okozhatják. Továbbá a célzott lövés halálós legyen, ne csak megsebesítő. A sérült bűnöző ugyanis még harcképes és veszélyt jelenthet környezetére és a rendvédelmi szerv tagjára. A halálós erő nem egyenlő az úgynevezett Salvador-opcióval. A Salvador-opció azokat a titkos halálósztag jellegű akciókat jelenti, melyekre a 80-as években a salvadori polgárháborúban került sor. A Reagan-kormány akkoriban összesen egymilliárd dollárral támogatta a jobboldali salvadori rezsimet, tudva azt, hogy halálósztagokat vet be ellenfeleivel szemben. Ezen osztagok feladata abban állt, hogy a marxista gerillákat felszámolják, és vezetőiket megöljék. A tizenkét esztendő polgárháború alatt százsámra pusztultak a rezsím baloldali bírálói. A halálós erő csak ultima ratio-ként alkalmazható, amennyiben saját vagy mások élete kerül közvetlen életveszélybe.

A blokkról szóló beszámoló további részét azoknak ajánlom, akik szeretik az akciót, a fegyvereket és a taktikai egységet igénylő szituációkat. Előre bocsátom, hogy a kiképzés nem a speciális kommandók módszereibe engedett betekintést, hanem egy átlag rendőr, illetve átlag ügynök által alkalmazott technikákat villantotta fel.

Kiképzőink szlogenje „Safety and survival through training” volt, ami magyarul körülbelül annyit jelent: „Biztonság és túlélés kiképzés által”. A tréning tantermi foglalkozásokkal kezdődött. Rengeteg megtörtént esetről készült videót mutattak be. Az amerikai rendőrautókba beépítésre került egy kamera, amely videóra rögzíti a szolgálat alatt történt eseményeket. Fantasztikus volt számomra, hogy az egyes szituációk elemzése során milyen nyíltan mutatták be és vállalták fel hibáikat. Számos videó felvétel végén maguk a hibásan intézkedő rendőrök nyilatkoztak, nem szépítve hibáikat. Az egésznek volt egy olyan üzenete, hogy lásd és halld, hol hibáztam én, hogy te ne kövesd el ugyanazt a hibát. Ugyanakkor a kiképzőktől egyetlen esetben sem hangzott el pejoratív jelző a hibásan intézkedő kollégára, csupán tárgyilagosan elemezték a szituációt. Olyan jellege volt az egésznek, hogy aki dolgozik, az hibázhat, de kétszer ne kövessük el ugyanazt a hibát. (Számomra egyébként példaértékű volt az a hozzáállás, amely szinte az

egész tanfolyamot jellemezte, miszerint nem vagyunk tévedhetetlenek, sok hibát elkövetünk, de tudunk tanulni a hibáinkból.)

A tantermi foglalkozások után elérkezett a várva várt gyakorlat, irány a taktikai ház. A taktikai ház olyan épület, ahol különböző helyiségek vannak kialakítva, de ezeknek a helyiségeknek nincs teteje. A helyiségek teteje helyett trepniket készítettek, így pontosan lehet látni az egyes szobákban zajló eseményeket. Először a helyiségekben való közös mozgást gyakoroltuk, majd a behatolási technikákból kaptunk ízelítőt, végül az átvizsgálásban jeleskedtünk. Rövid tantermi foglalkozás következett a festékpatronos fegyver általános kezelésének szabályairól, és a sérüléseket elkerülő főbb biztonsági rendszabályokról. Tornatermi foglalkozás keretében a fegyver helyes tartását, és az egyéni illetve csoportos fegyveres mozgási kultúránkat csiszolhattunk. A kellemesnek tűnő testmozgás után védőfelszerelésbe öltöztünk és betáraztuk festékpatronos fegyverünket. Abból a célból, hogy átérezzük azon kollégáink lelki állapotát, akiket találat ér, egy általunk kedvelt csoporttársunkra néhány lövést leadhattunk, aki szintén hasonló szívéllyességgel viszonzta baráti gesztusunkat. Ezután a baráti eszmecsere után, különböző szituációkat kellett megoldani, ahol az ellenfél a Terror Elhárító Szolgálat munkatársai közül verbuválódott. Eszembe jutottak Szun-ce híres kínai tábornok intelmei. A nagy hadvezér szerint a győzelem feltétele a jó tervezés, és a siker következő öt lényeges elemét határozta meg:

- Az győz, aki tudja, mikor harcoljon és mikor ne harcoljon.
- Az győz, aki tudja, hogy kell bánni nála erősebb illetve gyengébb erőkkel.
- Az győz, akinek a hadseregét ugyanaz a szellem hatja át az elsőtől az utolsó emberig.
- Az győz, aki felkészül, majd vár, hogy az ellenségét felkészületlenül érje.
- Az győz, akinek van katonai ereje, és akinek a dolgába nem avatkozik bele az uralkodó.

Csoportom talán csak az utolsó feltételnek felelt meg, ebből következően rájöttem, hogy nem a sikerekben leggazdagabb napom lesz az a nap.

Érdekes érzés ilyen akciókat végrehajtani. A másodpercek törtrésze alatt döntéseket kell hozni, ráadásul minden pillanatban mi magunk is célpontok lehetünk. A helyzetek kialakításánál különleges figyelmet fordítottak arra, hogy a felszámolók (vagyis mi) még véletlenül se jöhessenek ki jól az adott szituációból. Az első tűzharc után feloldódtak a gátlások és a feltartott kézzel, hirtelen elénk lépő fegyvertelen célszemély 14-15 találatot kapott. Késő délutánra megállapítottuk a végső konklúziót, ilyen kevés gyakorlással az életben maradtak komoly hányada katonai bíróság elé került volna. A búcsú gyakorlati feladat egy robbantásra készülő terrorista csoport felszámolása volt – komplett nyomozati cselekményekkel (megfigyelés, lehallgatás, követés, kihallgatás stb.) fűszerezve. A terrorista csoport tagjait a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói adták. A végső rajtaütés is jól sikerült, kellő bizonyítékot gyűjtöttünk, és az elkövetőket is egytől-egyig elfogtuk. Bár külső szakértők szerint egy kicsit rontotta az összehatást, hogy az ominózus bomba a rajtaütés során felrobbant. Mindenesetre üde színfolt volt ez a gyakorlati képzés a nyolc órás tantermi foglalkozások után.

Kilencedik blokk: Harc a szervezett bűnözés ellen

Nagyon frappánsak az amerikai definíciók. Rövidek és lényegre török. Nézzünk a szervezett bűnözés vonatkozásában néhány példát: „A szervezett bűnözés olyan strukturált vállalkozás, amely illegális termékekkel vagy szolgáltatásokkal üzérkedik”. De meglehet így is fogalmazni: „A szervezett bűnözés folytatólagos, öfenntartó bűnös összeesküvés, amelyet a félelem és a korrupció táplál, s amelyet a mohóság motivál”. Az amerikai országos stratégia szerint a szervezett bűnözés elleni harc célja: „Felszámolni a főbb hazai és nemzetközi szervezett bűnözői vállalkozásokat és kábítószer-kereskedőket, amelyek jelentős veszélyt jelentenek az amerikai társadalomra”.

Ebben a blokkban a különböző bünszövetkezetekről kaptunk tájékoztatást, a La Cosa Nostra-tól kezdve a Triádokon keresztül a különböző kolumbiai kartellekig. Hihetetlennek tűnt az a rengeteg információ, amelyekkel amerikai kollégáink rendelkeznek a felsorolt szervezetekről, ugyanakkor az is kiderült, hogy mennyire szélmalomharcnak tűnik az ellenük folyó harc. Képletesen szólva: ahogy levágják a sárkány egyik fejét, hét új nő helyette.

Az igazságügyi minisztérium különböző irányelveket dolgozott ki az egyének és szervezetek bűnügyi nyomozásaira vonatkozóan. Ezek az irányelvek magukba foglalják az igazságügy-miniszter előzőleg életbe léptetett belföldi biztonsági nyomozásokra vonatkozó irányelveit, továbbá útmutatást nyújtanak az FBI által végzett bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozást illetően. Minden bűncselekménnyel kapcsolatos tevékenység nyomozása egy vagy több irányelv szerint végzendő. Az irányelvek első csoportja olyan nyomozásokat szabályoz, amelyeket szövetségi törvénysértések kiderítésére, megelőzése és bűnvád alá helyezés érdekében végeznek. Az irányelvek másik csoportja olyan bűnügyi hírszerző nyomozásokat érint, amelyeket információ-szerzés céljából végeznek vállalkozásokkal kapcsolatban, ahol zsaroló bandák erőszakot, zsarolást vagy nyilvános korrupciós tevékenységet folytatnak. Az irányelvek harmadik csoportja azokat a bűnügyi hírszerző nyomozásokat szabályozza, ahol az országos biztonságot veszélyeztető tevékenységeket kutatják.

A szervezett bűnözők vállalkozásai elleni harcban a nyomozók nagy segítségére lehet a szervezett bűnözők által befolyásolt és korrump szervezetekről szóló törvény, a RICO (ld. USA törvénykönyv 18. kötet 1962. szakasza). A RICO – Racketeer Influenced Corrupt Organization – több mint negyven állami és szövetségi szervezett bűnözői büntettet azonosít.

A hátralévő részben a fedett nyomozásokból kaptunk ízelítőt. A fedésben történő módszerek alkalmazása – beleértve saját üzleti vállalkozások működtetését is – alapvetően fontos a fehérgalléros bűnözés, a politikai megvesztegetés, a terrorizmus, a szervezett bűnözés, a kábítószerrel kapcsolatos ügyek és egyéb kiemelt területek feltárásában, illetve nyomozásában. Ezeknek a módszereknek az alkalmazása azonban gondos megfontolást és fokozott figyelmet igényel, mivel időnként olyan személyekkel is szükségessé tesz bizonyos fokú együttműködést, akiknek az indítéka és viselkedése megkérdőjelezhető. A halottakat nem kismértékben tette hitelessé előadóink személye. Volt köztük olyan kolléga, aki másfél évig dolgozott fedésben. Bizonyára érdekes munka, de

én egy percig sem vállalnám. A kolléga elmondta, hogy a másfél éves bevetése után a cég szervezésében egy több hónapos tanfolyamon kellett részt vennie, amely visszailleszkedését volt hivatott elősegíteni.

A beszámolók után önként jelentkező társaink különböző fedett szituációkban (kritikus döntéshozatali gyakorlatokban) csillogtathatták képességeiket. A gyakorlatok természetesen rögzítésre kerültek, majd közös vetítés és értékelés következett. A szituációk tanulságosak voltak, hiszen nyilvánvalóvá vált előttünk, hogy a legapróbb hibáért, elszólásért az ügynök az életével fizethet.

Tizedik blokk: Vámügyi eljárások

Az Amerikai Egyesült Államokban 316 határátkelőhely található, és körülbelül 22 határőrizettel foglalkozó szerv van. Ezek a szervek szintén a Védelmi Minisztérium (Department of Homeland Security) alárendeltségében működnek. Arzenáljukban megtalálhatók a legmodernebb technikai eszközök (pl. egy egész kamiont vagy konténert átvilágító berendezés) ugyanúgy, mint a hagyományos módszerek (hírszerzés, közvetlen megfigyelések). A csempészek módszerei is finomodnak, azon kívül földön, vízen, levegőben többszörös variációs lehetőségük van. Mexikóból például többször kíséreltek már meg föld alatt kábítószer, embereket vagy éppen fegyvert csempészni az USA-ba. Az Államokban van egy úgynevezett „24 órás szabály”, amely jelentősen segíti a határrendészeti szervek munkáját. Ez azt jelenti, hogy minden USA-ba szállítandó árut huszonnégy órával a beszállítás előtt adminisztrálni kell.

A továbbiakban megtörtént esetek képeit láthattuk a kivetítőn. Hihetetlen az emberi fantázia. Volt olyan felvétel, ahol a gépkocsi műszerfalában, illetve a vezető melletti ülésbe bevarrva próbáltak élő embereket átcsempészni a határon. Az előadó elmondta, hogy általában különböző anomáliákat keresnek. Az embert-járművet-úticélt egységben szemlélik. Ha bármi gyanút észlelnek, tételes vizsgálatot tartanak. A nagyságrendet tekintve az Államok területére kilencmillió konténer érkezik évente. Bemutattak egy olyan felvételt, amely tanúsága szerint egy húszfős kínai csoportot négy héten keresztül szállítottak egy lezárt, preparált konténerben. Az út végén a csoport két tagja megfulladt.

Tizenegyedik blokk: Lőfegyverek és robbanószerkezetek

A Szeszitalokat, Dohánytermékeket és Lőfegyvereket Ellenőrző Hatóság (ATF) az Egyesült Államok Pénzügyminisztériumához csatolt különleges hatáskörrel rendelkező szerv, melynek sajátos feladatai közé tartozik az erőszakos cselekmények csökkentése, a felügyelete alá tartozó termékekre kivetett adók beszedése és a lakosság védelme. Az USA Külügyminisztériumán belül működő Nemzetközi Bűnügyi Igazságszolgálati Irodával és a szövetségi rendészeti szervekkel együtt kialakított partnerségi kapcsolat keretén belül, az ATF közös kiképzési tanfolyamot szervez külföldi kormányok számára, akikkel megosztja politikai nézeteit, módszereit, ismeretanyagát és technikai szaktudását. A partneri kapcsolatokhoz fűződő erőfeszítések körébe tartozik, hogy nagy szaktudással, eltökéltséggel és tapasztalattal rendelkező ATF oktatók, átfogó és informatív előadások

kat tartanak kelet-közép-európai országok középszintű rendészeti vezetőinek. Az érintett témakörök között az illegális lőfegyver kereskedelem, a robbantásokat követő nyomozási módszerek és a galerik elleni küzdelemre való kiképzés szintűgy megtalálható.

A témával kapcsolatos előadások nem csak látványelemekkel voltak tele, hanem egyben érdekes és hasznos információkat tartalmaztak. A lőfegyverrel kapcsolatos prezentáció során az Egyesült Államokban státuszszimbólumnak számító fegyverek (Magnum, Desert Eagle) mellett a különböző elkobzott fegyvereket vehettünk kézbe, és kaptunk részletes tájékoztatót alkalmazásukról. Tanáraink a téma speciális szakértői voltak, nagy részük ma is aktívan dolgozó különleges ügynök.

A prezentáció során a különféle robbanóanyagok hatásai, és a valóságos helyszíneken bekövetkezett pusztító hatásuk nyomai sokkolták a hallgatókat. Magunkhoz sem tértünk a látottak hatása alól, máris a kezünkbe foghattuk a különböző robbanóanyagokat, illetve – mint később kiderült – azoknak az eredetire a megtévesztésig hasonló másolatait. A továbbiakban a robbantások helyszínein dolgozó helyszínelők munkájába kaptunk betekintést.

Az előadás a gyakorlati foglalkozáson érte el tetőpontját. Az eddig elméletben tanultakat a gyakorlatban kamatoztathattuk. Csoportunkkal egy külön tanterembe mentünk, ahol egy zsáknyi, a robbantási-helyszínen begyűjtött törmeléket kaptunk. Feladatunk viszonylag egyszerű volt, azt kellett megállapítanunk, hogy milyen robbanóanyag, milyen detonátorral, milyen használati tárgynak álcázva robbant fel. Hihetetlen volt számomra, hogy aránylag kevés oktatással, a helyszínen talált nyomok szakirányú vizsgálatával mennyi információra lehet szerttenni. A helyszín gumikesztyűs vallatása után a csoportvezetők beszámolót tartottak a következtetésekről, majd az oktatók körbe adták a valójában felrobbantott eszközök élethű másolatait. Összegzőképpen megállapítottuk, bombákat sokféleképpen lehet összeállítani, telepíteni és elhelyezni. Azonban egy „tipikus” bombához hasonlító robbanószerkezettel nagy valószínűséggel sohasem fogunk találkozni. A robbanószerkezetek egyetlen közös nevezője, a kivitelezés és a cél szempontjából, a robbanás kiváltása. A foglalkozás – a profi előadók jóvoltából – nagyon látványos és tanulságos volt.

Tizenkettedik blokk: Terrorizmus-elhárítás

Kofi Annan ENSZ főtítkáer szerint a terrorizmus olyan globális veszély, amelyre semmilyen körülmények között nem lehet indok. Senkinek sincs joga ahhoz, hogy ártatlan civileket öljön. A terror alkalmazása bármely ügy érdekében csak bemocskolja azt, és ezáltal az ügyre nézve is káros.

Az Egyesült Államok kormánya a következő definíciót alkalmazza a terrorizmussal kapcsolatban: A terrorizmus előre megfontolt szándékú, politikai indíttatású erőszak elkövetése szubnacionális vagy titkos megbízott által civil célpont ellen, rendszerint egy adott közönség (általában a legitim kormányzat) befolyásolása céljával. Az Egyesült Államok terrorizmussal kapcsolatos álláspontja négy pilléren nyugszik:

- Nem tesz engedményeket terroristáknak, nem egyezkedik terroristákkal, és nem enged zsarolásuknak.

- A terroristákat bűnözőkként kezelik, agresszíven üldözik, bíróság elé állítják őket bűneikért és a törvény rendelkezéseit alkalmazzák cselekményükre.
- A terrorizmust anyagilag és erkölcsileg támogató államokat gazdasági, diplomáciai, illetve politikai szankciókkal elszigetelik, és más államokat is hasonló magatartásra ösztönözik.
- Az Egyesült Államok az együttműködő és segítséget igénylő országok terror-elhárítási lehetőségeit támogatja.

Az Amerikai Egyesült Államok a törvényes rendet tartja szem előtt a terroristák kezelésénél. A gyakorlati rendvédelmi munka és az értesülések megosztása erős szerepet játszik a terrorizmus elleni küzdelemben. Az Egyesült Államok elősegíti az értesülések megosztását, és a figyelendők listájának körözését bármely együttműködő kormánnyal. Arra ösztönzik a kormányokat, hogy a terroristákat név szerint azonosítsák, tudják meg céljaikat, ismerjék meg ideológiájukat, derítsék fel anyagi támogatóikat és a bekövetkező akciók terveit. A rendvédelmi szakembereket a terroristák elfogására és bíróság elé állítására ösztönzik. A bíróság elé állítást, a bűnjelek cseréjét és a kiadatást szabályozó törvényeket gyakrabban kell alkalmazni a terroristák megbüntetése érdekében. Folyamatos nemzetközi együttműködés és a gyakorlati rendvédelmi munka jelenti a terrorizmus fenyegetése elleni küzdelem kulcsát.

Sun Tsu A háború művészete című könyvében azt írja, hogy a katonai stratégiák több mint 2000 éve tisztában vannak azzal a közhellyel, hogy fegyveres konfliktus anyagi alapok nélkül nem indítható. A világ rendvédelmi szervezeteinek folyamatos, állandóan változó kihívásokkal kell szembenézniük a terrorizmus elleni küzdelem során. Ennek következtében rákényszerülnek gyér forrásaik átszervezésére, és különböző módszerekkel új információkat keresnek terroristákról, továbbá készülő terrorcselekményekről.

Nagyon fontos lehetőség a terrorizmus elleni küzdelemben a közösség, vagyis az egyes állampolgárok bevonása. Mindnyájan tudjuk, hogy a terroristák gyakran férköznek be közösségeinkbe, különféle okokból. Céljaik a potenciális célpontok kiválasztásától, a konkrét helyekről vagy létesítményekről való információgyűjtésen keresztül, az alvó sejtek forrásgyűjtési célú fenntartásáig terjedhetnek. A rendvédelmi szervek nem lehetnek állandóan jelen mindenütt. Ezért a rendvédelmi szerveknek jobban fel kellene használniuk az állampolgárok segítségét a terrorizmus elleni küzdelem proaktív forrásaként. A nemzetközi terrorizmus általi fenyegetettség még sokáig nem tűnik el világszerte. Erre tekintettel a rendvédelmi szervezeteknek olyan átfogó tervet kell készíteni és végrehajtani, amely fenntartja a társadalom tudatosságát és a polgárok közötti együttműködést ezen a téren.

A nemzetközi terrorizmusra adott XXI. századi válaszhoz nagyon sok ország együttműködésére van szükség. Csak így lehet hatékonyan védelmezni az állampolgárokat, és csak így lehet igazságot szolgáltatni. Ennek megfelelően kötelező érvényű az ilyen erőfeszítések összehangolása, akár világméretű szövetség kezdeményezéséről, akár egy nemzeti projektről legyen szó.

A változás állandó és a változtatás elkerülhetetlen. A terrorizmus világméretű cselekményei hatalmas változást indítottak el a rendvédelmi szakmán belül világszerte. A

terrorizmushoz kapcsolható támadások lehetősége iránti fokozott éberség nagyobb figyelmet irányított arra, ami azelőtt rutinfeladatnak számított. Egy jelentős változás történt a rendvédelmi szakmában, mégpedig az információ megosztásra való hajlandóság. A levont tanulságok is az értesülések megosztását diktálják.

Tizenharmadik blokk: A pénzhamisítás trendje, nyomozásának alapelvei

Az Egyesült Államok Titkosszolgálatának (U.S. Secret Service) két főfeladata van. Az egyik az Amerikai Egyesült Államok mindenkori elnökének védelme. A másik a pénzhamisítás elleni harc. Bár európai szemmel furcsának tűnhet, hogy egy szervezet két ilyen egymással köszönő viszonyban sem lévő feladatot lásson el, de a megoldás itt is, mint sok esetben, a tradíciókban rejlik. Az Amerikai Egyesült Államokban 1863-ban bevezették a nemzeti valutát. Ettől az intézkedéstől többek között azt várták, hogy megoldja a hamisításból adódó problémákat. A nemzeti valuta hamisítása azonban olyan méreteket öltött, hogy kormányzati intézkedések váltak szükségessé. A hamisítások megszüntetésére 1865. július 5-én létrehozták az Egyesült Államok Titkosszolgálatát. Bár a hamisítás jelentősen visszaszorult a Titkosszolgálat felállítását követően, ez a bűncselekmény napjainkban is potenciális veszélyt jelent a nemzetgazdaságra és a polgárokra nézve.

A hamisítási módszerek továbbfejlődtek az évek folyamán a hagyományos, bizonyos készségeket igénylő ofset-nyomatástól a színes fénymásolók használatáig, illetve a komoly számítástechnikai ismereteket igénylő eljárásokig. A Titkos Szolgálatnak egyre nagyobb fejtörést okoz, hogy a mai hamisítók már alapszintű, illetve a közoktatásban szerzett ismeretek birtokában is képesek hamis pénzt előállítani. Az előállítás eszközei könnyebben elérhetőek, a technikai eszközök egyre tökéletesebbek lesznek, a technológiai eljárások pedig a lakosság egyre szélesebb körében ismertté válnak. Tovább árnyalja a képet az az időnként felmerülő gyanú, amely szerint egyes tökéletesnek tűnő hamisítványok mögött idegen állam speciális szervei állhatnak. A Szolgálat a zéró tolerancia elvének szem előtt tartásával keményen fellép a pénzhamisítási ügyekben. Emellett legalább ilyen fontosnak tartják az állampolgárok bevonását a hamisítók elleni harcban. Ha az állampolgárok jobban megismerik az Egyesült Államok pénzeit és megvizsgálják a kapott pénzt, a hamisítók mozgásteret csökkenthet. Mottójuk szerint a bankjegyek vizsgálatánál a „különbségeket keresd, ne a hasonlóságot”. Ez a mottó a mi – egyébként roppant gyakorlatias – oktatásunkra is rányomta bélyegét. Igazi és különböző eljárással készült hamis bankjegyeket osztottak ki a vizsgálatukra alkalmas eszközökkel együtt. Összehasonlító elemzési feladatokat kaptunk, majd közösen összefoglaltuk a megállapításokat, és levontuk a konzekvenciákat.

A blokk második részében az elnöki védelemhez kapcsolódó taktikai eljárásokból és az alkalmazott technikai eszközökről kaptunk érintőleges tájékoztatást. Ez a téma nagyon népszerű volt a hallgatóság körében, bár tegyük hozzá: a diskurzust beárnyékolta az a tény, hogy az ezzel kapcsolatos információk nagy része még az ilyen kollegiális

légkörben sem publikus. Az előadók így nem csak szakértelmükről adtak tanúbizonyítást, hanem diplomáciai érzékből is jelesre vizsgáltak.

Tizennegyedik blokk: Rendvédelmi etika

E témában nagyon fontos az alapfogalmak meghatározása, s hogy egy bizonyos fogalom alatt ugyanazt értsük. Az etika egyfajta megközelítés szerint az emberi magatartás vizsgálata és filozófiája, amely a helyes és a helytelen meghatározására helyezi a hangsúlyt. Oktatónk szerint fontos felismerni a rendvédelmi kultúra olyan irányú stresszhatásait, amelyek egy etikus személynél etikátlan cselekedetekhez vezethetnek, olyan cselekedetekhez, amelyekről az illető személy tudja, hogy helytelenek. Az ilyen esetek előfordulásának megakadályozását előtérbe kell helyezni. A probléma tehát nem a helyes cselekedet meghatározása, hanem annak véghezvitele. Örlődés aközött, amit tenni akarunk, és amit helyesnek tartunk. Néha a legnehezebb feladatok a legegyszerűbbek. Feladatuk során a rendvédelemben dolgozók sok dilemmával kerülnek szembe. Ezek a dilemmák válaszütra kényszerítik a szervezeti tagot akkor, amikor erkölcsi felelőssége ütközik a benne rejlő más, pozitív értékekkel. A vizsgálatok három klasszikus rendvédelmi dilemmát tártak fel. A három dilemma a következő:

- az igazság és az igazságtétel szembeállítása,
- a helyes eljárás és a bűnözés visszaszorításának szembeállítása,
- a becsületesség és a lojalitás szembeállítása.

Az igazság és az igazságtétel szembeállítása akkor merül fel, amikor a kolléga szerint fontosabb a bűnözők elítélése, mint az igazsághű tanúskodás. A második problémakör abból az előírásból adódik, hogy a hivatásos állomány tagjának be kell tartania bizonyos törvényeket a bűnözők tevékenységének vizsgálatakor. Ezek a törvények esetleg ténylegesen akadályozhatják a vizsgálatot, és visszavethetik az intézkedőnek a bűnözés visszaszorítására irányuló szándékát. Egyes esetekben a szervezet tagja kísértést érezhet a törvények áthágására a bűncselekmények megakadályozása és a bűnözés visszaszorítása érdekében (jogtalan erőszak, hatalommal való visszaélés). A harmadik dilemma, a becsületesség és a lojalitás szembeállítása akkor merül fel, amikor a kollégának egy társa iránti lojalitás árán kell őszintének lenni a rendvédelmi szervezethez és az igazságszolgáltatási rendszerhez.

1992 júliusában a New Yorki rendőrkapitányságon tapasztalható rendőri korrupció jellegének, mértékének és okainak kivizsgálására, valamint a kapitányság korrupció megelőzési jogkörének és képességének vizsgálatára létre hozták a Mollen-bizottságot. Huszonkét hónap múlva a Mollen-bizottság feltárta, hogy a korrupció a következők miatt virágzott:

- alkalom és kapzsiság,
- olyan rendőri kultúra, amely a lojalitást a feddhetetlenség elé helyezi,
- a becsületes rendőrök félnek a korrupció jelentésének következményeitől,
- szemet hunyó felettések, akik a korrupciós botrány következményeitől jobban félnek, mint magától a korrupciótól.

A korrupció a rendvédelmi szervezetek vonatkozásában a rendvédelmi jogkörrel való visszaélést jelenti, amelyet nyereségvágyból követnek el. Oktatóink fontos tartották meghúzni a határvonalat az apró hálaajándék elfogadása és az ajándékozás mint korrupciós cselekmény között. Álláspontjuk szerint az ajándék, vesztegetéssé vagy korrupciós cselekménnyé az elfogadás okától, illetve indokától válik. Kutatásaik alapján a korrupcióhoz vezető tényezők a teljesség igénye nélkül a következők lehetnek:

- cinizmus,
- alkalom, szükség, függőség,
- nem megfelelő újoncfelvétel és képzés,
- politikai beavatkozás,
- a rendvédelem és a nyilvánosság elszigetelődése egymástól,
- alacsony fizetés,
- tisztességtelen felettesek és rendőrtársak.

Az FBI a következő háromlépéses megközelítést alkalmazza:

- csak olyan személyeket vesznek fel, akik nem hajlamosak a korrupcióra és az etikátlan magatartásra,
- a felvett személyeket folyamatosan oktatásban részesítik, hogy megértsék velük a személyes etika és felelősség fontosságát,
- a korrupciós esetek és az etikátlan magatartás azonnali, tisztességes és határozott kivizsgálása.

Az FBI képzési modellbe beletartozik az etika elméletének, ennek a rendvédelemre való alkalmazásának, valamint a felelőségre vonhatóságnak az oktatása, illetve az etikai szabályok és a szabályszegés következményeinek ismertetése.

Tizenötödik blokk: Hasadóanyagok csempészete

A nukleáris csempészettel kapcsolatos kérdéskört az Egyesült Államok csúcsmisztériuma, a Belbiztonsági Minisztérium (Department of Homeland Security) koordinálja egy Nukleáris Felmérési Program (Nuclear Assessment Program) keretében. A program egyedülálló országos lehetőség a nukleáris bűnözés és a terrorizmus elleni harcban. A programnak három főpillére van. Az első a nukleáris és radiológiai fenyegetések felmérése, a második az illegális kereskedelem elemzése, a harmadik pedig a műszaki segélynyújtás. A három pillérben megfogalmazott feladatok ellátásához bőséges erőforrások állnak rendelkezésre (koordináló központ, képzett felmérők, speciális elemzési technikák, adatbázisok stb.)

Tanfolyamunkon slágerkérdésnek számítottak a leszerelt orosz atomfegyverekkel kapcsolatos állítólagos visszaélések. Az előadó szerint a program kielégítő választ adott ezekre a kérdésekre. Álláspontja értelmében tévesek azok az információk, melyek szerint orosz szervezett bűnözők, csecsen lázadók vagy éppen terrorszervezetek, illetve terroristák birtokában leszerelt orosz atomfegyverek lennének. A program megállapítása szerint a nukleáris feketepiacon a csalások dominálnak, vagyis a fegyverben felhasználható nukleáris anyagok illegális kereskedelme nem bizonyított. A hivatalos álláspont szerint aggodnivaló az Oroszországban, Pakisztánban, Indiában, illetve a „nukleáris

klub” jövőbeli tagországaiában lévő az atomfegyver-készletek biztonságával kapcsolatban van.

Összegzés

A Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszéke oktatójaként a tanfolyamom szerzett benyomásaimat büntetés-végrehajtási szakemberi minőségemen kívül, tanári mivoltom is befolyásolta. Azok az eszközök, módszerek, amelyek a jobb megértést, a látványosabb oktatást, az elméleti ismeretek gyakorlatba történő legegyszerűbb átültetését segíthetik, szinte minden oktatási blokkban megtalálhatók voltak. Nem tudom milyen módon történt az előadók kiválasztása, de a többségükben aktív ügynökként dolgozó oktatók a legprofibb tanárokat megszegyenítő teljesítményt nyújtottak.

Szinte minden blokk a következő szisztéma alapján épült fel. Az előadók rövid, de személyes jellegű tájékoztatót adtak eddigi pályafutásukról, családi helyzetükről. Az előadások anyaga kivétel nélkül Microsoft Power Point prezentációban került megjelenítésre. Az elkészített tananyag első része írásos formában készült, amelyet különböző diagrammok tettek még szemléletesebbé. A második rész különböző képekből, illetve videó klipekből állt össze. A hallgatói fáradtságot vicceséléssel, vagy tréfás videó bejátszásokkal oldották. Minden oktatási blokk első napján, a tanítási idő végén az előadók vendégül látták a büfében a hallgatókat. Ez szinte minden alkalommal egy kötetlen beszélgetésre adott lehetőséget. Az órákat egyébként nem a frontális jellegű (aktív tanár, passzív hallgatók) oktatás uralta. Az előadók szinte minden tevékenységét átítatta az interaktivitás. Az oktatási blokkok tehát rövid elméleti alapozással kezdődtek, majd látványos kép- vagy filmanyagokkal folytatódtak. Ezután gyakorlati feladatmegoldások következtek. A feladatok végrehajtása általában csoportosan történt. Legvégül közös értékelésre, megbeszélésre került sor.

A tanfolyam során a következő alapszabályok voltak érvényben, amelyeket minden csoportfoglalkozáson be kellett tartani:

- egyszerre egy ember beszéljen,
- ne kalandozzunk el a témától,
- kerüljük a hosszadalmas, elhúzott magyarázatokat,
- rossz ötlet nincs,
- tartsuk be a napirendet,
- a foglalkozás vezetője semleges,
- a vitatható információt fel kell jegyezni a „parkolótáblára”,
- a helyesírás nem számít,
- az elsődleges döntéshozatali módszer a csoport egyetértése,
- ha nincs egyetértés, szavazást kell tartani.

Az előadók a megszólított hallgatók felvetéseit, kérdéseit feltűnő érdeklődéssel hallgatták végig. Szinte állandó formulának tűnt részükről az „Ilyen jó kérdéssel/felvetéssel eddig még nem találkoztam” felvezetés. Az előadók részéről szinte állandó igény volt a hallgatói aktivitásra, amely szerintük a sok kérdésben csúcsosodik ki. Talán nekik is az a történet jutott eszükbe, amikor Albert Einsteinól egyszer megkérdezte vala-

ki, hogy szerintem miért pont ő volt az, aki kidolgozta a relativitás-elméletet. Einstein a következőket válaszolta: „Azért, mert a normális emberek soha nem szánnak időt arra, hogy elgondolkozzanak azon, hogy hogyan kérdezzenek. Úgy tűnik, mindig készpénznek veszik a dolgokat, és mindenről feltételezik, hogy igaz. Én kérdéseket tettem fel egészen addig, amíg eljutottam a jó kérdésekig, és így már kibogoztam a dolgokat. Ha az ember tudja, mely kérdéseket tegye fel, akkor a választ is megtalálja. Így én a többi, normális képességű emberhez képest mélyebbre tudtam hatolni a problémákban”.

Egyébként minden feladatmegoldást számunkra mértéktelennek tűnő dicséréthalmaz követett. Ezen sokat gondolkodtam, és arra a megállapításra jutottam, hogy összességében jó ez a módszer. Egy olyan oktatási rendszerben, ahol a gyermek egész kiskorától azt hallja, hogy te milyen okos, szép, ügyes stb. vagy, egész másképpen szocializálódik, mint aki azt kapja, hogy te milyen buta vagy, ezt is elszúrta stb. Elnéztem oktatóink egészséges önbizalomról tanúskodó egyéniségét, majd a rendvédelmi szerveknél dolgozó kollégáimra gondoltam. Az összehasonlításban nem minden esetben éreztem párhuzamot, és ekkor úgy éreztem, eddigi tanári munkásságom átértékelésre szorul. Továbbá érdekes volt az is számomra, hogy az előadók aránylag hosszú szolgálati viszonyuk után is milyen lelkesen és átéléssel tudtak beszélni munkájukról. Úgy gondolom, ezen a területen is sokat tanulhatunk tengerentúli kollégáinktól.

A tanfolyam tananyagával szinte egyforma hangsúllyal esett latba a csapatépítés fontossága. Engem kissé zavart ennek a kérdéskörnek az előtérbe helyezése. A tanfolyam bentlakásos elhelyezésétől kezdve, az oktatás során a gyakorlati foglalkozások csoportos megoldásán keresztül, a szabadidő közös eltöltéséig (hétvégenként közös kirándulások, nemzeti estek) mindent ennek az összekovácsolásnak a jegyében történt. Igaz viszont, hogy akiknek közös a múltja, közös lehet a jövője is. Az Egyesült Államokban 17000 rendőrségi munkával foglalkozó aleggység van. Ilyen szinten együttműködés nélkül elképzelhetetlen hatékony munkavégzés. A 2001-es események felértékeltek ennek a kérdésnek a fontosságát. 2001 előtt előfordult, hogy a FBI és a CIA között nem volt információáramlás. Vannak olyan vélemények, amelyek szerint „9/11” elkerülhető lett volna, ha a különböző rendvédelmi szervek rivalizálás és információ-visszatartás helyett az együttműködést választják. Nos a szeptemberi események után nincs ilyen probléma. Tetszett az a megoldás, amely szerint egyes rendvédelmi szervek, más rendvédelmi szervhez vezényelnek meghatározott időre kollégákat. Féléves, egyéves vezénylés során kialakult kapcsolatok később jól működhetnek hivatalos megkeresés nélkül. Amerikai filmekben sokszor látni az információszerezésnek azt a módját, amikor a főszereplő egyik kollégája felhívja egy ismerősét egy másik rendvédelmi szervezetnél, és információkat kér. Nos, állítólag ez sokszor a valóságban is így működik. Például az ILEA-képzés talán nem is kicsit erről szól. Nyolc hét alatt a közös munkában és szórakozásban összekovácsolódik a társaság, és a későbbi mindennapos taposómalomban a baráti ismeretség gyorsabb eredményt hozhat, mint a hivatalos út.

A következő megállapítás számomra nem kevésbé volt elgondolkodtató. A munkájuk során amerikai kollégáink szintén követnek el hibákat, de erről őszintén és nyíltan beszélnek. Számunkra nem a hibát elkövető személye a fontos, hanem a hibából levon-

ható tanulságok. Az egyes kudarcokat hosszasan elemzik, vizsgálják és a megállapított tanulságokat, kvintesszenciákat, az egyszerű ember szintjén megfogalmazva közkincs-csé teszik az oktatásban, képzésben.

Sokan kérdezték a tanfolyam megkezdése előtt, hogy egy büntetés-végrehajtási dolgozónak miért van szüksége egy ilyen rendőr központú képzésre. Remélem, hogy az egyes blokkok leírása során sikerült felvillantanom azokat az apró tanulságokat, megállapításokat, amelyek a mindennapos munkánk színvonalát emelhetik. Ennél fontosabbnak tartom azonban a képzés azon jellegét, amely nemzetközi tendenciákra koncentrálnó interaktív tanulási lehetőséget biztosít a rendvédelemben dolgozók számára. Számomra gyakran lényegesebb egy oktatás szemléletmódja, mint az ismereteken keresztül közvetített hatása. Egy dolog számomra biztos: a nyolc hét után másképpen tekintek az amerikai emberekre, a nemzetközi és nemzeti társszerveknél dolgozó kollégákra, a büntetés-végrehajtási és tanári munkámra. Remélem, hogy a tanultak nagy részét – legyen az szemléletmód vagy ismeret – át tudom adni a jövő büntetés-végrehajtási tisztjeinek.

Prof. Dr. Vókó György

Szupermax börtönök az USA-ban

A „supermax” szó a „super-maximum security” kifejezés rövidítéseként maximálisan biztonságos börtönt jelent. Egyes vélemények szerint a szupermax az 1960-as és az 1970-es évekből ered. A személyzet ekkor kezdte alkalmazni azt a gyakorlatot, hogy amikor tudomást szerzett a problémás fogvatartottokról, „kiemelte” őket, hogy megelőzze az esetleges szervezkedéseket.

Az Egyesült Államokban a legendás Alcatraz, a „Szikla” 1963-ban történt bezárása után tíz évig nem volt igazán szökés-biztos börtön. A növekvő bűnözés miatt az illetékesek úgy döntöttek, hogy létrehozzák az úgynevezett „szupermax” típusú, a totális ellenőrzésen alapuló büntetés-végrehajtási komplexumok rendszerét. Ezekbe a börtönökbe nem közvetlenül a bírósági ítélet után kerülnek az elítéltek, hanem más börtönökben viselt dolgaik – erőszakos cselekmények, testi sértés, szökés vagy szökési kísérlet, kábítószer-használat stb. – miatt. A szuperbörtönökben élők 95%-a „hosszúidős”, gyakran többszörös életfogytiglanra ítélt rab, vagyis nincs esélye arra, hogy élve hagyja el az intézményt.

Mások szerint, annak, hogy az ilyen típusú intézetek tömeges elterjedése az Egyesült Államokban az 1980-as évek végén kezdődött meg, más okai vannak. A börtönszemélyzet korábban is elkülönítette az úgynevezett problémás fogvatartottakat, de az amerikai büntetés-végrehajtási törvény az 1970-es és 1980-as években korlátozta a „börtönbeli börtönök” kialakítását.

Az USA börtönnépesége több évtizedes stagnálás után a 1980-as években indult ugrásszerű növekedésnek. 1990-re a börtönpopuláció métere tíz év alatt megduplázódott. Jóllehet kétség nincs afelől, hogy az Egyesült Államokban magas a bűnözési ráta, azonban egyes szakértők szerint számos bizonyíték szól amellett, hogy a fogvatartottak számának megugrása mögött nem a bűncselekmények számának növekedése, hanem az elmúlt két és fél évtized szigorodó büntető igazságszolgáltatási politikájának hatása húzódik meg. A szupermax börtönök váltak leginkább annak a filozófiának a szimbólumává, miszerint a bűnözés csökkentésének legjobb módszere, ha bűnelkövetőket hosszú időre bebörtönözzük.

Az szupermax börtönöket az erőszakos bűnelkövetők vagy az olyan elítéltek fogvatartására tervezték, akik fenyegetést jelentenek az örök, illetve a többi elítélt biztonságára. Ezek az intézetek teljesen automatizáltak, és úgy vannak megtervezve, hogy a fogvatartottak gyakorlatilag nem érintkeznek sem az örökkel, sem más elítéltekkel. (Az orvossal, a lelkésszel és a szociális munkással folyó kommunikáció is a legtöbb esetben zártláncú televízión át történik.) A külvilággal történő érintkezés lehetősége intézetenként változik, de általában erősen korlátozott, és szoros felügyelet alatt történik.

A fogvatartottak a nap 23 óráját ablaktalan celláikban töltik, amelyek betontömbökből és rozsdamentes acélból épültek, és semmi olyan nem található bennük, amiből fegyver készülhetne. Nem dolgoznak, nincsenek rekreációs lehetőségek, nem vegyülhetnek egymással. (Néhány helyen működnek rehabilitációs programok a szupermax fogvatartottjai számára is. A képzési lehetőségek is korlátozottak, csak televízión keresztül vagy levelezés útján működnek.)

AZ elítéltek celláikban étkeznek, és naponta csak egészen rövid időt tölthetnek a cellán kívül, amikor tisztálkodhatnak és testgyakorlást végezhetnek. A zuhanyozást és a tornát is egyedül végzik, az utóbbit általában magas falakkal van körülvett, fémrácsokkal fedett miniatűr betonudvaron, amelyre cellájuk nyílik, és amelynek ajtaját elektronikusan nyitja az őrfülkéből a személyzet. (Néhány szupermax körleten magában a cellában van az előre beprogramozott zuhanyozó berendezés. Ilyen esetben a zuhanyozó-ajtót is a vezérlő-központból működtetik távirányítással.)

Rácsok a szupermax börtönökben gyakorlatilag nem láthatók, a cellaajtók perforált rozsdamentes acéllapok, amelyek kis nyílásán az étel beadható. Cellakulcsokkal az övükön szolgálatot teljesítő örök sincsenek a folyosókon, a személyzet üvegfalú kontrollfülkébe zárva végzi munkáját, és csak a hangosbeszélő rendszeren keresztül kommunikál a fogvatartottakkal. A szupermax börtönök szigorúságra jellemző, hogy egyes intézetekben az örök egymást is megmotozzák szolgálatba lépés előtt és után. A gyakran földbe süllyesztett beton és golyóálló üveg építmények teljesen szökés-biztosak, fennállásuk óta ilyen esemény nem történt.

Az elítéltek izolációját jól példázza a floridai Starke Állami Börtön Q-szárnya. Itt a fogvatartásnak nincsen maximált tartalma, akár tizenöt évig is eltarthat. A fogvatartottak hetente háromszor zuhanyozhatnak, és hetente két órát tölthetnek a szabad levegőn, testmozgással. Ezenfelül minden idejüket a cellájukban töltik. Korlátozott mértékben vásárolhatnak a kintinban, és hetente egy könyvek kölcsönözhetnek a könyvtárból (hacsak nincsenek éppen a tiltólistán, ami a Starke-ban alkalmazott egyik fegyelmezőeszköz.)

A szupermax börtönök egy másik jellegzetes prototípusa a Colorado Állami Bv. Intézet (Colorado State Penitentiary), az itt alkalmazott – végül is progresszívnek tekinthető – fokozatok miatt. A Colorado Állami Bv. Intézetbe befogadott bűnelkövetők „börtönkarrierjüket” az I. fokozatban (Level I) kezdik, ahol semmiféle privilégiummal nem rendelkeznek. A II. fokozatban (Level II) az elítéltek már televíziót nézhetnek. A III. fokozatban (Level III) több személyes szabadság illeti meg az elítélteket, több pénzt költhetnek a kintinban stb. A biztonsági előírások szigorára jellemző, hogy az I. és II. fokozatú elítéltek folyamatosan meg vannak bilincselve, és ha elhagyják cellájukat, két őr kíséri őket. A különböző fokozatú elítélteket „vegyítve” helyezik el az intézet összes részlegében, hogy azok az előjogok, amelyek a III. fokozattal járnak, mindenki számára jól láthatók legyenek.

A szupermax börtönöknek is van különleges biztonsági részlegük (Secure Housing Unit), a szigorított őrizetben lévő fogvatartottaktól megvonhatják a cel-

lán kívüli testedzés jogát, és akár évekig nem engedik őket ki a szabad ég alá. A floridai törvények értelmében a szigorított őrizet nem fegyelmező jellegű intézkedés, és nem is büntetési szándékkal alkalmazzák.

Számos jelentés, tanulmány, sőt visszaemlékezés született azokról a rövidebb vagy hosszabb távú hatásokról, amelyek szupermaxban fogvatartott bűnelkövetőket érik.

George Jackson, aki nyolc és fél évet töltött kényszer-magánzárkában a Soledad Börtön Max Row nevű szárnyában, a következő leírást adta a büntető szegregáció hatásairól: „Szétrombolja az elme működését, a gondolkodást, az ember teljesen szervezetlenné, szétesővé válik. A zaj, az örület kiáltásai minden torokból, frusztrált hangok a rácsok mögül, fémes hangok a falakból, acéltálcák, a falakhoz erősített ágyak, a tompa hangok az öntöttvas medencéből, vagy WC-ből. ... Emberi szagok, ürülékszagok, mosdatlan testszagok, rothadó étel szaga. Ha valaki eltávozik onnan, egész életre romokban fog heverni...”

Figyelemreméltó, hogy milyen pontosan írja le a George Jackson által említett hatásokat egy későbbi pszichiátriai tanulmány, amelynek Stuart Grassian a szerzője. A szerző a magánzárka-büntetés a legfontosabb pszichopatológiai szimptomájának az érzékelés megváltozását tartja. Grassian további szimptomákat is leír: ingerlékenység, zavartság, gondolkodásbeli nehézségek, a koncentrációképesség és az emlékezet csökkenése, a gondolkodás tartalmi zavarai; és problémák mutatkoznak az érzelmek, indulatok kontrolljában is. Fontos megjegyezni, hogy Grassian tanulmányában főként a rövid tartamú magánzárkára hatásait elemezve vonta le következtetéseit, a közepes szegregációs időtartam az ő tanulmányában két hónap volt, a szegregáció időintervalluma 11 naptól tíz hónapig terjedt, és a fogvatartottak – a törvény előírásai szerint – minden 15 nap alatt legalább 24 órára ki voltak emelve az elszigeteltségből. Ezzel szemben – mint említettük – a szupermaxban nem meghatározott, hogy egy fogvatartott ítélete mekkora hányadát fogja magánzárkában tölteni.

A Human Rights Watch nevű emberi jogi szervezet, amely többször is bírálta a szupermax börtönök intézményét, először 1992-es jelentésében mutatta ki az általa „marionizációnak” nevezett trendet, amely az egyesült államokbeli fogvatartottak teljes izolációja felé mutat. Az elnevezés arra a szövetségi börtönre utal, amelyben 1983-ban rendkívüli biztonsági intézkedések sorát vezették be, és amelynek példáját a legtöbb állam követte, amikor kialakította saját maximális biztonságú börtöneit.

A szupermax börtönök létesítésének gyakorlata mindenestre egyre terjed az Egyesült Államokban. 1997-ben országszerte – harminhat szövetségi államban –

legalább 57 szupermax létesítmény működött (csupán Texasban 16), amelyeket vagy létező börtönökhöz építettek hozzá, vagy eleve önálló intézetként épültek. Ebben az időben legalább 10 további szupermax létesítmény beruházási programja indult meg. Fontos megjegyezni, hogy a fentiekben túl számos intézet rendelkezik fegyverező részlegekkel (control units), amelyekben a körülmények teljesen olyanok, mint a szupermax börtönökben.

A statisztikák szerint az Egyesült Államok szabadságvesztés-büntetésre ítélt bűnelkövetőinek 1,8 százalékát maximális biztonsági fokozatú börtönökben tartják fogva, ugyanez az arány az Egyesült Királyságban 0.1 százalék.

A szupermax gyakorlat széles elterjedése ellenére, melyet különféle kifejezésekkel illetnek, mint „roboprison” (értsd: robot irányítású börtön), vagy „technocorrection” (értsd: csúcstechnikát alkalmazó büntetés-végrehajtási intézet), a szupermax börtönökkel kapcsolatos problémák elérhetnek egy kritikus pontot.

A börtönépítésben, a karbantartásban és az irányításban megmutatkozó bizonyos megtakarítások ellenére a költségek még mindig túlzottan magasak, és ez olyan tény, amely minden szakembert töprengésre kényszerít. A nagy számú egyedi magánzárka fenntartási költségei sokkal magasabbnak bizonyulnak, mint a normál maximális biztonságú rezsimeké. A szupermax létesítmények bezárása ugyanakkor rossz hatással lenne a többi börtönre – vélik sokan –, mert az úgynevezett „problémás fogvatartottak” visszakerülnének az általános börtönpopulációba.

Dr. Király Klára

Hírek a börtönvilágból

Elítéltek rehabilitációja Massachusettsben

A Massachusettsi Büntetés-végrehajtási Intézet norfolki részlegében bútorok restaurálásával, felújításával és értékesítésével foglalkoznak. Az elítéltek nagy tudással rendelkező szakember vezetésével építik újjá a különböző székeket, asztalokat. A büntetés-végrehajtási intézet asztalos és kárpitos üzemének oktatója kihangsúlyozta, hogy több olyan elítéltről is tud, aki a szabadlábra kerülése után el tudott helyezkedni a munkaerőpiacon. A MassCor – azaz a Massachusettsi Büntetés-végrehajtási Intézetben működő munkáltató cég – teljesen önállóan, állami támogatás nélkül működik. A tevékenységét több neves cég, mint például a McLaughlin Upholstering is elismeri.

Az ipari részleg igazgatója nagyon elégedett a fogvatartottak munkájával, és szeretné megoldani, hogy az elítélteket nyomon lehessen követni a büntetés letöltése után is. Jelenleg hivatalos statisztika nincsen arról, hogy az oktatási-gyakorlati programok résztvevői milyen arányban tudnak elhelyezkedni az intézet elhagyását követően. Egyelőre a büntetés-végrehajtási intézet csak véletlenül, hallomásból jut hozzá az említett információhoz.

Forrás: Tattered furniture gets a second chance from inmate apprentices by Gail Friedman. The Globe, 2005. 04. 14.

Elégedetlen a kaliforniai börtönszemélyzet a továbbképzéssel

A kaliforniai börtönszemélyzet minden évben 52 óras továbbképzésen vesz részt, amelyből 40 óra gyakorlati jellegű: elsősorban a fegyverhasználatra, a kényszerítő intézkedések alkalmazási lehetőségeire és az elítéltek szállításával kapcsolatos tudnivalókra helyezi a hangsúlyt. A szakszervezeti szerződés a fennmaradó 12 órára elméleti jellegű képzést írt elő, ami legtöbbször hivatali jelentések és utasítások tanulmányozását, a hivatalos irányvonal áttekintését és megfelelő módon keresztretjvény fejtést tartalmazott.

Ez utóbbi „államilag előírt feladat” gyakran felháborította a vezetőket, mivel a szőrejtvények megoldásával a tanfolyam eredményes befejezéséhez szükséges pontok 25%-át meg lehetett szerezni. A szakszervezeti vezetők álláspontja szerint viszont megengedhetetlen az, hogy a továbbképzés azért nem megfelelő szintű, mivel az állami források nem teszik lehetővé, hogy az igazán fontos kérdésekre koncentrálnak.

A büntetés-végrehajtási intézetek vezetőinek egyelőre csak annyit sikerült elérniük, hogy a keresztretjvények kitöltése a jövőben nem képvisel majd jelentős részt a vizsgán megoldandó tesztsorok között.

Forrás: California prison guards do crossword puzzles for „training” by Bary Sheerman. California Daily News, 2005. 04. 16.

Változik a japán elítéltek ruhája

2003-ban végzett felmérés szerint a japán elítéltek ruhája túlságosan „hideg” színű, ezért a pszichológus szakértők már többször is változtatást javasoltak. A körülbelül 72000 fogvatartott jelentős hányada évek óta kéri a formaruha és az ágynemű színének megváltoztatását. A szakemberek melegebb árnyalatok alkalmazását javasolták, amitől azt várják, hogy javul a börtönlakók hangulata is. Jelenleg a fogvatartottak államilag jóváhagyott barna és sötét színű ruhában járnak, és narancssárga, valamint zöld ágyneműt használnak.

Az új színek alkalmazása a tervek szerint 2006-tól kerül bevezetésre, de az Igazságügyi Minisztérium még nem hagyta jóvá a ruhaterveket. A büntetés-végrehajtási intézetek nagy izgalommal várják a döntést, mivel 1966 óta ez lesz az első változás az elítéltek formaruhája tekintetében.

Forrás: Japan brightens prison clothes by Martha Stewart. Japan Daily News, Weird News, 2005.04.13.

Privát börtön Japánban

Japánban, Mine városban, Yamaguchi prefektúrában a kivitelezőknek 2007. áprilisig kell átadniuk az első magánbörtönt. A tervek szerint az elítéltek minden mozdulatát – egy integrált áramkörrel működő, személyi azonosítóként is szolgáló, ruhára illeszthető kártya révén – központilag fogják ellenőrizni. A követő rendszer és az intézet felépítéséért a Shimizu Corp. vállalt felelősséget.

Az Igazságügyi Minisztérium szóvivője elmondta, hogy az új komplexumban a fogvatartottak továbbképzésére és a rehabilitációra is lehetőség nyílik majd. Az elképzelések szerint a börtönszemélyzetnek csak a fele lesz állami alkalmazott.

Forrás: New prison to track inmates with IC tags by C.C. Ytocana. The Japan Times, 2005. 05. 02.

Metamphetamin program Indiana Államban

CLIFF elnevezéssel új kísérleti program indult Indiana Államban, a Miami Büntetés-végrehajtási Intézetben, amelynek során a metamphetamin függő elítélteket próbálják meg leszoktatni a kábítószer-fogyasztásról. A statisztikai adatok szerint a metamphetamin függő fogvatartottak kezelés hiányában, a szabadlábra kerülést követően rögtön visszatérnek a droghoz. A szakértők rendelkezésére álló adatok azt mutatják, hogy Indiana Államban egyre elterjedtebb a metamphetamin fogyasztása. Az állam különböző részein 2004. év folyamán 1549 metamphetamin laboratóriumot zártak be. Ezzel a számmal Indiana Állam szövetségi szinten a negyedik helyet foglalja el a rangsorban.

A metamphetamin függők kezelése állami finanszírozás alatt álló program. A statisztikai jelentések kimutatták, hogy például Indiana Államban, Knox megyében 1999-től 2004-re 17%-ról 77%-ra nőtt a metamphetaminnal összefüggésben elkövetett bűncselekmények száma. Az arányok növekedését kívánja megállítani a CLIFF (Clean Lifestyle is Freedom Forever – A „tisztta” életmód szabadságot ad örökké) kezdeményezés, amely a hét minden napján, naponta 15 órán át biztosít kezelést az elítélteknek. A Miami Büntetés-végrehajtási Intézet 204 betegnek

ad helyet, egy teljesen különálló épületszárnyban, ahol a gyógyulni vágyók kettesével lesznek elszállásolva. A gyógykezelés időtartama 9-től 12 hónapig terjed. Az intézet vezetői kihangsúlyozták, hogy a kezelés során helytállók szabadságvesztés büntetése akár hat hónappal is csökkenhet.

Kiemelést érdemel, hogy szövetségi szinten ugyan sokféle lehetőség van a kábítószer függők gyógyítására, de nagyon ritka a kizárólag csak a metamphetamin függőkkel foglalkozó kezelés.

A Partnership for a Drug Free America (Partnerség a drogmentes Amerikáért) szervezet szerint komoly érzelmi és fizikai megterhelésnek vannak kitéve a metamphetamin fogyasztók, sokszor alig esznek és nem alszanak. A krónikus betegek gyakran sodródnak a bűnözés útjára. Ezen okoknál fogva nagy szükség van a fent említetthez hasonló programokra.

Forrás: Prison unit to help kick meth habit by Dan McFeely. The Indy Star, 2005. 04. 12.

Szélturbina zavarja az elítéltek nyugalmát Angliában

Az év egy bizonyos szakában egy 1 millió font értékű szélturbina zavarja meg a Whitemoor Büntetés-végrehajtási Intézet lakóinak életét. Az említett szerkezet 4000 otthont lát el elektromos energiával. A whitemoori intézet vezetésének kívánságára azonban a Longhill Energy vállalat kikapcsolja a gépet a reggeli órákban, a tavaszi időszakban. A börtönszemélyzet az intézet biztonsága és rendje érdekében kérte a pár órás szünet elrendelését, mivel a szélturbina lapátjáról visszaverődő napsugár villódzó fényt hoz létre, ami rendkívüli mértékben idegesíti az elítélteket.

Rövid időn belül a Longhill Energy vállalat automatikus kikapcsoló készüléket fog felszerelni a turbinára, ami leállítja a gép működését, ha a nap a kritikus szöveget eléri.

A börtönigazgatóság szeretne olyan megállapodást kötni, amely biztosítja, hogy a jövőben hasonló jellegű gondot okozó szélturbina, nem épül az intézet közvetlen közelében.

Forrás: Turbine shadows upset prisoners by Charles Charbone. Cambridgeshire Today News, 2005. 04. 10.

AIDS elleni küzdelem Kamerunban

A New Bell Büntetés-végrehajtási Intézetben, Doualában új, kísérleti program indult az elítéltek számára. A kezdeményezés a GTZ (German Agency for Technical Cooperation – Német Iroda a Technikai Összefogásért) szervezet nevéhez fűződik, és a tervek szerint egy évig fog működni. A cél az, hogy felvilágosító jellegű ismereteket adjanak az elítéltek és a börtönszemélyzet számára az AIDS megbetegedésekkel és a megelőzéssel kapcsolatban.

Egy 2004-es jelentés kimutatta, hogy a megvizsgált 1400 fogvatartottból 120 férfi és 14 nő hordozta a betegséget.

Az AIDS terjedésének megakadályozása érdekében a New Bell intézet együtt fog működni a Sun Aid nem kormányzati szervvel. Az elképzelések szerint a GTZ nemcsak tanácsadó irodát létesít, hanem betegszobát is épít az intézetben. A kezelés teljesen ingyenes lesz, és a tervekben a betegek nyomon követése is szerepel.

Forrás: Kick Aids out of New Bell Prison by Eldickson Agbortogo. Cameroon Tribune, 2005. 04. 06.

Elektronikus karperecek Portugáliában

A portugál Igazságügyi Minisztérium által végzett 2004-es felmérés értelmében egy elítélt ellátása és elszállásolása 40 euróba kerül naponta. A szakemberek megállapították, hogy az elektronikus karperecet viselők esetén a költségek csak 15 eurót tesznek ki. 2005. március 1-től 500 új karperec került alkalmazásra, és év végéig még újabb 1000 kerül használatba.

Az elektronikus karperecek bevezetése eddig kedvező eredményeket mutat. A lisszaboni és a portói statisztikák szerint, 2002. és 2004. között szabályszegés miatt csak az elítéltek 11%-tól kellett visszavonni a karperecviselés lehetőségét.

Az Igazságügyi Minisztérium azon az állásponton van, hogy az elektronikus karperecek szélesebb körű alkalmazásával enyhíteni lehetne a túlszűfolttságot az intézetekben. Jelenleg kb. 13500 fő tölti szabadságvesztés büntetését, a fogvatartottak száma 20%-kal haladja meg a férőhelyek számát.

Forrás: Portugal turns to electronic bracelets to reduce prison overcrowding by Maria Pereira. The Daily News, 2005. 02. 27.

Oktatási kérdések Angliában

A Commons education select committee – a közoktatás vizsgálatára rendelt bizottság – a 2004. év folyamán tanulmányozta az elítéltek oktatási lehetőségeit. Jelentésében beszámolt arról, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben lakók 1/3-a fér hozzá az oktatási-képzési programokhoz. A 75000 fogvatartottból mindössze 31-nek van lehetősége az internetet tanulási eszközként használni. A férfi elítéltek több mint felének nincsen semmiféle képzettsége. A bizottság véleménye szerint az oktatásnak kulcs szerepe kell, hogy legyen a rehabilitációban és a munkaerőpiacon való elhelyezkedésben.

Az Oktatási Minisztérium szövívője a helyzet javulását reméli, és elmondta, hogy 2006-ra az elítéltek oktatására szánt összeg 136 millióról 152,5 millió fontra fog emelkedni.

Forrás: Education for prisoners in England must be improved if they are to be prevented from reoffending by Tom Taylor. BBC News, 2005. 04. 10.

Dohányzási tilalom Skóciában

A skót büntetés-végrehajtási intézetekben a tervek szerint, 2006. tavaszától dohányzási tilalom bevezetésére kerül sor. Az elítéltek a büntetés letöltésének megkezdésekor választhatnak a dohányzó és nem dohányzó cellák között. A rendőrségi épületekben, bizonyos helyeken azonban továbbra is rá lehet majd gyújtani, mivel ez megkönnyíti a gyanúsítottak kihallgatását.

Forrás: Prisoners to have choice of smoking in their cells by Hamish Macdonell. The Scotsman, 2005. 04. 01.

Csökkenteni kellene a női elítéltek számát a Howard Liga szerint

A Howard Liga a Büntetőjogi Reformért (Howard League for Penal Reform) szervezet szakemberei szeretnék elérni, hogy csökkenjen a női elítéltek száma Anglia és Wales büntetés-végrehajtási intézeteiben. Ezt a társaság elképzelése szerint úgy lehetne megvalósítani, hogy csak azokat a nőket kellene szabadságvesztés büntetéssel sújtani, akik súlyos vagy erőszakos

bűncselekményt követnek el. A liga szakemberei az elkövetőket magatartásuk megváltoztatására kívánják ösztönözni. Ennek gyakorlati megvalósulása abból állna, hogy a női elkövetők bizonyos formában a közösség felé „jóvátennék” bűncselekményüket. A fentiek megvalósításához azonban törvénymódosításra lenne szükség.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a női elítéltek száma 1993 óta megháromszorozódott, 1580-főről 4400 főre növekedett. A liga szerint ezt a számnövekedést nem a nők által elkövetett bűncselekmények számának emelkedése okozza. A felmérések arra is rávilágított, hogy a nők által elkövetett bűncselekményeknek körülbelül a felét lopás, csalás és hamisítás teszi ki.

A szakértők úgy gondolják, hogy a jogszabályok és a szigorú bírósági gyakorlat az oka a lehangoló adatoknak. A felmérések szerint a fogvatartottak száma 10%-kal csökkenhetne az új jogi szabályozás bevezetésével. A változtatások kieszközlése azért lenne fontos, mert a börtönökben az önkárosító cselekmények 1/4-ét nők követik el, holott a létszámuk csak a börtönpopuláció 6%-át teszi ki. Egy 2004-es jelentés értelmében az öngyilkossági kísérletek 13,5%-a női elítéltekhez kötődött.

A Howard Liga a Büntetőjogi Reformért azon az állásponton van, hogy elfogadhatatlanul nagy számban kerülnek börtönbe a nők, ahol aránytalan szenvedésnek vannak kitéve. A Belügyminisztérium szóvivője a liga javaslatára úgy reagált, hogy a bíróságnak a jogszabályok alapján, az elkövető nemétől függetlenül kell meghoznia a döntését. Megemlítette azt is, hogy a „Nők bűnözésének visszaszorítása” elnevezésű program (Women’s Offending Reduction Programme) már ma is foglalkozik a női elkövetők bűncselekményeivel, szociális háttérükkel, egészségügyi problémáikkal, függőségi kérdésekkel, oktatással és munkaügyi problémákkal. E program és a kutatások eredményei fontosak lehetnek az elkövetési magatartások felmérésében, megértésében és a nők rehabilitációjának átgondoltabb kidolgozásában.

A Howard Liga a Büntetőjogi Reformért tartja magát az eredeti elképzeléseihez, és javaslatát az ENSZ „Bűncselekmények megelőzése” címmel megrendezésre kerülő ez évi konferenciáján, Bangkokban ismertetni fogja.

Forrás: Fewer women should face prison by Elisabeth Caghounit. The Daily Mirror, 2005. 04. 10.

Napenergia hasznosítása a börtönökben

A Noresco Energia Szolgáltató vállalat szél és napenergiát hasznosító rendszert tervezett a dél-kaliforniai szövetségi büntetés-végrehajtási intézetek részére. A Victorvilleben működő Szövetségi Büntetés-végrehajtási intézet fejlesztéséhez szükséges tőkét a Westborough Company szolgáltatja. Az Energia Takarékos Teljesítmény Szerződések szövetségi program keretében már több hasonló beruházás is megvalósult a börtönökben. A Noresco cég garanciát vállalt arra, hogy a beszerelésre kerülő szél-turbina és nap panelek évente 420000 dollár értékben takarítanak meg energiát az intézetek számára. Megjegyzést érdemel, hogy a gépek, a berendezések és a telepítési költségük 3,8 millió dollár lesz, tehát a befektetett tőke kb. 8 év alatt térül meg.

A tervek szerint a turbina már májustól működni fog. A börtönigazgatóság úgy gondolja, hogy az öt évvel ezelőtt épített intézet modell lehet a jövő számára.

Forrás: Noresco put solar energy system for West Coast prison by Franc Tailor. The California Sun, 2005. 03. 20.

A kötelező drogtesztet eltörölték Skóciában

A Skót Börtönszolgálat döntése értelmében, a büntetés-végrehajtási intézetekben eltörlésre kerül a kötelező drogteszt. Az új irányvonal bevezetését azzal indokolták, hogy nincs értelme a drogtesztnek, mivel az csak a szervezetből gyorsabban kiürülő heroin használatára bátorítja a fogvatartottakat. A tapasztalatok szerint a heroint fogyasztók nagyobb eséllyel jutottak át a szűrővizsgálatokon. A Börtönszolgálat úgy látja, hogy a hozzátartozók és a látogatók akadálytalanul és folyamatosan látják el a börtönlakókat drogokkal, ezért feleslegessé vált a rendszeres szűrés.

Sok szakember nem ért egyet a tesztek kötelező jellegének megszüntetésével, mivel úgy érzik, hogy ezzel sorsukra hagyják a drogfüggőket. A Skót Börtönszolgálat azonban felhívta a figyelmet arra, hogy továbbra is lehetőség nyílik a kábítószer függők kezelésére.

A szakértők szerint a drogfogyasztás visszaszorítását más módszerrel kellene elérni, például meg kellene fosztani a látogató fogadásának a lehetőségétől azokat a fogvatartottakat, akiknek a drogtesztje pozitív lett. Ezzel csökkenteni lehetne a börtön falain belüli illegális kábítószer mennyiségét.

A szakemberek felhívták a figyelmet egy másik problémára, a megfelelő oktatási lehetőségek hiányára is. Azon az állásponton vannak, hogy fogvatartottak továbbképzésének biztosítására nagyobb hangsúlyt kellene fektetni. A rehabilitációnak elengedhetetlen és kiemelten fontos része, olyan szakmai oktatás és képzés nyújtása, amellyel lehetőséget teremtenek az elítéltek számára a munkaerőpiacon való elhelyezkedésre.

Forrás: Keep drug test in our prisons by Anthony P. Munro. The Thames, 2005. 04. 22.

Sakkverseny Atlantában

Giorgia állam székhelyén, Atlantában az egyetemisták és az elítéltek között rendszeresen rendeznek sakkversenyeket. Az Emory Chess Club szerette volna a sakkozást közelebb hozni a társadalomhoz, ezért úgy döntött, hogy egy félévben kétszer is megmérkőznek az Emory-Phillips Állami Büntetés-végrehajtási Intézet elítéltejével. A körülbelül 1050 főt elszállásoló intézetben mindössze 35 fogvatartott vállalkozott arra, hogy kiálljon a diákok ellen. Szabadidejükben ezek az elítéltek rendszeresen sakkoznak. Az Atlanta Egyetem diákjain kívül, 2003. óta a Princeton Egyetem hallgatói is gyakran játszanak a New Jersey Állami Büntetés-végrehajtási Intézet lakóival.

A börtön vezetése nagyon örül a megrendezésre kerülő sakkversenyeknek, mivel ezek által csökken a fogvatartottak elszigeteltség érzése. A büntetés letöltése alatt, a legtöbb elítéltnak csak a családtagokkal és az egyházak önkéntes tériítőivel van kapcsolata. A mérkőzések kedvező alkalmat kínálnak arra, hogy a börtönlakók idegenekkel is találkozzanak. Az elítéltek közül sokan azért választották ezt a játékot, mivel gondolkodásra ösztönöz, és segít oldani a hétköznapi monotonitását.

Forrás: College chess team regularly takes on unusual foes: state prisoners by Kristen Wyatt. The State, 2005. 05. 02.

Eseménynaptár

(2005. március 1-jétől 2005. május 31-éig)

2005. március 3.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben tett látogatást Dr. Hankó Faragó Miklós, az Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára.

2005. március 8.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a *Nemzedékek Biztonságáért Közhasznú Alapítvány*, valamint a *Magyarországi Nemzeti-etnikai Kisebbségek Érdekvédelmi Egyesülete* szervezésében, az esélyegyenlőségi program keretében fellépett Ayala, a Roma és a Fiesta együttes. A műsor a „*Van visszaút*” címet viselte.

2005. március 9.

A Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézet vendégeként Magyarországon tartózkodó kétfős szlovák bv. küldöttség tett látogatást. A vendégek megtekintették az intézetet.

A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet rendőrségi kihallgató helyiségében üzembe helyezték a Veszprém Megyei RFK és az ORFK által telepített „Robot Zsaru” elnevezésű informatikai rendszert.

2005. március 10.

A Fejér Megyei Bv. Intézetben látogatást tett Dr. Hankó Faragó Miklós, az Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára, Székesfehérvár Megyei Jogú Város alpolgármestere, valamint az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálat Fejér Megyei Hivatalának igazgatója.

Gergely Gellért Ottó, a Szent Benedek Rendhez tartozó Magyar Bencés Kongregáció tihanyi perjelségének szerzetese tartott előadást a „*Tihanyi Apátság és a bencések*” címmel a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartottjainak.

A Magyar Köztársaság igazságügy-minisztere a nemzeti ünnep alkalmából kimagasló szakmai munkája elismeréséül Deák Ferenc-díjat adományozott Katonáné dr. Borka Katalin ny. bv. ezredesnek, az Igazságügyi Minisztérium büntetés-végrehajtási ügyekért felelős főcsoportfőnökének.

2005. március 11.

A Magyar Köztársaság Elnöke kimagasló szakmai munkájuk elismeréséül a nemzeti ünnep alkalmából Katonáné Dr. Borka Katalint ny. bv. dandártábornokká nevezte ki, valamint a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét adományozta Dr. Huszár László bv. dandártábornoknak, a büntetés-végrehajtás országos

parancsnoka stratégiai és szervezettefejlesztési helyettesének és Kertész Sándor bv. ezredesnek, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnokának.

Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc 157. évfordulója alkalmából a Büntetés-végrehajtás Országos parancsnokságán központi ünnepséget tartottak, melynek előljárója Katonáné dr. Borka Katalin főcsoportfőnök volt. Az ünnepségen Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy országos parancsnok kiemelkedő szakmai munkájáért 58 munkatársat részesített elismerésben.

A Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben látogatást tett Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter és Halmai Gáborné országgyűlési képviselő. A látogatáson jelen volt Dr. Harangozó Tamás miniszteri tanácsadó, Dr. Illéssy István, az Igazságügyi Minisztérium kabinetfőnök-helyettese, Frankné Dr. Kovács Szilvia, a megyei közgyűlés elnöke, és Mohai András, a megyei közgyűlés kabinetfőnöke.

2005. március 15.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés elnöke, a megye érdekében évtizedeken át végzett kimagasló szakmai tevékenysége elismeréseként az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc évfordulója alkalmából a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés Emlékplakettje kitüntető elismerésben részesítette Pásztor András bv. ezredest, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokát.

2005. március 17.

Az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben a Váci Fegyház és Börtön színjátszó körének 32 fős csoportja által előadott zenés műsoron 120 fogvatartott vett részt. A büntetés-végrehajtás 2005. évi országos asztalitenisz-bajnokság döntőit Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg, melyen a régiók győztes csapatai vettek részt. Az első helyezést a Balassagyarmati Büntetés-végrehajtási Intézet szerezte meg.

2005. március 18.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a BVOP és a Magyar Helsinki Bizottság közötti megállapodás alapján folytatott börtön-megfigyelési program keretében a fogvatartottak elhelyezési körülményeinek tanulmányozása céljából látogatást tett a bizottság két tagja. A tapasztalataikról tájékoztatták az intézet parancsnokát.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben a Büntetés-végrehajtás Észak-Magyarországi Régiójának intézetparancsnokai a 2005. évi feladatokat egyeztető értekezletet tartottak.

2005. március 22.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben látogatást tett Dr. Gazda László, a térség országgyűlési képviselője, a megyei közgyűlés elnöke, valamint Domokos János ezredes, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Védelmi Bizottság titkára.

2005. március 23.

Dr. Beate Merk bajor igazságügy-miniszter asszony, Dr. Helmut Palder és Dr. Frank Arloth miniszteri tanácsadók tettek látogatást a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben. A delegációt kísérte Dr. Kisfaludy Zoltán kabinetfőnök, Somogyi Magdolna, az Igazságügyi Minisztérium Külügyi és Protokoll Titkárság vezetője, valamint Patat Zsófia külügyi referens. A vendégek Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok tájékoztatója után megtekintették az intézetet.

Mága Zoltán előadóművész hegedű koncertjén 167 fogvatartott vett részt a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Budapesti Fegyház és Börtönben pedig a Karthágó együttes adott könnyűzenei koncertet 273 fogvatartott örömére.

2005. március 24.

Buczkó Imre dandártábornok a Magyar Honvédség Légierő vezérkar főnökének első helyettese, Boros Géza dandártábornok törzsfőnök, Dr. Szűcs András, a Legfőbb ügyészség ügyésze, valamint Dr. Aleku Mónika ügyészségi fogalmazó tettek látogatást a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.

A Soltvadkerti Baptista Gyülekezet énekkara zenés istentiszteletet tartott, amelyen 85 fogvatartott vett részt a Kalocsai Fegyház és Börtönben.

A Celldömölki Evangélikus Ifjúsági Kör 23 fős csoportjának *Passió* című előadását 43 fogvatartott tekintette meg a Fejér Megyei Bv. Intézetben.

2005. március 25.

A büntetés-végrehajtási intézetekben a húsvéti megemlékezés jegyében a fogvatartottak részvételével ünnepi szentmiséket celebráltak.

2005. március 31.

Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter és Dr. Harangozó Tamás miniszteri tanácsadó látogatott a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetbe.

A Romantic együttes tartott könnyűzenei koncertet a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, melyen az intézetből 250 fogvatartott vett részt, a Fejér Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetből pedig 16 fogvatartott tekintette meg.

2005. április 3.

Az elhunyt II. János Pál pápa emlékére a börtönlelkészek a fogvatartottak részvételével megemlékezéseket tartottak országszerte a büntetés-végrehajtási intézetekben.

2005. április 4.

A Szegedi Fegyház és Börtönben a *Kínzás és embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetések megelőzéséről* szóló európai egyezmény alapján működő Európai Bizottság (CPT) tartott ellenőrzést 8 fő részvételével.

2005. április 7.

A büntetés-végrehajtás 2005. évi sakkbajnokságának döntőjét a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg, melyen a régiók győztes csapatai közül ez első helyezést a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet szerezte meg.

2005. április 8.

A Büntetés-végrehajtás Továbbképzési és Konferencia Központjában az intézmény létesítésének 30. évfordulója alkalmából ünnepi megemlékezést tartottak, amelynek előjárója Dr. Kondorosi Ferenc IM közigazgatási államtitkár volt. A rendezvényen részt vett Dr. Kisfaludy Zoltán kabinetfő-

nök, Dr. Oros Paulina, az IM közigazgatási államtitkár hivatalvezetője, Katonáné dr. Borka Katalin büntetés-végrehajtási ügyekért felelős főcsoportfőnök, valamint Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok és általános helyettese, Csóti András bv. dandártábornok. Az ünnepségen az államtitkár az intézmény igazgatójának átadta a Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter által adományozott díszoklevelet.

2005. április 14.

A Szegedi Fegyház és Börtönben a Városi Bíróság szervezésében négy francia bíró vett részt intézetlátogatáson.

A Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartotti színjátszó csoportja tartott előadást 170 fogvatartott számára.

A Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a Büntetés-végrehajtási Szervezet Észak-Magyarországi Régiójába tartozó bv. intézetek parancsnokai a Vám- és Pénz-

ügyörség Észak-Magyarországi Regionális parancsnokságnak vezetőjével közös szakmai értekezleten értékelték a szervezetek közötti együttműködési megállapodásban foglaltak teljesítését.

2005. április 14-17.

A Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Nagyfa Alföld Kft. 28 fős delegációja Csapó József bv. dandártábornok intézetparancsnok vezetésével a szlovákiai Rózsahegy és a lengyelországi Krakkó büntetés-végrehajtási intézeteiben szakmai célú látogatáson vett részt.

2005. április 15.

A Nagyfai Országos Bv. Intézetben a BVOP és a Magyar Helsinki Bizottság közötti együttműködési megállapodás alapján folytatott börtön megfigyelési program keretében a fogvatartottak elhelyezési körülményeinek megismerése céljából látogatást tett a bizottság hat tagja.

2005. április 18.

A Zalaegerszegi Televízió 474 könyvet adományozott a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartotti könyvtára részére. Az átadást a televízió közvetítette.

2005. április 19.

A Wuppertali Német Evangélikus Börtönmisszió kórusának műsorát a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben 175, a Fővárosi Bv. Intézetben 17 fogvatartott tekintette meg.

A Váci Fegyház és Börtönben a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartotti kultúrkörének műsorát mutatták be József Attila születésének 100. évfordulója alkalmából 60 fogvatartott részvételével.

2005. április 21.

A Wuppertali Német Evangélikus Börtönmisszió az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben 120 fogvatartott, a Kalocsai Fegyház és Börtönben 95 fogvatartott részére egyházi kulturális műsort tartott.

Az Informatikai és Hírközlési Minisztérium és a Magyarországi Református Egyház Zsinati Tanácsa közötti megállapodás alapján a Baracskai Büntetés-végrehajtási Intézet postahelyiségébe telepített *eMagyarország pont* internetes hozzáférési helyet adták át. A létesítményt Kovács Kálmán informatikai és hírközlési miniszter, valamint Dr. Bölcskei Gusztáv református püspök a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkésze adta át. A rendezvényen részt vett Katonáné dr. Borka Katalin büntetés-végrehajtási ügyekért felelős főcsoportfőnök is.

2005. április 22.

Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter tett látogatást a Fejér Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben. Kíséretében a programon részt vett Orgovány István, a Fejér Megyei Közgyűlés alelnöke, Dr. Harangozó Tamás és Dr. Tilk Péter miniszteri tanácsadók, valamint Juhász Ferenc, az IM Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Fejér Megyei Hivatalának igazgatója. A delegációnak Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy országos parancsnok adott tájékoztatást.

A Wuppertali Német Evangélikus Börtönmisszió kórusa április 22-én és 23-án műsort adott a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézetben és a Váci Fegyház és Börtönben.

2005. április 25.

A Szlovák Büntetés-végrehajtási Szervezet három fős küldöttsége a magyar bv. intézetek megismerése céljából szakmai látogatást tett a Veszprém Megyei, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetekben, valamint a Budapesti Fegyház és Börtönben 2005. április 25-e és 28-a között.

2005. április 26.

A holland pártfogó szolgálat két fős delegációja látogatott a Balassagyarmati Fegyház és Börtönbe.

Dr. Spányi Antal székesfehérvári megyés püspök a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetbe látogatott, ahol a Jobb Lator Kápolnában 32 fogvatartott részvételével istentiszteletet tartott.

2005. április 27.

A Sátoraljaújhelyen rendezett bűnmegelőzési konferencián részt vevő Dr. Gönczöl Katalin miniszteri biztos látogatást tett a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben.

Az Equadori Nagykövetség munkatársának kíséretében érkezett katolikus pap és misszionárius nővér spanyol nyelven celebrált szentmisét a Budapesti Fegyház és Börtönben, amelyen öt spanyol anyanyelvű fogvatartott vett részt.

2005. május 4.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a helyi Miasszonyunk Katolikus Általános Iskola és Gimnázium tanulói adtak anyák napi ünnepi műsort a fogvatartottaknak. Hasonló rendezvényre került sor a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben is, a fogvatartottak szereplésével.

2005. május 4-6.

A fiatalokúak büntetés-végrehajtási intézeteinek igazgatói, illetve a Baranya Megyei Bv. Intézetparancsnoka, a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet parancsnokának vezetésével a szlovák büntetés-végrehajtási szervezet vendégeként szakmai látogatást tettek a martini és rózsahegyi bv. intézetekben. Az intézetlátogatás célja a fiatalokú fogvatartottak büntetés-végrehajtásával kapcsolatos tapasztalatcsere volt.

2005. május 6.

Dr. Petrétei József igazságügy-miniszter, Dr. Harangozó Tamás miniszteri tanácsadó, Dr. Illéssy István kabinetfőnök, valamint Kormos Dénes, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés alelnöke látogatást tettek a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetbe.

2005. május 10.

A Szegedi Fegyház és Börtön szikszóúti üdülőjében a Büntetés-végrehajtás Dél-Magyarországi Régiójába tartozó büntetés-végrehajtási intézetek vezetői vettek részt szakmai értekezleten. A rendezvényen előadást tartott Dr. Huszár László bv. dandártábornok, az országos parancsnok stratégiai, jogi, igazgatási helyettese.

2005. május 11.

A Helsinkai Bizottság hat fős delegációja tett látogatást a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben a fogvatartottak nemzetközi dokumentumokban biztosított emberi jogai érvényesülésének megismerése céljából.

2005. május 12.

A Váci Fegyház és Börtönben az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartottakból alakult színjátszó körének zenés műsorát 65 fogvatartott tekintette meg.

A budapesti Nemzetközi Rendészeti Akadémia tízéves működése tiszteletére az ILEA és a Belügyminisztérium vezetése kétnapos ünnepséget szervezett, amelyen Robert S. Mueller, az FBI igazgatója is részt vett. A rendezvényen a Büntetés-végrehajtási Szervezetet Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, országos parancsnok és Dr. Huszár László bv. dandártábornok, az országos parancsnok stratégiai, jogi és igazgatási helyettese képviselte.

Dr. Kondoros Ferenc IM közigazgatási államtitkár tett látogatást a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. objektumában, melyen Katonáné dr. Borka Katalin büntetés-végrehajtási ügyekért felelős főcsoportfőnök is részt vett.

A Helsinkai Bizottság öt fős delegációja tett látogatást a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet III. objektumában, a Fiatalokúak Büntetés-végrehajtási Intézetében, valamint a Büntetés-végrehajtás Központi kórházában a fogvatartottak nemzetközi dokumentumokban biztosított emberi jogai érvényesülésének megismerése céljából.

2005. május 13.

A Sátoraljaújhelyi Fegyházban az 1944-ben történt fogolylázadás és kitörés évfordulója alkalmából rendezett városi ünnepségen az Igazságügyi Minisztérium és a büntetés-végrehajtási szervezet képviselőjében Endrődi István, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka mb. gazdasági helyettese a mártírok emlékét őrző emlékparkban koszorút helyezett el.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Észak-Magyarországi Régiójába tartozó bv. intézetek parancsnokai és az érintett bv. gazdálkodó szervek ügyvezető igazgatói a régió parancsnokának, Dr. Estók József bv. dandártábornok vezetésével a lengyel büntetés-végrehajtás szervezet vendégeiként szakmai látogatást tettek a rzeszowi büntetés-végrehajtási intézetben. A látogatás célja az Európai Unió pályázatok közös benyújtási lehetőségeinek egyeztetése volt.

2005. május 17-18.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön, a Sopronkőhidai Szövö- és Ruhaiipari Kft, a soproni Vas- és Villamosipari Szakképző Iskola és Gimnázium, valamint a Győr-Moson-Sopron Megyei Munkaügyi Központ a „Határszél” *Fejlesztési Partnerség* jegyében kiírt Equal pályázaton 121 millió forint támogatást nyert. A pályázat részét lépező nemzetközi partnerkapcsolat megalkotását megerősítő okmányt – a Sopronban és Sopronkőhidán rendezett kétnapos nemzetközi konferencia alkalmából – a holland, német, angol és magyar partnerek a soproni Polgármesteri Hivatal dísztermében írták alá. A külföldi vendégek látogatást tettek a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, valamint a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben.

2005. május 19.

Dr. Petrőczy József igazságügy-miniszter tett látogatást a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, melyen részt vett Dr. Illéssy István kabinetfőnök-helyettes és Oravecz Éva sajtófőnök.

A büntetés-végrehajtási szervezet 2005. évi Járőrbiájnokságát a Márianosztrai Fegyház és Börtön lóterén rendezték meg, amelyen 35 büntetés-végrehajtási szerv 3-3 fős csoportja vett részt. A női csapatok közül az első helyezést a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, a férfi csapatok közül a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet csapata szerezte meg.

2005. május 20.

A Helsinki Bizottság hat fős delegációja tett látogatást a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a fogvatartottak nemzetközi dokumentumokban biztosított emberi jogai érvényesülésének megismerése céljából.

A Rendészeti Biztonsági Szolgálat és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága vezetőinek részvételével az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben rendeztek második alkalommal öt számból álló sportági és ügyességi vetélkedőt, melyen húsz versenyző indult.

A Magyar Testvéri Börtöntársaság, a Magyar Evangéliumi Börtönmisszió, az Élő Reménység Alapítvány, illetve a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezete „15 éve a börtön falain belül és kívül” címmel jubileumi konferenciáját rendezett Budapesten, amelyen – többek között – előadást tartott Csóti András bv. dandártábornok, az országos parancsnok általános helyettese.

A Magyar Börtönügyi Társaság 2005. évi közgyűlését és tudományos ülését tartotta az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar épületében. A közgyűlés témái a társaság Alapszabályának módosítása és a bv. etikai kódex-tervezetek bemutatása voltak. A tudományos ülésen a bv. kódex legújabb tervezetéről Dr. Soós László, az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetője tartott előadást, korreferensként Dr. Kabódi Csaba, az ELTE ÁJK tanszékvezető egyetemi docense és Csere László bv. dandártábornok, a Fővárosi Bv. Intézet parancsnoka működtek közre.

2005. május 22.

Az Állampusztai Büntetés-végrehajtási Intézet római katolikus templomában a templom fennállásának 110. évfordulója alkalmából az intézet dolgozói, a helyben lakók családtagjai és 41 fogvatartott részvételével az intézet börtönlelkésze ünnepi szentmisét celebrált.

2005. május 25.

A Szegedi Fegyház és Börtönben megnyitották a II. Dankó Pista Nyári Fesztivált. A megnyitó ünnepség keretében átadták a Csillag körlet földszintjén épített díszkutat. Ezt követően az intézet fogvatartotti zenekara és Túri Lajos táncdalénekes adott koncertet a fogvatartottak részére.

A Magyar Testvéri Börtöntársaság 30 fős missziós csoportja az „Egy Biblia egy zárka” program keretében 477 Bibliát adott át a fogvatartottaknak a Budapesti Fegyház és Börtönben.

2005. május 26.

Ganxta Zolee és a Kartel, valamint a Machine Mouse együttes jótékonyági koncertjét 250 fogvatartott hallgatta meg a Baracscai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Észak-Dunántúli Régiójába tartozó büntetés-végrehajtási intézetek kispályás labdarúgó bajnokságát Zalaegerszegen rendezték meg hét

csapat részvételével. A bajnokságot a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet csapata nyerte meg.

2005. május 27.

A Kínai Népköztársaság hat fős igazságügyi delegációja Fan Fangping kínai igazságügy-miniszter helyettes vezetésével szakmai célú intézetlátogatást tett a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.

A Gyermeknap alkalmából a Baracscai Büntetés-végrehajtási Intézet dolgozóinak és azok gyermekeinek 96 fős csoportja megtekintette a Fővárosi Nagycirkusz „Jégszínház” című műsorát. A gyermekek részvételének költségét az intézetben működő Baracscai Foglárókért Alapítvány biztosította.

Az RTL Klub televízió Sztárbox című műsorának szereplői: Növényi Norbert, Nagy Zsolt és Fazekas Róbert 157 fogvatartott részére tartott élménybeszámolót a Budapesti Fegyház és Börtönben.

2005. május 28.

A Fejér Megyei Bv. Intézetben börtöntörténeti kiállítás nyílt. Az emléktárgyakból és relikviákból összeállított időszakos kiállítás megnyitójáról, amelyen megjelentek a Székesfehérváron működő bíróság, ügyészség, pártfogó felügyelet vezetői, a Fejér Megyei Televízió és a Fejér Megyei Hírlap is készített tudósítást.

2005. május 31.

Dr. Szabó Tamás dandártábornok, tábori püspök tett látogatást a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, tájékozódott az intézetben elhelyezett fogvatartottak valósággyakorlási lehetőségeiről, hitéleti tevékenységükről, majd főpásztori áldásában részesítette az intézet személyi állományát és a fogvatartottakat.

Összeállította: Kolesza Krisztina

Közhasznúsági jelentés

a Segítő Kezek BVD Alapítvány 2004. évi tevékenységéről

I. Általános rész

A Segítő Kezek BVD Alapítvány 2004. évben is nehéz gazdasági körülmények között látta el feladatát. Az egyszeri támogatások összegét egyes esetekben a korábbi évekhez képest megemeltük. Az elutasított kérelmek száma 2004-ben csökkent. Ennek ellenére az összes kérelem mintegy 20%-a került elutasításra. Az elutasítások oka többségében az volt, hogy a kérelmező olyan okokra hivatkozással kért támogatást, melyek nem egyeztek meg az alapítványi célok, Alapító okiratban rögzített feltételeinek. A segélyezések odaítélésekor az Alapítvány kuratóriumának tagjai kellő gondossággal vizsgálták meg a kérelmeket és a kérelmezők anyagi és szociális körülményeit, valamint azokat az okokat is, melyre hivatkoztak.

2004-ben részt vettünk egy csecsemő korú gyermek külföldi operációjának és gyógykezelésének elősegítése céljából indított országos pénzadomány-gyűjtésben, melyet az Állampusztai Országos Bv. Intézet kollektívája indított el.

Az Alapítvány 2004-ben, 3 év szünet után újra meg tudta szervezni a szociálisan rászorult bűntetés-végrehajtási dolgozók gyermekeinek ingyenes üdültetését. Az üdültetés helyszíne ismét a Szelidi-tó partján lévő bv-s üdülőkompexum volt. Az üdültetés időszakára a gyermek-tábort néhai elnökünkről, dr. Mészáros Józsefről neveztük el. Az üdültetésben 19 bv. intézetből, illetve bv-s kft.-től 45 gyermek vett részt, felügyeletüket, programjaik lebonyolítását 5 fős szak személyzet (4 fő hivatásos állományú vezénlyessel, 1 fő közalkalmazott a saját szabadsága terhére) mindenki megalégedésére biztosította.

A gyermek-üdültetésnek, a benne szereplő programoknak, kedvező fogadtatása volt a bv. személyi állománya körében és ez elősegítheti azt, hogy a táboroztatást 2005-ben is megszervezzük. Az Alapítvány Kuratóriumában 2004-ben több személyi változás történt, a kuratóriumi tevékenység ennek ellenére folyamatos és zökkenőmentes volt.

II. Számviteli beszámoló

A Segítő Kezek BVD Alapítvány forgóeszközei 2004. december 31-én:	6 581 547,- Ft
ezen belül: követelések:	6 576 058,- Ft
pénzeszközök:	5 489,- Ft
Eszközök (aktívák) összesen:	6 581 547,- Ft
Saját tőke 2004. december 31-én:	6 581 547,- Ft
Induló tőke:	750 000,- Ft
Tőkeváltozás:	2 442 125,- Ft
Tárgyévi eredmény alaptevékenységből (közhasznú tevékenységből):	3 389 422,- Ft
Kötelezettségek:	0,- Ft
Ezen belül rövid lejáratú kötelezettségek 2004. december 31-én:	0,- Ft
Források (passzívák) összesen:	6 581 547,- Ft

III. Költségvetési támogatások felhasználása

A Segítő Kezek BVD Alapítvány 2004. évben nem kapott költségvetési támogatást.

IV. A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

A Segítő Kezek BVD Alapítvány nyitó egyenlege 2004. január 1-jén:	5 993 612,- Ft
2004. évben az összes cél szerinti bevétel:	3 389 422,- Ft

A bevételek megoszlása:

a./ Alapítványi támogatás	610 969,- Ft
b./ Kamat bevétel	11 361,- Ft
c./ SZJA 1% bevétel	2 702 367,- Ft
d./ Egyéb bevételek	64 735,- Ft
Cél szerinti kiadások:	2 801 487,- Ft

A kiadások megoszlása:

a./ Segélyezésre	1 570 373,- Ft
b./ Személyi jellegű kifizetés (2 fő)	385 000,- Ft
c./ Személyi jell. kif. közterhei	121 000,- Ft
d./ Postaköltség	12 155,- Ft
e./ Egyéb költségek	63 596,- Ft
f./ Szociális alapon gyermeküdtetés költsége	584 363,- Ft
g./ Kp. befizetés a bankszámlára	65 000,- Ft
Záró egyenleg 2004. december 31-én:	6 581 547,- Ft

V. Bevételek és Kiadások kimutatása

1./ Bevételek:

a./ A büntetés-végrehajtási szervezet dolgozóinak adományai	437 979,- Ft
b./ A büntetés-végrehajtási szervezettől függ., külső jogi személyek támog.	172 980,- Ft
c./ Kamatbevétel	11 361,- Ft
d./ SZJA 1%-ából származó bevétel	2 702 367,- Ft
e./ Egyéb bevétel	64 735,- Ft

Összes bevétel:

3 389 422,- Ft

2./ Kiadások:

a./ 3 fő rendszeres segélyezése	168 000,- Ft
b./ 54 fő egyszeri segélyezése	1 040 000,- Ft
c./ 1 fő külföldi gyógykezelés támogatása	362 373,- Ft
d./ 45 fő gyermek + 5 fő felnőtt kísérő szoc. alapú üdtetése	584 363,- Ft
e./ Postaköltség	12 155,- Ft
f./ Egyéb kiadások	63 596,- Ft
g./ 2004. XII. óra TB + adók átutalása	21 000,- Ft
h./ 2 fő megbízási díja 2004. évre	385 000,- Ft
i./ 2 fő után 2004. I-XI. óra TB + adók átutalása	100 000,- Ft
j./ Kp. befizetés bankszámlára	65 000,- Ft

Összes kiadás:

2 801 487,- Ft

Záró pénzkészlet 2004. december 31-én:

6 576 058,- Ft

Házipénztár:

5 489,- Ft

Záró pénzkészlet összesen:

6 581 547,- Ft

VI. A közhasznú szervezetekről szóló 1997. CLVI. tv. 19.§-ának (3) bek. e./ pontjában említett szervezetektől a Segítő Kezek BVD Alapítvány 2004. évben semmilyen támogatást sem kapott.

VII. A Segítő Kezek BVD Alapítvány kuratóriumának valamennyi tagja társadalmi munkában, díjazás nélkül végezte a munkáját 2004-ben is.
2005. május 5.

Segítő Kezek BVD Alapítvány kuratóriuma
Dr. Csernyánszky Lajos ügyvezető elnök

Borsi János

Oláh Miklós: A Csillagépület című könyvéről

A Szegedi Fegyház és Börtön 2005. január 10-én története 120 éves évfordulójához érkezett. Az évforduló alkalmából szervezett ünneppsorozat egyik rendezvénye volt Oláh Miklós: A Csillagépület könyvének bemutatója, amelynek a Móra Ferenc Múzeum díszterme adott otthont. Dr. Vörös Gabriella a múzeum igazgatója köszöntötte a több, mint száz vendéget, közöttük Dr. Szabó Gábort, a Szegedi Tudományegyetem rektorát, Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagyot, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokát, Csapó József bv. dandártábornokot, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnokát, valamint Dr. Majzik Istvánt, a könyvet megjelentető Bába Kiadó ügyvezetőjét.

A könyvet Dr. Szabó Gábor mutatta be, aki a szerző, Oláh Miklós alakját is felidézte: „Vannak emberek, akik nem veszítik el hatásukat azzal, hogy távoznak közülünk. Oláh Miklós barátom ezek közül való volt. Ember volt, alkotó ember, egy közülünk. Mi, itt maradtak még félve és szorongva tekintünk arra a küszöbre, amelyet barátunk már átlépett. Törekvéseivel példát adott arra, miképpen kell hasznosan élni. Ennél többet aligha kívánhatunk magunknak.”

A Csillagépület című könyv ugyan posztumusz mű, de a kötet anyaga Oláh Miklós halálakor már készen állt a megjelenésre, így az – néhány szerkesztési változtatástól eltekintve – teljes egészében a szerző elképzeléseit tükrözi.

A könyv részletesen bemutatja a szegedi börtön építésének körülményeit, hogy milyen funkcionális építészeti elvárásoknak kellett megfelelniük az építőknek, s vizsgálja azt a törvényi háttérrel is, amely lehetővé tette, hogy elindulhasson az építkezés. Érdekesként eleveníti föl azt, hogy már 1882. március 3-án a Szegedi Napló tudósított az induló építkezés ellenőrzésére és irányítására létrehozott felügyelő bizottsági üléséről.

Oláh Miklós azt is fontosnak tartja bemutatni, hogy a mai viszonyokhoz képest milyen gyorsan épült fel a szegedi börtönváros. Az engedélyezési eljárások rendkívül gyorsan megtörténtek, ugyanilyen gyorsan megkezdődött az építkezés elindítása. (Ebben az időben voltak olyan cégek, akik néhány óra alatt több száz kubikust, köművet és más iparost munkába tudtak állítani.)

Azt is megtudjuk a könyvből, hogy honnan ered a „Csillag börtön” elnevezés. 1884. június 10-én Neudtvich Gusztáv királyi mérnök a büntető törvényszék és a börtönépítkezés Királyi Építésvezetősége nevében „Szeged Város Tekintetes Tanácsához fordult azzal a kérelemmel, hogy az általa meghatározott utcák között fekvő telken a tervrajzok szerint „Csillag börtön” illetve „Csillag alakú börtön” épület létesítésének engedélyezését kéri.

A szerző bemutatja a Mars tér egyes épületeit, amelyek a börtön körül helyezkedtek, illetve helyezkednek el. Ismerteti, hogy a börtönváros alaprajzát először 1886-ban az első igazgató Törökfalvi Török Kálmán adta közre Szegeden megjelent könyvében. Az épületegyüttes legszebb része a törvényszéki palota. A Szegedi Királyi Törvényszék 1884 és 1906 között a Mars téren működött, míg a többi szervezet a Széchenyi téren. A főépületről erkély nyílik a Mars térre, ahonnan a századfordulón pompás kilátás nyílt Szeged belvárosára.

A Csillag börtön bejáratát kétméteres oroszlánok védik. Wagner Gyula, a börtön tervezője ilyen oroszlánokat készíttetett az akkor is kitűnő szegedi bádigosokkal. Szerencsére az átépítési munkákat követően is megmaradtak ezek az ékességek. A könyv bemutatja – az épületbe történő belépéstől kezdve – a törvényszéki palotát és annak helyiségeit. Külön szól a lépcsőház festett üvegablakairól, eredeti vas korlátairól és az ott található egyedi csillárok történetéről. Színes képekkel illusztrálva mutatja be a dísztermet, valamint annak történetét. Külön ír arról a nagyszerű és szakszerű munkáról, amelynek keretében 1998-ban a nagyterem felújítása megtörtént. Ez a terem szolgál helyszínül az intézeti ünnepeknek, egyházi rendezvényeknek, a „Csillagpódium” rendezvénysorozatának, a hétköznapiak során pedig itt zajlik a személyzet tagjainak étkeztetése. A díszterem történetéhez hozzátartozik, hogy 1883. október 16-án I. Ferenc József osztrák császár és magyar király is megtekintette, amikor látogatást tett az árvíz sújtotta Szegeden.

A Csillag börtön „lelke” című fejezetben bemutatja a szerző, hogy a csillag mind a négy szára egy központi térben találkozik. Egy-egy szint, illetve folyosó között csak ezen a téren keresztül lehet átmenni. Külön lépcsőház van a fogvatartottak és a személyzet számára is. Fényképek illusztrálják az épület kupoláját, a kilátást az udvarra, a Csillag börtön belső függőfolyosóit (trepnijeit), a zárkaajtókat. Ezeket az ajtókat 1884-ben építették be, s annak dacára, hogy már 120 éve használják azokat, a célnak mégis kiválóan megfelelnek.

A könyvből megismerhetjük a Csillag börtön könyvtárának történetét is. (Kovács István szegedi építőmester adományozta az első tízezer kötetet.) Az utóbbi évek felújításának köszönhető, hogy kialakításra került a börtön új kápolnája. Szép illusztrációkat találunk a kiadványban a kápolna színes üvegablakairól.

A szerző külön fejezetet szentel Wagner Gyula építésznek és tevékenységének. Érdekeséggéként eleveníti fel a Szegedi Államfogházzal kapcsolatos tudnivalókat, továbbá azokat a történeteket, amelyek híres emberekhez: Gárdonyi Gézához, Ady Endréhez és másokhoz kapcsolódnak.

Az Oláh Miklós munkásságának összefoglalásának is tekinthető kötet méltó módon állítja az olvasó elé a magyar börtönépítészeti egyik nagy eredményét, a Csillag börtön épületét, amely nem csak építészeti, hanem művészeti alkotás is. A kiadványból ugyanakkor – Gaál Béla kiváló fotói révén – a büntetés-végrehajtási intézet mai életébe is bepillantást nyerhetünk.

Ajánló

Applebaum, Anne: A Gulag története I-II. kötet. Budapest. Európa Könyvkiadó. 2005. 802 + 405 oldal. 5500 Ft.

A GULAG, a szovjet büntetőtáborok gigantikus hálózata a hetvenes évek elején vált ismertté a világ közvéleménye előtt, amikor megjelent Alekszandr Szolzsenyicin háromkötetes munkája.

Noha a Szovjetunió összeomlása óta memoárok, tanulmányok százai jelentek meg a témáról, Anne Applebaum amerikai újságíró és történész elsőként vállalkozott arra, hogy megírja a GULAG átfogó történetét.

A kötet bemutatja a szovjet munkatáborok előképeit a cári Oroszországban, létrehozásukat közvetlenül a bolsevik forradalom után, terjeszkedésüket és működésüket – s végül felszámolásukat a gorbacsovi peresztrojka idején.

Applebaum könyve minden tekintetben dokumentumokon alapuló, „szigorú” történelmi munka, ugyanakkor a szerző kifejezetten a lágerfogyók szemszögéből mutatja be a GULAG történetét: az ő életükre, szubkultúrájukra, szenvedéseikre koncentrál. A GULAG az idők folyamán államon belüli álamná változott, majdhogynem civilizációvá, saját törvényekkel, szokásokkal, irodalommal, folklórral és szlenggel.

A szerző miután kronologikusan bemutatta a GULAG „fejlődését” – azt, ahogy a terror eszközből fontos gazdasági szerepet betöltő, az egész országot lefedő hálózattá változott – az olvasó elé tárja a GULAG-beli élet különböző aspektusait: a lágerfogyók csoportjait, a túlélési szokásokat, a szokéseket és lázadásokat stb.

Barlai Róbert – Kővágó György: Krízismenedzsment, kríziskommunikáció. Budapest. Századvég Kiadó. 2004. 391 oldal. 1890 Ft. (A Budapesti Kommunikációs Főiskola tankönyvei, 7.)

Az emberiség évezredes tapasztalata, hogy törvényszerű a konfliktusok, válságok, katasztrófák létrejötte. Mindannyian jól tudjuk: ezek az egyes emberek életének, a személyközi kapcsolatok gyakorlatának, a különböző társadalmi-gazdasági csoportok és az állam működésének, illetve a nemzetközi viszonyok alakulásának is természetes, de alapvetően nem kívánatos velejárói.

A könyv elsősorban a gazdasági szakembereknek – dolgozzanak azok akár nyereségorientált vállalatnál, vállalkozásnál vagy költségvetési és nonprofit szervezetnél – szánták könyvüket, segítséget nyújtva a krízishelyzetek megelőzésében, felismerésében, továbbá azok szervezetfejlesztési és kommunikációs kezelésében.

A kötet tartalma öt részre tagolódik. Az első rész a kölcsönös társadalmi függés, a társadalmi-gazdasági kapcsolatok és a társadalmi teljesítmény főbb meghatározóit (együttműködés, versengés, a csoport stb.) mutatja be. A második rész a vezetés természetét, illetve a vezetők és a szervezeti változások sajátosságait elemzi. A következő anyag rész a krízisek jellemzőit és a kríziskeltő humán tényezőket veszi sorra. A negyedik rész témája a krízisek megelőzése, kezelése és elhárítása. Az utolsó gondolati egy-

ség pedig a konfliktusok kommunikációs megoldásával, a válságkommunikáció gyakorlatával foglalkozik.

A szerzők hangsúlyozzák, hogy a megelőzött vagy kellő stádiumban kezelt, elhárított krízis ugyan kiadással jár, esetleg sokba kerül, az elmaradt veszteség révén viszont mindig jó befektetésnek bizonyul.

Drinóczi Tímea – Petrétei József: Jogalkotástan. Budapest – Pécs. Dialóg Campus Kiadó. 2004. 480 oldal. 4480 Ft. (Institutiones Juris sorozat)

A tankönyv fő célja a jogalkotás elméletének gyakorlatorientált bemutatása, illetve a jogszabályok keletkezési folyamatának vizsgálata és értékelése. A kötet feldolgozza a jogalkotás területén született magyar és külföldi jogirodalmi álláspontokat, a nemzetközi jognak és a közösségi jognak a témával összefüggő vonatkozásait, valamint a kapcsolódó alkotmánybíróági határozatokat.

A tíz fejezetre tagolt mű első négy fejezete elméleti jellegű: a jogalkotástan és a jogalkotás meghatározásával foglalkozik, valamint a normatan alapjait és a jogszabályok sajátosságait mutatja be. A jogalkotás metodikájáról és taktikájáról, vagyis az ügynevezett belső és külső jogalkotási eljárásról szóló következő két anyagrész az elmélet és a gyakorlat közötti mezgyén mozog. Az utolsó négy fejezet a jogszabály szerkesztésének praktikus kérdéseit tárgyalja, amelyhez – a szerzők szerint – a hatékonyságvizsgálat és a dereguláció is hozzátartozik. Ezek a gyakorlati fejezetek bemutatják a jogszabályok megfelelő felépítését, továbbá az általánosan elkövetett hibákat, hiányosságokat is.

A kiadvány gyakorlatorientáltságát a hivatkozott példák sokasága is növeli. A mellékletekben foglaltak használható szempontokat nyújtanak mind a jogalkotás előkészítéséhez, mind pedig a dereguláció megvalósításához.

A kötet, amely a jogi oktatásban hiánypótló műnek számít, fent ismertetett értékei miatt nem csak a joghallgatók, hanem a jogalkotó szakemberek érdeklődésére is számot tarthat.

Gál István László: A pénzmosás. Bp. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 2004. 199 oldal. (KJK-KERSZÖV kiadványok sorozat) 4410 Ft.

A pénzmosás az utóbbi évtizedben nálunk is valósággá, ráadásul mind fenyegetőbb és kézzel foghatóbb realitássá vált. Veszélyességének, káros hatásainak nagyságrendjét az utca embere talán el sem tudja képzelni. Napjainkban a gazdaságkutatók mintegy 10 milliárd USD-ra becsülik a Magyarországon keletkezett illegális jövedelmet, s ennek nagyobb hányadát az elkövetők minden bizonnyal megpróbálják törvényesíteni.

A szerző szerint a tárgyalat jelenség, s az ellene folytatott küzdelem komplex megközelítést igényel. A pénzmosás vizsgálatához – mint általában a gazdasági bűncselekményekéhez – elmélyült jogi és kriminológiai ismeretek mellett alapos közgazdasági tudásra is szükség van. A jogi, köztük a büntetőjogi előírásokat ökonómiai fogalmak, összefüggések, tendenciák töltik meg valódi tartalommal, a gazdasági, pénzügyi szabályok viszont önmagukban hatástalanok jogi háttér, differenciált, sokszínű és hatékony szankciórendszer nélkül.

A könyv a pénzmosás fogalmának meghatározása, valamint a kapcsolódó közgazdasági problémák feltárása mellett elemzi a pénzmosás fázisait, és a ma már ismert, leggyakoribb pénzmosási technikákat is bemutatja. A kötetből megismerheti az olvasó a hazai jogszabályi hátteret, néhány külföldi szabályozási példát, valamint képet kap a pénzmosást megakadályozni, felderíteni hivatott intézmények tevékenységéről is.

A kiadvány nem csupán a büntetőjogászok és a pénzügyi szférában dolgozó szakemberek száma hasznos, belőle a téma iránt érdeklődő „laikusok” is megérthetik a pénzmosással kapcsolatos alapvető összefüggéseket.

Tremmel Flórián- Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika tankönyv és atlasz. 2. bővített, átdolgozott kiadás. Bp. – Pécs. Dialóg Campus Kiadó. 2005. 600 oldal. 4980 Ft. (Dialóg Campus tankönyvek sorozat)

A pécsi egyetem Állam- és Jogtudományi Karának bünygyi tudományok tanszékén készült korszerű, didaktikus felépítésű egyetemi tankönyv a kriminálisztika anyagát foglalja össze. Jelen kötet – immár három szerzővel – jelentős mértékben bővített és átdolgozott kiadása az 1998-ban először megjelent tankönyvnek.

A könyv szerkezete alapvetően nem változott az előző kiadás óta. Az első rész a kriminálisztika fogalmát, rendszerét tisztázza, bemutatja kapcsolatát a bűnmegelőzéssel és a büntetőeljárás joggal, majd a bünygyi nyomozástan történetét és szakirodalmát tekinti át. A második, *Krimináltechnika* címet viselő részben a nyom kriminálisztikai jelentésével, osztályozásával, a különféle nyomok rögzítésével, vizsgálatával és értékelésével foglalkoznak a szerzők. *Krimináltaktika* cím alatt a nyomozás lépéseiről (helyszíni szemle, bizonyítási kísérlet stb.) olvashatunk. Ebben a részben kapott helyet többek között a szervezett bűnözés elleni harc és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés kérdése, valamint a kriminálisztikai tendenciák bemutatása. A kötet negyedik része a kriminálisztikai eszközök és módszerek használatát színes fotókon szemléltető atlasz.

A bőséges bibliográfiával, továbbá név- és tárgymutatóval kiegészített kiadvány mindenekelőtt a joghallgatókat segíti felkészülésükben, ám értékes lehet a ténykérdésekkel foglalkozó jogalkalmazók (bírák, ügyészek, védőügyvédek, nyomozók stb.) és a kriminálisztika iránt érdeklődő „civil” polgárok számára is.

Végh József – Selmeczi Balázs: A terror könyve. Tűszdrámák, börtönlázadások. Bp. Budapest-Print Könyvkiadó. 4004. 177 oldal. 2498 Ft.

„Az 1990-es társadalmi rendszerváltást követően Végh József alkotóan vett részt egy sajátos, nagyon kritikus rendvédelmi feladat, a terrorizmus elleni harc elméleti alapjainak kimunkálásában és gyakorlati végrehajtásában. A feldolgozott eseményeket maga is átélte. Munkatársaként, parancsnokaként tanúsíthatom, gyakran élete kockáztatásával.” A fenti sorok Berkesi Ferenc ny. r. vezérőrmagtyól, a könyv „előszavának” írójától származnak.

A kissé hangzatosra sikeredett cím – „A terror könyve” – ellenére Végh József és szerzőtársa kétségkívül érdekes, változatos tartalmú kiadvánnyal lépett a nagyközönség elé.

A kötet legfőbb jellemzője talán a műfaji sokféleség. A személyes hangú visszaemlékezések, „élménybeszámolók” mellett szakkönyvbe illő leírások, sőt két interjú is helyet kapott a fényképekkel illusztrált könyvben, amelyben Végh József szakmai önéletrajza szintúgy megtalálható.

A „Tárgyalás a zsarolókkal” című fejezet – több eset mellett – a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben 1993 októberében történt túszesemény leírását is tartalmazza. Ezt követően a Big Brother ház kulisszái mögé is bepillantást nyerhet az olvasó. A kötet (túlságosan) rövid „elméleti” fejezete a túsok, túszejtők viselkedésével foglalkozik.

Reméljük, hogy Végh József a válságkezelés, túsztárgyalás témakörében szerzett gazdag elméleti és gyakorlati ismereteit egy, a mostaninál feltehetően „unalmasabb”, de módszeresebben megírt könyvben is közreadja a későbbiekben.

Deák Ferenc István

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság
Szakkönyvtára szerzeményeiből)

PRISON REVIEW

Professional and scientific bulletin of the Hungarian Prison Service

Appears quarterly * Volume 24, Number 2

CONTENTS

SCIENTIFIC

DISCUSSION

- 1 József Csapó: Introduction
- 2 Dr. Barna Mezey: The long-term sentence in the history of law
- 7 Dr. Ferenc Nagy: About the criminal matters regarding the long-term sentences
- 19 Dr. János Boros: The effect of the long-term sentence on the personality of the prisoners
- 25 András Csóti: The new challenge regarding the Hungarian Prison Service: the actual life sentence

---

FORUM

- 29 József Krizsán: Teenagers in pre-trial detention
- 37 Szilvia Kőszegi: Aftercare in the Juvenile Prison (Tököl)
- 41 Attila Vogel: The functioning of the drug-free unit in the Juvenile Prison (Tököl)

WORKSHOP

- 45 Prof. Dr. Emeritus József Vigh: Causality and determination in the world of natural sciences and crime
- 65 Dr. Ákos Péter Tibay: The connection between alcohol and sin, crime
- 83 Dr. Béla Nádasi: I was the student of ILEA

OUTLOOK

- 103 Prof. Dr. György Vókó: Supermax prisons in the USA
- 107 Dr. Klára Király: News from the prison world

IN BRIEF

- 113 Calendar of events
- 123 Statistical report on the activity of non-profit companies

---

BOOKSHELF

- 125 János Borsi: About the book entitled "The Star building" written by Miklós Oláh
- 127 Reference

JUSTIZVOLLZUGS-RUNDSCHAU

Fach- und Wissenschaftliche Zeitschrift des ungarischen Justizvollzuges

Erscheint vierteljährlich * Zweiter Band des Vierundzwanzigsten Jahrgangs

INHALT

WISSENSCHAFTLICHE KONSULTATION

- 1 József Csapó: Vorrede
- 2 Dr. Barna Mezey: Der langzeitige Freiheitsentzug in der Historie der Justiz
- 7 Dr. Ferenc Nagy: Über die strafrechtlichen Fragen des langzeitigen Freiheitsentzugs
- 19 Dr. János Boros: Die Wirkung des langzeitigen Freiheitsentzugs auf die Persönlichkeit der Gefangenen
- 25 András Csóti: Die neue Herausforderung des Ungarischen Gefängniswesens: der Freiheitsentzug auf Lebensdauer ohne die Möglichkeit der bedingter Entlassung

FORUM

- 29 József Krizsán: Jugendliche in der Untersuchungshaft
- 37 Szilvia Kőszegi: Die Nachpflegearbeit in der Jugendstrafanstalt
- 41 Attila Vogel: Die Drogenpreventions-Abteilungen in der Jugendstrafanstalt

WORKSHOP

- 45 Prof. Dr. Emeritus József Vigh: Kausalität und Determination in der Welt der Naturwissenschaften und der Kriminalität
- 65 Dr. Ákos Péter Tibay: Das Verhältnis des Alkohols und der Schuld, der Kriminalität
- 83 Dr. Béla Nádasi: Ich war Student der ILEA

AUSBLICK

- 103 Prof. Dr. György Vókó: Supermax Gefängnisse in den USA
- 107 Dr. Klára Király: Meldungen aus der Gefängniswelt

IN KURZEM

- 113 Ereignisse
- 123 Berichte über die Tätigkeit der Non-Profit Organisationen

BÜCHERSCHRANK

- 125 János Borsi: Über das Buch „Sterngebäude“ von Miklós Oláh
- 127 Empfehlung

TARTALOM

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁS

- 1 Csapó József: Bevezető
- 2 Dr. Mezey Barna: A hosszú tartamú szabadság-büntetés a jogtörtételemben
- 7 Dr. Nagy Ferenc: A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről
- 19 Dr. Boros János: A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére
- 25 Csóti András: A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés

---

FÓRUM

- 29 Krizsán József: Tizenévesek előzetesben
- 37 Kőszegi Szilvia: A Fiatalok Bűntetés-végrehajtási Intézetében folyó utógondozói munka
- 41 Vogel Attila: A dropprevenció részleg működése a Fiatalok Bűntetés-végrehajtási Intézetében

---

MŰHELY

- 45 Dr. Vigh József prof. emeritus: Okság és determináció a természettudomány és a bűnözés világában
- 65 Dr. Tibay Ákos Péter: Alkohol és a bűn, bűnözés kapcsolata
- 83 Dr. Nádasi Béla: Az ILEA hallgatója voltam

KITEKINTÉS

- 103 Prof. Dr. Vóko György: Szupermax börtönök az USA-ban
- 107 Dr. Király Klára: Hírek a börtönvilágból

RÖVIDEN

- 113 Eseménynaptár
- 123 Közhasznúsági jelentés

KÖNYVESPOLC

- 125 Borsi János: Oláh Miklós „A Csillagépület” című könyvéről
- 127 Ajánló

A Büntetés-végrehajtás Továbbképzési és Konferencia Központja
2005. április 28-án ünnepelte fennállásának 30. évfordulóját

2005. március 23-án
a bajor Igazságügyi Minisztérium
küldöttsége (fent),
május 27-én pedig
a Kínai Népköztársaság
igazságügyi delegációja (jobbra)
látogatott a Veszprémi
Büntetés-végrehajtási Intézetbe.

- Ára: 400 forint